

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΑ ΤΜΗΜΑΤΑ:

- ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
- ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
- ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: «Ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ και οι διεθνείς του προεκτάσεις 1980 - 1988»

**ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΡΒΟΥΝΑΡΑΚΗΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019

*Η παρούσα εργασία είναι αφιερωμένη
στη σύζυγο και στα παιδιά μου
για την αμέριστη υπομονή και στήριξη τους*

ΣΥΝΟΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί πόνημα με το οποίο εξετάζονται ο Πρώτος Πόλεμος του Κόλπου, μεταξύ Ιράν – Ιράκ, ο οποίος έλαβε χώρα μεταξύ 1980 – 1988 καθώς και οι διεθνείς προεκτάσεις αυτού. Επιχειρείται η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων προς χρήση από τους σύγχρονους μελετητές και θεωρητικούς όχι μόνο του πολέμου αλλά και διαμορφωτές πολιτικής, ώστε να αντλήσουν τα απαραίτητα εκείνα στοιχεία προκειμένου να μην επαναληφθούν τα σφάλματα του παρελθόντος. Το θέμα προσεγγίζεται παραθέτοντας αρχικά κάποια γενικά στοιχεία για τις δυο εμπόλεμες χώρες. Παρουσιάζονται λοιπόν στοιχεία σχετικά με την φυσική γεωγραφία των χωρών, την οικονομία, τη θρησκεία, την Ιστορία αλλά και την ανθρωπογεωγραφία αυτών, με σκοπό ο αναγνώστης να γνωρίσει τα δυο κράτη και να κατανοήσει τις συνθήκες που οδήγησαν αλλά και μετέπειτα διαμόρφωσαν τη σύγκρουση. Εν συνεχεία περιγράφεται η οκταετής διαμάχη μεταξύ των δυο και η τηρητέα στάση των υπολοίπων χωρών της περιοχής. Ακολούθως αναπτύσσονται οι προεκτάσεις και επιπτώσεις που είχε η υπό εξέταση διαμάχη για τον αραβικό κόσμο, τις δυνάμεις της ευρύτερης περιφέρειας όπως το Ισραήλ και η Τουρκία καθώς και για τους διεθνείς δρώντες όπως οι ΗΠΑ, η τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα καθώς και η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών. Επιπλέον, μελετώνται η συμβολή του πολέμου στην ανάπτυξη του ισλαμικού φονταμενταλισμού, οι οικονομικές επιπτώσεις που επέφερε όχι μόνο για την περιοχή αλλά και για τη διεθνή αγορά πετρελαίου ενώ στο τέλος γίνεται αναφορά και στην οικοδόμηση σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων της εποχής.

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Γεώργιος Χ. Γραμματικόπουλος

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΙΡΑΚ – ΚΟΙΤΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ	3
1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	3
1.2 Ο ΣΑΝΤΑΜ ΧΟΥΣΕΪΝ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΙΡΑΝ – Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΣΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ	9
2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	9
2.2 Η ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ 1978 – 79.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ 1980 - 88	14
3.1 ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ.....	14
3.2 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗΣ	16
3.3 Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	18
3.4 Η ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΡΑΝ	22
3.5 ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΚΟΜΗ ΦΟΡΑ.....	28
3.6 Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ.....	29
3.7 Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΔΕΞΑΜΕΝΟΠΛΟΙΩΝ.....	32
3.8 ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	40
4.1 Η ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	40

4.2	ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΑΡΑΒΙΚΟ ΚΟΣΜΟ	41
4.3	ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ	47
4.4	ΤΟΥΡΚΙΑ – Ο «ΕΠΙΤΗΔΕΙΟΣ» ΟΥΔΕΤΕΡΟΣ.....	50
4.5	ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ.....	55
4.6	ΟΙ ΗΠΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ.....	58
4.7	Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ.....	63
4.8	ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	66
4.9	Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΚΟΥ ΦΟΝΤΑΜΕΤΑΛΙΣΜΟΥ.....	69
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ.....	75
5.1	ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΙΡΑΚ.....	75
5.2	ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΙΡΑΝ.....	78
5.3	ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	79
5.4	ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ.....	81
5.5	Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΕΩΝ.....	82
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	84
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	87
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»: ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....Α-1 ΕΩΣ Α-6

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»: ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ ΙΡΑΝ – ΙΡΑΚ 1980-1988.....Β-1 ΕΩΣ Β-4

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Ιράν και το γειτονικό του Ιράκ, διαδραμάτισαν στο ρου της Ιστορίας έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή της Μ. Ανατολής. Ιδιαίτερα το πρώτο αποτέλεσε κατά την αρχαιότητα την καρδιά της ένδοξης περσικής αυτοκρατορίας ενώ αργότερα – λόγω της στρατηγικής θέσης και των άφθονων φυσικών πόρων, κατά βάση του πετρελαίου – αποτέλεσε αιτία αντιπαράθεσης την περίοδο της αποικιοκρατίας. Τα συσσωρευμένα χρόνια προβλήματα της χώρας οδήγησαν σε εκτεταμένη λαϊκή δυσαρέσκεια και στην ανατροπή της δυναστείας Παχλαβί κατά την επανάσταση του 1979. Η επανάσταση αυτή έφερε στην εξουσία ένα καθεστώς που συνδύαζε την κοινοβουλευτική δημοκρατία με την ισλαμική θεωρία την οποία ακόμα και σήμερα συνεχίζει να διαχειρίζεται ο κλήρος της χώρας. Όντας το μοναδικό σιϊτικό κράτος του κόσμου, το Ιράν βρέθηκε σχεδόν αμέσως εμπλεκόμενο σε έναν μακρόχρονο πόλεμο με το Ιράκ, τον Πρώτο Πόλεμο του Κόλπου ο οποίος διήρκησε από το 1980 έως το 1988, αφήνοντάς και τις δυο χώρες οικονομικά και κοινωνικά στραγγαλισμένες.

Αναλύοντας την προέλευση του πολέμου αυτού δεν μπορεί να αγνοηθεί η μακρόχρονη εθνοτική αντιπαλότητα μεταξύ των Αράβων και των Περσών καθώς και η θρησκευτική αντιπαλότητα μεταξύ Σουνιτών και τους Σιιτών. Η Περσία γνώρισε το Ισλάμ μετά την αραβική κατάκτηση του 7^{ου} μ. Χ. αιώνα. Τον 16ο αιώνα, το Ιράν υιοθέτησε την σιιτική εκδοχή του Ισλάμ ως επίσημη θρησκεία του αναδεικνύοντάς το σε κέντρο του Σιϊτισμού. Με το 85% του πληθυσμού του Σιίτες, ξεχώρισε από τον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο, ο οποίος αποτελείται κυρίως από Σουνίτες ενώ σημαντική υπήρξε και η επιρροή του στις κοινότητες των Σιιτών των υπολοίπων χωρών της περιοχής. Οι διαφορές μεταξύ αυτών των δύο μουσουλμανικών αιρέσεων δεν αφορούν μόνο το ζήτημα του διαδόχου του Προφήτη Μωάμεθ. Τείνουν επίσης να διαχωρίζονται από πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Η έλευση τόσο του ιρανικού όσο και του αραβικού εθνικισμού στον εικοστό αιώνα βοήθησε ακόμη περισσότερο στην απομάκρυνση του Ιράν από το Ιράκ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, το Ιράκ υιοθέτησε μια πολιτική παναραβισμού σε συνδυασμό με μια ολοένα και πιο κοσμική προοπτική. Στο ίδιο πλαίσιο περίπου κινήθηκε και ο

σάχης¹ του Ιράν εκκινώντας ένα φιλόδοξο πρόγραμμα για την προώθηση των συμφερόντων του στην περιοχή.

Το κενό ισχύος που άφησε πίσω της η βρετανική αποχώρηση από τον Κόλπο το 1971, προσπάθησε να καλύψει ο σάχης δράττοντας την ευκαιρία που εμφανίστηκε. Επιδίωξε με κάθε μέσο την ενίσχυση την στρατιωτικών ικανοτήτων της χώρας του, ήδη από τη δεκαετία του 1960. Αναγνωρίζοντας τα μειονεκτήματα ενός αποδυναμωμένου Ιράν, οι ΗΠΑ και η Βρετανία υποστήριξαν την πολιτική του, διασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη σταθερότητα της περιοχής. Οι διογκωμένες αγορές στρατιωτικού υλικού είχαν άλλωστε σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο για την πολεμική βιομηχανία των δυτικών χωρών.

Η απαρχή της πολιτικής του σάχη που αποσκοπούσε στην απόκτηση ηγετικής θέσης στην ευρύτερη περιφέρεια συνέπεσε με την έλευση του κόμματος Μπάαθ στην εξουσία του Ιράκ. Η νέα αυτή ηγεσία δεν θα μπορούσε να αγνοήσει τις ιρανικές προσπάθειες για επίτευξη περιφερειακής ηγεμονίας. Με την ανάληψη της ηγεσίας της χώρας το 1968, ήρθε αντιμέτωπη με αλληπάλληλες προκλήσεις από την πλευρά του Ιράν. Κατά συνέπεια η ισχυροποίηση του ενόπλων του δυνάμεων και ειδικότερα του στρατού ξηράς και της αεροπορίας αποτέλεσε μονόδρομο για το Ιράκ. Η φύση των στρατιωτικών αγορών και εξελίξεων στη χώρα κατά την περίοδο αυτή δείχνει ότι οι ηγέτες του αντιλαμβάνονταν το έλλειμμα σκληρής ισχύος σε σχέση με το αντίπαλο Ιράν. Πρέπει να θυμόμαστε επίσης ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 οι στρατιωτικές δυνάμεις του Ιράκ επικεντρώνονταν στην αντιμετώπιση της κουρδικής επανάστασης στο Βορρά και στη διατήρηση της σταθερότητας του καθεστώτος. Μέσα σε αυτό το κλίμα, οι ιρακινές δυνάμεις διέσχισαν τα σύνορα με το Ιράν τον Σεπτέμβριο του 1980.

¹ Ο ελληνοποιημένος τίτλος *Σάχης* είναι βασιλικός τίτλος Περσικής προέλευσης, και ιστορικά έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως στον ανατολικό μουσουλμανικό κόσμο. Η πιο χαρακτηριστική μορφή του, ως τμήμα του αυτοκρατορικού τίτλου Σαχανσάχ (*Shahanshah*), αποτελούσε αρχικά τον τίτλο των βασιλέων του προ-Ισλαμικού Ιράν. Η χρήση του υιοθετήθηκε από Πέρσες και Τούρκους ηγεμόνες μετά την Ισλαμική κατάκτηση τον έβδομο αιώνα και έκτοτε χρησιμοποιήθηκε για να υποδηλώσει τον τίτλο του «Βασιλιά».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΡΑΚ – ΚΟΙΤΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το Ιράκ είναι μία από τις ανατολικότερες χώρες του αραβικού κόσμου, που βρίσκεται περίπου στο ίδιο γεωγραφικό πλάτος με τις νότιες Ηνωμένες Πολιτείες. Συνορεύει προς βορρά με την Τουρκία, προς ανατολάς με το Ιράν, προς τα δυτικά με τη Συρία και την Ιορδανία και προς νότο με τη Σαουδική Αραβία και το Κουβέιτ. Διαθέτει 58 χιλιόμετρα ακτογραμμής κατά μήκος του βόρειου άκρου του Περσικού Κόλπου, παρέχοντάς του ένα μικρό κομμάτι χωρικής θάλασσας. Ακολουθούμενο από την Ιορδανία, είναι το κράτος της Μέσης Ανατολής με τη μικρότερη πρόσβαση στη θάλασσα και την υπεράκτια κυριαρχία.

Τη χώρα διατρέχουν δυο σημαντικοί ποταμοί, ο Τίγρης και ο Ευφράτης. Έχουν συνδεθεί με τη μακραίωνη ιστορία του τόπου παρότι στο Ιράκ βρίσκεται λιγότερο από το ήμισυ της λεκάνης των δυο ποταμών. Και οι δυο ανεβαίνουν στα αρμενικά υψίπεδα της Τουρκίας, όπου τροφοδοτούνται με το χειμερινό χιόνι. Ο Τίγρης ρέει για 1.417 χλμ. και ο Ευφράτης για 1.212 χλμ. Αυτοί συνενώνονται κοντά στην Αλ-Κούρνα, εντός του Ιράκ για να σχηματίσουν τον Shatt al-Arab, ο οποίος ρέει για άλλα 109 χλμ. προτού εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο.

Αναφορικά με την ανθρωπογεωγραφία της χώρας έχουμε να παρατηρήσουμε ότι το σύγχρονο Ιράκ, που δημιουργήθηκε από το συνδυασμό τριών οθωμανικών επαρχιών μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι μια από τις πιο ποικιλόμορφες – θρησκευτικά και εθνοτικά – κοινωνίες στη Μέση Ανατολή. Αν και οι κοινότητες εντός των γεωγραφικών ορίων του κράτους γενικά συνυπήρχαν ειρηνικά, οι υποβόσκουσες διαφορές μεταξύ τους οξύνθηκαν κατά τον 20ό αιώνα εξαιτίας των αυταρχικών καθεστώτων που κυβερνούσαν εκμεταλλεόμενα τις φυλετικές, θρησκευτικές και εθνικές διαιρέσεις.

Πιο συγκεκριμένα, οι αρχαίοι σημιτικοί λαοί του Ιράκ, οι Βαβυλώνιοι και οι Ασσύριοι και οι μη-σημιτικοί Σουμέριοι εξομοιώθηκαν από νωρίς με τα διαδοχικά κύματα μεταναστών. Οι αραβικές κατακτήσεις του 7ου αιώνα προκάλεσαν την

αραβοποίηση του κεντρικού και του νότιου Ιράκ. Ένας μικτός πληθυσμός Κούρδων και Αράβων διαβιεί στην εδαφική ζώνη μεταξύ αυτών των περιοχών και του Ιρακινού Κουρδιστάν στα βορειοανατολικά. Περίπου τα δύο τρίτα του λαού του Ιράκ είναι Άραβες, περίπου το ένα τέταρτο είναι Κούρδοι και το υπόλοιπο αποτελείται από μικρές μειονοτικές ομάδες.

Ειδικότερα, ο αραβικός μουσουλμανικός πληθυσμός του Ιράκ χωρίζεται στους Σουνίτες και στους Σίιτες, τους οποίους συναντάμε σε μεγαλύτερη αναλογία. Αυτές οι ομάδες, ωστόσο, είναι κατά το πλείστον ομοιογενείς από εθνική και γλωσσική άποψη και – όπως συμβαίνει σε ολόκληρη την περιοχή – δίνουν ιδιαίτερη βάση τόσο στις οικογενειακές όσο και στις φυλετικές σχέσεις. Αξίζει να επισημανθεί ότι από την ίδρυση του ιρακινού κράτους το 1920 μέχρι την πτώση της κυβέρνησης του Σαντάμ Χουσεΐν το 2003, οι κυρίαρχες ελίτ αποτελούνταν κυρίως – αν και όχι αποκλειστικά – από τους μειονοτικούς Σουνίτες Άραβες. Παρόλο που οι Σίιτες αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού, οι Σουνίτες ηγέτες της χώρας παρείχαν προνομιακή μεταχείριση στους ομόθρησκούς τους, οι οποίοι κυριαρχούσαν στο Σώμα των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων καθώς και στη δημόσια διοίκηση. Οι Σίιτες παρέμειναν πολιτικά και οικονομικά περιθωριοποιημένοι μέχρι και την πτώση του καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν.

Παρά την υπεροχή του Ιράν ως η κατ' εξοχήν σιϊτική ισλαμική δημοκρατία, το Ιράκ θεωρείται παραδοσιακά το φυσικό και πνευματικό κέντρο του Σιϊτισμού στον ισλαμικό κόσμο. Οι δύο σημαντικότερες ιερές πόλεις των Σιιτών, η Νατζάφ και η Καρμπάλα², βρίσκονται στο νότιο Ιράκ, όπως και η Κούφα (Al-Kūfah), ο τόπος δολοφονίας του Αλί³.

Οι κουρδικοί λαοί δεν κατέστη δυνατό να πραγματοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους για δημιουργία κράτους ή έστω οποιουδήποτε κρατικού μορφώματος μετά

² Αγγλ: *Al-Najaf – Karbalā*.

³ Αλί *ιμπν Αμπού Τάλιμπ*: Για τους Σουνίτες ο τέταρτος και τελευταίος από τους Χαλίφες Ρασιτούν («ορθά καθοδηγούμενους» Χαλίφες), ενώ για τους Σίιτες, ο πρώτος Ιμάμης, εξάδελφος του προφήτη Μωάμεθ. Δολοφονήθηκε τον 7^ο αι. μ. Χ.

τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Έτσι, οι Ιρακινοί Κούρδοι έκτοτε αντιστάθηκαν στην ομαλή ένταξη τους στο κράτος του Ιράκ. Παρ' ότι είχαν τον αδιαμφισβήτητο έλεγχο μεγάλων περιοχών της επικράτειας σε διάφορες χρονικές στιγμές, εντούτοις, το χρόνιο αίτημά τους για αυτονομία παρέμενε ανικανοποίητο. Αιτία ήταν αφενός η κρατική πίεση και αφετέρου η αδυναμία των κουρδικών ομάδων να διατηρήσουν ένα ενιαίο και αρραγές μέτωπο ενάντια στις ιρακινές κυβερνήσεις. Ήδη από το 1961 είχαν εξεγερθεί εναντίον της ιρακινής κυβέρνησης με στρατιωτική υποστήριξη που παρείχε το Ιράν, εξέγερση που διήρκησε έως το 1975, ενώ αναζωπυρώθηκε κατά τη διάρκεια του υπό εξέταση πολέμου Ιράν-Ιράκ τη δεκαετία του 1980.

Περνώντας στον τομέα της οικονομίας, παρατηρούμε ότι αυτή βασίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στη γεωργία μέχρι τη δεκαετία του 1950. Μετά την επανάσταση του 1958 η οικονομική ανάπτυξη ήταν σημαντική. Μέχρι το 1980 το Ιράκ διέθετε τη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία στον αραβικό κόσμο μετά τη Σαουδική Αραβία και την τρίτη μεγαλύτερη στη Μέση Ανατολή. Είχε αναπτύξει μια πολύπλοκη, κεντρικά προγραμματισμένη οικονομία στην οποία κυριαρχούσε ο κρατικός παράγοντας. Σημαντικό μερίδιο στην επιτυχία αυτή είχε ο ορυκτός πλούτος της χώρας και πιο συγκεκριμένα οι υδρογονάνθρακες. Τα έσοδα από το πετρέλαιο σχεδόν τετραπλασιάστηκαν μεταξύ 1973 και 1975. Μέχρι και πριν τη σύγκρουση με τη γειτονική χώρα, το Ιράν, το Ιράκ αποτελούσε το δεύτερο μεγαλύτερο κράτος εξαγωγής πετρελαίου.

1.2 Ο ΣΑΝΤΑΜ ΧΟΥΣΕΪΝ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ο Σαντάμ καθιερώθηκε στην πολιτική ζωή της χώρας ως ο ηγέτης που δρούσε στο παρασκήνιο, στη σκιά του πρόεδρου Αλ-Μπάκρ, ο οποίος μετά το 1977 ήταν κάτι περισσότερο από μια αχνή πολιτική φιγούρα. Αυτή τη θέση κατέλαβε ο Σαντάμ μέσω της άσκησης των ηγετικών του καθηκόντων στον τομέα της εσωτερικής ασφάλειας, μια θέση που οι περισσότεροι ανώτεροι υπάλληλοι του κόμματος Μπάαθ απέφευγαν να αναλάβουν. Ο Σαντάμ, αυταρχικός από τη φύση του, δεν επέτρεπε οποιαδήποτε διαφωνία στις εσωκομματικές τάξεις. Η οποιαδήποτε έκφραση αντίθεσης των μελών εκτός του κόμματος δεν γινόταν ανεκτή ενώ και την ιδεολογική δέσμευση για τα ιδεώδη του

κόμματος τη θεωρούσε μάλλον ανεπαρκή για να εγγυηθεί την αφοσίωση των αξιωματικών της εσωτερικής ασφαλείας. Περισσότερο ελπιδοφόροι σ' αυτόν τον τομέα ήταν, για αυτόν, οι συγγενικοί δεσμοί. Ο πρόεδρος Αλ-Μπάκρ λίγο μετά την ανάληψη της ηγεσίας του κόμματος, τον διόρισε (τόσο ο Αλ-Μπάκρ όσο και ο Σαντάμ ανήκαν στη φυλή του Āi Bū Nāṣir) στις ισχυρές θέσεις του αναπληρωτή προέδρου της Επαναστατικής Διοικητικής Επιτροπής, και του αντιπρόεδρου της κυβερνήσεως. Ο Αλ-Μπάκρ επέτρεψε επίσης στον Σαντάμ να δημιουργήσει την Προεδρική Φρουρά, κυρίως από μέλη της φυλής Āi Bū Nāṣir και των συμμαχικών σουνιτικών φυλών. Από το 1968 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1970 ο Σαντάμ έγινε ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης της εσωτερικής ασφάλειας. Αφού φυλάκισε, εκτέλεσε ή δολοφόνησε τους εχθρούς του καθεστώτος, στράφηκε εναντίον των εσωκομματικών του αντιπάλων, χρησιμοποιώντας τα ίδια εργαλεία και μεθόδους. Αυτά δεν ήταν άλλα από μια πληθώρα αδίστακτων οργάνων των υπηρεσιών εσωτερικής ασφάλειας, οι οποίοι δήλωναν πίστη σε αυτόν προσωπικά.

Ενώ όλοι θεωρούσαν δεδομένο ότι ο Σαντάμ θα διαδεχόταν τον Αλ-Μπάκρ όταν αυτός παραιτείτο από την προεδρία, εντούτοις η διαδοχή δεν πραγματοποιήθηκε χωρίς επιπλοκές. Οι δύο πιθανότατα πιο σημαντικοί παράγοντες που περιέπλεκαν τα πράγματα ήταν αφενός η απόφαση του Αιγύπτιου προέδρου Σαντάτ να συνάψει ειρήνη με το Ισραήλ και αφετέρου η προσπάθεια του Σύριου Προέδρου Χαφέζ Αλ Άσσαντ για οικονομική και πολιτική ένωση με το Ιράκ. Τα συγκεκριμένα γεγονότα μόνο άσχετα δεν ήταν μεταξύ τους. Παρά τις συνεχιζόμενες εντάσεις μεταξύ των δύο κλάδων του Κόμματος Μπάαθ (συριακού και ιρακινού), η αραβική ενότητα αποτελούσε επιθυμητό μακροπρόθεσμο κομματικό στόχο τόσο στη Συρία όσο και στο Ιράκ. Ωστόσο, ο Άσσαντ αναζήτησε τη συνένωση με το Ιράκ μόνο μετά την προσέγγιση της Αιγύπτου με το Ισραήλ το 1977.

Οι διαπραγματεύσεις του Οκτωβρίου του 1978 οδήγησαν στην υπογραφή ενός «χάρτη για κοινή εθνική δράση», ο οποίος καθιστούσε σαφή την πρόθεση των δύο χωρών να προχωρήσουν σε στρατιωτική ενοποίηση. Μέχρι το 1979 ήταν σαφές ότι ο τελικός στόχος ήταν η πλήρης πολιτική ένωση. Αμφότερα τα δυο μέλη συνεργάστηκαν επίσης και με άλλους Άραβες ηγέτες με σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου μετώπου εναντίον του Σαντάτ. Παρ' όλη όμως την επιθυμία για ενοποίηση,

τροχοπέδη για την ευόδωση των διαπραγματεύσεων το ζήτημα της ηγεσίας του ενοποιημένου κράτους.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών επιδεινώθηκαν. Η Ισλαμική επανάσταση του Ιράν είχε εγκαθιδρύσει ένα σαφώς αντι-ιρακινό καθεστώς τη στιγμή που είχε στενούς δεσμούς με τη Συρία. Η ιρακινή ηγεσία διέγνωνε επίσης μια θρησκευτική απειλή μάλλον ασαφή, καθώς πολλοί από την κυρίαρχη ελίτ της Συρίας είχαν ασπαστεί έναν κλάδο του Σιΐτισμού (την «αίρεση Αλαωί⁴») που φέρεται να ήταν συνδεδεμένος με το επαναστατικό Ιράν. Λόγω και του μεγάλου Σιΐτικού πληθυσμού του Ιράκ, η Βαγδάτη εξέλαβε τις σχέσεις μεταξύ Συρίας και Ιράν ως πρωτοφανή απειλή. Στις 16 Ιουλίου 1979, την παραμονή της επετείου της επανάστασης του 1968, ο Αλ-Μπάκρ ανακοίνωσε επίσημα την παραίτησή του. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Σαντάμ τον ανάγκασε να παραιτηθεί (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, 2019). Τέθηκε υπό *de facto* κατ' οίκον περιορισμό και πέθανε το 1982. Ο Σαντάμ αμέσως τον διαδέχθηκε ως πρόεδρος, επικεφαλής της Επαναστατικής Διοικητικής Επιτροπής και αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων.

Λίγες ημέρες αφότου ο Σαντάμ ανέλαβε την ηγεσία, μια προσπάθεια ανατροπής της κυβέρνησης είδε τα φώτα της δημοσιότητας. Κατηγορήθηκαν για συμμετοχή μέλη του κόμματος Μπάαθ και της Επαναστατικής Επιτροπής τα οποία φέρεται να συνεργάστηκαν υπογείως με τη συριακή κυβέρνηση προκειμένου να ανατρέψουν το καθεστώς. Υπαρκτή ή όχι, η συνωμοσία εξυπηρέτησε τους σκοπούς του νεοεκλεγέντα ιρακινού ηγέτη. Όχι μόνο πέτυχε να εμποδίσει την προσέγγιση μεταξύ Ιράκ και Συρίας αλλά ταυτόχρονα διεμήνυσε σε όλα τα μέλη του κόμματος ότι ο νέος πρόεδρος δεν ήταν διατεθειμένος να ανεχτεί την παραμικρή διαφωνία. Αν και η Συρία αρνήθηκε τη συμμετοχή, ο Σαντάμ την κατηγορήσε για σχεδιασμό δολιοφθορών και δολοφονιών εντός ιρακινού εδάφους. Ο πρεσβευτής και το λοιπό διπλωματικό προσωπικό της Συρίας απελάθηκαν με

⁴ Οι Αλαουίτες (αραβικά: علوية) γνωστοί και ως Νουσαϊρίτες ή Ανσαρίτες, είναι μια σημαντική μυστικιστική θρησκευτική ομάδα, η οποία επικεντρώνεται στη Συρία και ακολουθεί έναν κλάδο του Σιΐτικού Ισλάμ, σχετικά με τους Δώδεκα Ιμάμηδες των Σιιτών. Οι Αλαουίτες τιμούν τον Αλί (Αλί Ιμπν Αμπού Τάλιμπ), ενώ το όνομά τους *Αλαουίτες*, σημαίνει *ακόλουθοι του Αλί*. Η ομάδα πιστεύεται ότι ιδρύθηκε από τον Ιμπν Νουσαϊρ κατά τη διάρκεια του 8ου αιώνα.

τους Σύριους να ανταποδίδουν. Ο τερματισμός των διπλωματικών δεσμών, δεν άφησε ανεπηρέαστες τις οικονομικές σχέσεις οι οποίες επιδεινώθηκαν μοιραία με τη σειρά τους. Τον Απρίλιο του 1982 η Δαμασκός ανέστειλε επισήμως τις διπλωματικές σχέσεις με τη Βαγδάτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΡΑΝ – Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΣΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το Ιράν είναι μια ορεινή, ξηρή χώρα της νοτιοδυτικής Ασίας, η οποία χαρακτηρίζεται από εθνοτική ποικιλομορφία. Πρωτεύουσα είναι η Τεχεράνη, μια μητρόπολη που εκτείνεται στους νότιους πρόποδες των όρους Ελμπρούζ. Περικλείεται στα βόρεια από το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία, το Τουρκμενιστάν και την Κασπία Θάλασσα, ανατολικά από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν, νότια από τον Περσικό Κόλπο και τον Κόλπο του Ομάν και δυτικά από την Τουρκία και το Ιράκ. Το Ιράν ελέγχει επίσης περίπου δώδεκα νησιά στον Περσικό Κόλπο ενώ περίπου το ένα τρίτο των συνόρων του (7.680 χλμ.) είναι ακτογραμμή.

Ενδιαφέρουσα είναι και η ανθρωπογεωγραφία της χώρας. Το Ιράν είναι μια πολυφυλετική κοινωνία. Λόγω των κατακτητών που γνώρισε στις διάφορες ιστορικές περιόδους έχει αποκτήσει πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Η κυρίαρχη εθνική και πολιτιστική ομάδα στη χώρα αποτελείται από γηγενείς ομιλητές της περσικής. Όμως, οι άνθρωποι που είναι γενικά γνωστοί ως Πέρσες είναι μικτής καταγωγής και η χώρα έχει σημαντικά Τουρκικά και Αραβικά στοιχεία, επιπλέον των Κούρδων, Μπαλόχ, Μπαχτσαρί, Λουρς και άλλων μικρότερων μειονοτήτων (Αρμένιων, Ασσυρίων, Εβραίων, και άλλων) (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, 2019).

Οι κουρδικοί πληθυσμοί εντοπίζονται συγκεντρωμένοι στα δυτικά βουνά του Ιράν. Αν και αποτελούν μόνο ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού της χώρας, αντιστάθηκαν στις προσπάθειες αφομοίωσης που κατέβαλλαν οι εκάστοτε ιρανικές κυβερνήσεις, επιδιώκοντας είτε την περιφερειακή αυτονομία είτε την ίδρυση ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους στην περιοχή σε συνεργασία με τους Κούρδους του Ιράκ και της Τουρκίας.

Ο Σιιτισμός αποτελεί την επίσημη κρατική θρησκεία. Οι Κούρδοι και οι Τούρκοι είναι κατά κύριο λόγο Σουνίτες μουσουλμάνοι, ενώ οι Άραβες του Ιράν είναι είτε Σουνίτες είτε Σίιτες. Μικρές κοινότητες χριστιανών, ζωροαστριστών και

εβραίων βρίσκονται επίσης σε ολόκληρη τη χώρα, με τους τελευταίους να μεταναστεύουν σε μεγάλους αριθμούς μετά την επικράτηση της επανάστασης το 1979.

Στον τομέα της οικονομίας, η σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα του Ιράν συνδέεται αναμφίβολα με την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων και δη του πετρελαίου Βέβαια, η παραγωγή φυσικού αερίου καθίσταται πλέον ολοένα και πιο σημαντική. Η εθνική ιρανική εταιρεία πετρελαίου (NIOC⁵) – κρατικά ελεγχόμενη και κατευθυνόμενη – παράγει πετρέλαιο τόσο για εξαγωγή όσο και για εγχώρια κατανάλωση. Τα αποθέματα φυσικού αερίου του Ιράν θεωρούνται κολοσσιαία αφού εικάζεται ότι αποτελούν περισσότερο από το ένα δέκατο του συνολικών αποθεμάτων στον κόσμο.

2.2 Η ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ 1978 – 79

Η ιρανική ηγεσία ακολούθησε στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων, μετά το 1961, μια εθνική πολιτική της οποίας κύριο χαρακτηριστικό αποτέλεσε η τάση ανεξαρτητοποίησης. Βασικοί πυλώνες στους οποίους επικεντρώθηκε η πολιτική αυτή ήταν από τη μια η υποστήριξη των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και από την άλλη η ειρηνική συνύπαρξη με τα γειτονικά κράτη. Αναπτύχθηκαν εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις με τη Γαλλία, τη Δυτική Γερμανία, τη Σκανδιναβία, την Ανατολική Ευρώπη και τη Σοβιετική Ένωση. Επιπλέον, οι σχέσεις με την υπερατλαντική υπερδύναμη παρέμειναν στενές. Ο λόγος προφανής και διττός. Από τη μια πλευρά η επιρροή του δυτικού πολιτισμού στη χώρα η οποία είχε μάλιστα ροπή προς την αύξηση και από την άλλη ο μεγάλος αριθμός συμβούλων, ο οποίος αναγκαιούσε αφενός για τη διαχείριση των φιλόδοξων οικονομικών μεταρρυθμίσεων του σάχη και αφετέρου για την ανάπτυξη των Ενόπλων Δυνάμεων του Ιράν. Απόρροια αυτού του πλαισίου υπήρξε η ενίσχυση των προσπαθειών για εγχώρια μεταρρύθμιση και βιομηχανική ανάπτυξη.

⁵ Αγγλ. *National Iranian Oil Company*

Καθ' όλη τη δεκαετία του 1970 την οικονομία του Ιράν συνέχιζαν να την τροφοδοτούν τα έσοδα από το πετρέλαιο. Η παγκόσμια όμως νομισματική αστάθεια και οι διακυμάνσεις στη δυτική κατανάλωση πετρελαίου απειλούσαν σοβαρά μια οικονομία που αναπτύχθηκε ταχέως από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 και η οποία συνέχιζε να πορεύεται ολοταχώς προς αναπτυξιακά προγράμματα υψηλού κόστους, δαπανώντας ταυτόχρονα υπέρογκα ποσά σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, 2019). Παρά την αλματώδη οικονομική ανάπτυξη, οι αυξημένες κυβερνητικές δαπάνες και η εκτίναξη των τιμών του πετρελαίου διεθνώς, οδήγησαν σε υψηλά ποσοστά πληθωρισμού. Αν και το επίπεδο απασχόλησης κρατήθηκε τεχνητά υψηλό από δάνεια και πιστώσεις, εντούτοις η αγοραστική δύναμη των Ιρανών δεν διαφοροποιήθηκε. Ως αποτέλεσμα του παραπάνω κλίματος υπήρξε η σταδιακή άνοδος των τιμών, καθώς η προσφορά απέτυχε να συμβαδίσει με τη ζήτηση. Πέραν αυτού, οι εσωτερικές διαμάχες το 1975 οδήγησαν την κυβέρνηση σε συλλήψεις και στην επιβολή προστίμων σε έμπορους και κατασκευαστές, μειώνοντας την εμπιστοσύνη στην αγορά. Ο γεωργικός τομέας, ο οποίος ταλαιπωρήθηκε τα έτη που ακολούθησαν τη μεταρρύθμιση της ιδιοκτησίας γης, συνέχισε να ελαττώνει την παραγωγή.

Επιπλέον, η επιθυμητή συμμετοχή των πολιτικών κομμάτων στα δρώμενα δεν επετεύχθη παρά τις μεταρρυθμίσεις του σάχη. Η συντήρηση των δυο υπαρχόντων κομμάτων με έξοδα της κυβέρνησης τα καθιστούσαν πλήρως εξαρτώμενα από αυτήν. Παραδοσιακά κόμματα, όπως το Εθνικό Μέτωπο είχαν περιθωριοποιηθεί, ενώ άλλα, όπως το Κόμμα Tūdeh⁶, είχαν τεθεί εκτός νόμου και αναγκάστηκαν να λειτουργούν κρυφά. Κάθε μορφή κοινωνικής και πολιτικής διαμαρτυρίας, προερχόμενη είτε από την πνευματική αριστερά είτε από τον κλήρο, υποβαλλόταν σε λογοκρισία, επιτήρηση ή παρενόχληση από τη SAVAK⁷. Στην ημερήσια διάταξη βρίσκονταν ενέργειες όπως η παράνομη κράτηση και τα βασανιστήρια.

⁶ Το *Tudeh* ήταν το κομμουνιστικό κόμμα του Ιράν

⁷ *Sāzmān-e Amniyyat VA ettela' āt-e Keshvār* (SAVAK): Οργανισμός Εθνικής Ασφάλειας και Πληροφοριών

Η συκοφαντική δυσφήμιση του Χομεϊνί από φιλοκυβερνητική εφημερίδα, τον Ιανουάριο του 1978, αποτέλεσε την αφορμή ώστε χιλιάδες εξαγριωμένοι νεαροί φοιτητές των μεντρεσέδων⁸, να κατέβουν στους δρόμους. Μεγάλο πλήθος νέων – κυρίως άνεργων μεταναστών από την ύπαιθρο – τους ακολούθησε οι οποίοι διαμαρτύρονταν για τα κακώς κείμενα και την ανικανότητα του καθεστώτος. Εξουθενωμένος από την επάρατη νόσο και απογοητευμένος από το ξαφνικό ξέσπασμα μίσους προς το πρόσωπό του, ο σάχης κλονίστηκε. Πίστεψε ότι μια διεθνής συνομωσία εναντίον του κατεύθυνε τις διαμαρτυρίες. Πολλοί ήταν αυτοί που δολοφονήθηκαν από τις δυνάμεις ασφαλείας στο χάος που επακολούθησε ξεκινώντας έναν κύκλο βίας.

Ο Χομεϊνί ο οποίος σε όλη τη διάρκεια της εξορίας του, συντόνιζε την αντιπολιτευτική δράση – πρώτα από το Ιράκ και μετά το 1978 από τη Γαλλία – αξίωνε την παραίτηση του μονάρχη, ο οποίος τελικώς πέθανε το 1980 στο Κάιρο. Την 1η Φεβρουαρίου 1979 ο μεγάλος θρησκευτικός ηγέτης επέστρεψε στην πατρίδα του από την εξορία. Πάνω από ένα εκατομμύριο κόσμου πανηγύρισε στους δρόμους της πρωτεύουσας δεικνύοντας την ευρεία απήχηση του Αγιατολαχ. Δέκα μέρες μετά, οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας αυτοανακηρύχτηκαν ουδέτερες, τοποθετώντας ουσιαστικά την «ταφόπλακα» στο καθεστώς της μοναρχίας. Μετά την συντριπτική επικράτηση στο εθνικό δημοψήφισμα της 1^{ης} Απριλίου ο Χομεϊνί ανακήρυξε το Ιράν ως ισλαμική δημοκρατία.

Σχεδόν αμέσως αριστεροί, εθνικιστές και άλλοι πρώην πνευματικοί σύμμαχοι των κληρικών αποκλείστηκαν από κάθε θέση εξουσίας στο νέο καθεστώς. Πέραν αυτών, συντηρητικές κοινωνικές αξίες που είχαν μέχρι τότε παραμεριστεί όχι μόνο επέστρεψαν αλλά εδραιώθηκαν και επιβλήθηκαν. Το 1979 έκαναν την εμφάνισή τους οι Φρουροί της Επανάστασης – μια άτυπη θρησκευτική πολιτοφυλακή που συγκροτήθηκε από τον Χομεϊνί για να προλάβει πραξικόπημα που υποστηρίχθηκε από τη CIA. Η δράση τους αρχικά αποσκοπούσε στον εκφοβισμό και την καταστολή των πολιτικών ομάδων που δεν βρίσκονταν υπό τον

⁸ Ο *μεντρεσές* είναι αραβική λέξη που χρησιμοποιείται για οποιοδήποτε ίδρυμα μόρφωσης, κοσμικό ή θρησκευτικό. Τέτοια ιεροσπουδαστήρια υπάρχουν σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες.

άμεσο έλεγχο του κυβερνώντος Επαναστατικού Συμβουλίου και του αδελφού Ισλαμικού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. Η βία και η βαναυσότητα τους συχνά ξεπερνούσαν σε ένταση αυτή που εφαρμοζόταν από την υπηρεσία SAVAK του σάχη. Μέσα σε αυτό το «αντι-δυτικό» πλέον κλίμα που εναντιωνόταν και χαρακτήριζε οτιδήποτε ξενόφερτο ως αιρετικό, πολλοί από την παλαιά ελίτ που είχαν αναπτύξει «δυτική» κουλτούρα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ 1980 – 88

3.1 ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Η Ιρανική Επανάσταση τερμάτισε άδοξα το καθεστώς που είχε επιτευχθεί με τη Συμφωνία του Αλγερίου⁹. Ο Χομεϊνί υιοθέτησε μια μαχητική θρησκευτική διδασκαλία απορρίπτοντας όχι μόνο τη πολιτική τάξη της Μέσης Ανατολής αλλά και το σύγχρονο διεθνές σύστημα. Υποστήριζε ότι και τα δυο αυτά στοιχεία συμβόλιζαν μια άδικη τάξη που επιβλήθηκε στους «καταπιεσμένους» μουσουλμάνους από τις «καταπιεστικές» μεγάλες δυνάμεις. Η άδικη αυτή τάξη θεωρούσε ότι έχριζε αντικατάστασης από μια ισλαμική παγκόσμια τάξη στην οποία η ούμμα¹⁰ θα επικρατούσε σε βάρος των εθνικών κρατικών οντοτήτων. Καθώς το Ιράν ήταν η μόνη χώρα στην οποία είχε εγκαθιδρυθεί η «Κυβέρνηση του Θεού», είχε την ιερή υποχρέωση να χρησιμεύσει ως πυρήνας της ούμμα και ως εφελτήριο για την παγκόσμια διάδοση του ιερού μηνύματος του Ισλάμ. «Θα εξαγάγουμε την επανάστασή μας σε όλο τον κόσμο ... μέχρι που τα λόγια “δεν υπάρχει θεός, αλλά ο Θεός και ο Μωάμεθ είναι ο αγγελιοφόρος του Θεού” αντηχήσουν σε όλο τον κόσμο» (Karsh E. , 2002, σ. 13).

Τον Νοέμβριο του 1979 και τον Φεβρουάριο του 1980 ξέσπασαν μεγάλες ταραχές, με δεκάδες θύματα, στις σιϊτικές πόλεις της Σαουδαραβικής επαρχίας Hasa καθώς και στο Μπαχρέιν, ενώ το Κουβέιτ έγινε ο στόχος μιας μεγάλης σε διάρκεια τρομοκρατικής και ανατρεπτικής εκστρατείας. Η βασική όμως ανατρεπτική προσπάθεια είχε ως στόχο το Ιράκ. Αυτό συνέβη για δύο κύριους λόγους. Κατ' αρχάς, οι Σίιτες, η πολυπληθέστερη πληθυσμιακή ομάδα όπως προαναφέρθηκε, οι οποίοι συνεχίζουν να αποτελούν περίπου το 60% του συνολικού πληθυσμού ακόμα και σήμερα, ένιωθαν βαθύτατη αγανάκτηση για τη

⁹ Η *Συνθήκη του Αλγερίου* υπογράφηκε στις 6 Μαρτίου 1975 μεταξύ Ιράν – Ιράκ. Ήταν σημαντική για το Ιράκ καθώς προέβλεπε τον τερματισμό των συγκρούσεων με τους Κούρδους θέτοντας ταυτόχρονα τέρμα στην ιρανική ανάμειξη.

¹⁰ Αγγλ *ummah*: Εδώ παγκόσμια μουσουλμανική κοινότητα

μακρόχρονη διάκριση που ασκείτο εναντίον τους από τη σουνιτική μειονότητα. Το επαναστατικό ιρανικό καθεστώς ευελπιστούσε ότι η σιιτική κοινότητα ήταν σε θέση να υιοθετήσει το ιρανικό παράδειγμα και να εξεγερθεί ενάντια στους Σουνίτες «καταπιεστές» της. Επιπλέον, το Ιράκ – το μεγαλύτερο και ισχυρότερο αραβικό κράτος του Κόλπου – αποτελούσε το κύριο εμπόδιο στην επιδίωξη του Ιράν για περιφερειακή ηγεμονία. Ο Hujjat al-Islam Sadeq Khalkhali, ηγετικό στέλεχος της ιρανικής ηγεσίας υποστήριζε: *«Έχουμε ακολουθήσει την πορεία του αληθινού Ισλάμ και ο στόχος μας να νικήσουμε τον Σαντάμ Χουσεΐν έγκειται στο γεγονός ότι τον θεωρούμε το κύριο εμπόδιο στην πρόοδο του Ισλάμ στην περιοχή»* (Karsh E. , 2002, σ. 14).

Τον καλοκαίρι του 1979 το επαναστατικό καθεστώς ζήτησε ανοιχτά από τον ιρακινό λαό να ανατρέψει το κοσμικό καθεστώς Μπάαθ. Ακολούθησε η επανέναρξη της υποστήριξης στους Κούρδους του Ιράκ (την οποία είχε ανασταλεί το 1975), παρέχοντας βοήθεια σε υπόγεια σιιτικά κινήματα στο Ιράκ και ξεκινώντας τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον εξεχόντων Ιρακινών αξιωματούχων.

Η μαχητική προσέγγιση των Ιρανών ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη με την προσέγγιση του Ιράκ που αποσκοπούσε στον κατευνασμό. Ο Σαντάμ όχι μόνο δεν εκμεταλλευόταν την επαναστατική σύγκρουση στο Ιράν για να αδράξει πολιτικά ή εδαφικά οφέλη, αλλά έτεινε χέρι φιλίας στους νέους ηγέτες της Γείτονος. Βλέποντας όμως ότι καμία ανταπόκριση ή διάθεση συνεργασίας υπήρχε από πλευράς Ιράν, υποχρεώθηκε να πάρει δραστικότερα μέτρα περιορισμού της ιρανικής δραστηριότητας τα οποία όμως δεν φαίνεται να είχαν ουσιαστικό αποτέλεσμα, την αποφυγή δηλαδή της σύγκρουσης.

Το Ιράν διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις με το Ιράκ τον Απρίλιο του 1980. Τον επόμενο μήνα η αντιπαράθεση μεταξύ των δυο κρατών εισήλθε σε μια νέα και πιο επικίνδυνη φάση, καθώς αψιμαχίες έλαβαν χώρα στη μεθόριο. Αυτές δεν άργησαν να κλιμακωθούν τον Αύγουστο σε μάχες, με τη συμμετοχή τεθωρακισμένων, πυροβολικού και αεροπορίας. Ο Ιρανός Α/ΓΕΕΘΑ ανέφερε στις 14 Σεπτεμβρίου ότι η χώρα του δεν θα συμμορφωνόταν πλέον με την Συνθήκη του Αλγερίου για τα χερσαία σύνορα. Ο Σαντάμ απάντησε τρεις ημέρες μετά, καταργώντας μονομερώς τη συμφωνία. Ο πόλεμος πλέον δεν απείχε πολύ...

3.2 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗΣ

Μια έμφυτη ανασφάλεια διέκρινε το Ιράκ λόγω της γεωπολιτικής του θέσης. Ήταν ουσιαστικά απομονωμένο, περιβαλλόμενο από έξι κράτη, με τουλάχιστον δύο από αυτά - την Τουρκία και το Ιράν - μεγαλύτερα και ισχυρότερα. Επιπλέον, τα στρατηγικά-οικονομικά κέντρα της χώρας έδειχναν εκτεθειμένα καθώς ήταν ιδιαίτερα κοντά σε αυτά τα δύο κράτη. Οι βόρειες πετρελαιοπαραγωγές επαρχίες Μοσούλη και Κιρκούκ, που αντιπροσωπεύουν τις περιοχές με το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής πετρελαίου στο Ιράκ, βρίσκονται κοντά στα σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Ιράν, ενώ η Βαγδάτη και η Βασόρα, τα δυο μεγάλα αστικά κέντρα, απέχουν μόνο 120 και 30 χιλιόμετρα από τα ιρανικά σύνορα, αντίστοιχα. Η υδάτινη οδός Shatt al-Arab, η μόνη έξοδος του Ιράκ στον Κόλπο, μπορούσε εύκολα να ελεγχθεί από το Ιράν. Αντίθετα, τα μεγάλα στρατηγικά κέντρα του Ιράν, βρίσκονται βαθιά μέσα στη χώρα (η Τεχεράνη απέχει περίπου 700 χιλιόμετρα από τα σύνορα) απολαμβάνοντας σαφώς καλύτερη προστασία από τα αντίστοιχα ιρακινά.

Βασιζόμενος σε αυτά τα εγγενή εδαφικά πλεονεκτήματα, ο σάχης μεταμόρφωσε τη δεκαετία του 1970 τις ιρανικές ένοπλες δυνάμεις σε μια τρομερή δύναμη, εξοπλισμένη με τα πιο προηγμένα δυτικά οπλικά συστήματα. Στις αρχές του 1979, οι ιρανικές αεροπορικές δυνάμεις διέθεταν 447 μαχητικά αεροσκάφη, συμπεριλαμβανομένων 66 από τα ιδιαίτερα προηγμένα F-14, σε σύγκριση με τα 339 λιγότερο εξελιγμένα αεροσκάφη του Ιράκ. Η ναυτική υπεροχή του Ιράν ήταν ακόμη πιο έντονη. Το ιρανικό ναυτικό είχε στη διάθεσή του επτά πλοία κατευθυνόμενων βλημάτων (αντιτορπιλικά και φρεγάτες), τέσσερις κορβέτες, έξι πυραυλακάτους (ΤΠΚ¹¹) και 14 αεροσκάφη. Το ιρακινό ναυτικό διέθετε μόνο μια μικρή δύναμη 12 ΤΠΚ. Στον τομέα των χερσαίων δυνάμεων υπήρχε σχετική ισορροπία. Ενώ ο ιρανικός στρατός ήταν μεγαλύτερος σε απόλυτους αριθμούς (285.000 έναντι 190.000), ο αριθμός των μάχιμων Σχηματισμών και των κυρίων οπλικών συστημάτων ήταν περίπου ίσος (άρματα μάχης, πυροβολικό). Λόγω του

¹¹ ΤΠΚ: Ταχεία Περιτολικά Κατευθυνόμενων βλημάτων

σοβιετικού δόγματος οργάνωσης που ακολουθούσε¹², ο ιρακινός στρατός ήταν σχετικά ισχυρότερος σε όλα τα είδη τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης (AFV)¹³.

Ωστόσο, αυτή η φαινομενική ισορροπία ήταν ως ένα βαθμό παραπλανητική. Ο ιρακινός στρατός είχε ως μόνη αποστολή την ασφάλεια των δυτικών συνόρων (δεδομένου ότι η σοβιετική στρατιωτική απειλή μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό, τουλάχιστον από τις αρχές της δεκαετίας του 1960). Ο στρατός του Ιράκ, από την άλλη πλευρά, ήταν υποχρεωμένος να διατηρεί επαρκείς δυνάμεις σε τρία μέρη της παραμεθόριου – σε αυτά που συνόρευαν με το Ιράν, με την Τουρκία και με την Συρία – ενώ είχε ως επιπλέον αποστολή τον περιορισμό των Κούρδων του Β. Ιράκ. Δεδομένης της αμείλικτης εχθρότητας μεταξύ των μπασαθικών καθεστώτων Ιράκ και Συρίας, όπως αυτή έχει περιγραφεί παραπάνω (κεφ. 1), στα τέλη της δεκαετίας του 1970 τα συριακά σύνορα ουσιαστικά αποτελούσαν μεγαλύτερο πρόβλημα ασφαλείας από τα αντίστοιχα ιρακινά. Το 1975-76 οι δύο χώρες έφτασαν στο χείλος του πολέμου για δυο λόγους, τη διανομή των υδάτων του Ευφράτη και την άμεση παρέμβασης της Συρίας στη σύγκρουση του Λιβάνου.

Η Ισλαμική Επανάσταση έφερε όμως αλλαγές στη γεωστρατηγική σκακιέρα της περιοχής. Οι μουλάδες βλέποντας στο πρόσωπο των ενόπλων δυνάμεων το όργανο καταπίεσης του σάχη αλλά και την πιο επικίνδυνη δυνητικά πηγή αντεπανάστασης, δημιούργησαν όπως είδαμε τη δική τους πολιτοφυλακή, τους Φρουρούς της Επανάστασης (τους αποκαλούμενους Πασνταράν), προβαίνοντας σε μια συστηματική εκκαθάριση του στρατού. Μεταξύ Φεβρουαρίου και Σεπτεμβρίου 1979, εκτελέστηκαν περίπου 85 ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματικοί (συμπεριλαμβανομένων όλων των στρατηγών και ταξίαρχων) ενώ εκατοντάδες άλλοι φυλακίστηκαν ή αναγκάστηκαν να αποσυρθούν. Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1980, περίπου 12.000 αξιωματικοί είχαν αποταχθεί (Karsh E. , 2002, σ. 19). Οι εκκαθαρίσεις, όπως ήταν αναμενόμενο, επέφεραν καταστροφικό πλήγμα στις επιχειρησιακές δυνατότητες των ενόπλων δυνάμεων ενώ διαλύθηκε σεβαστός

¹² Ο Ιρακινός Ένοπλος Στρατός ήταν οργανωμένος κατά τα Δυτικά πρότυπα

¹³ AFV: (Αγγλ. Armored Fighting Vehicle): Τεθωρακισμένο Όχημα ΜΑχης (ελλ. TOMA)

αριθμός μάχιμων σχηματισμών, συμπεριλαμβανομένης της αυτοκρατορικής φρουράς, της περισσότερο αξιόμαχης ταξιαρχίας του στρατού. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν το ξέσπασμα του πολέμου, να βρει το Ιράν αποδυναμωμένο. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι καταλυτικό ρόλο στη χαμηλή διαθεσιμότητα των δυτικών οπλικών συστημάτων του Ιράν έπαιξαν η έλλειψη ανταλλακτικών καθώς και η απομάκρυνση των αμερικανών συμβούλων οι οποίοι πριν αποχωρήσουν κατάφεραν να αποσπάσουν βασικά ηλεκτρονικά βοηθήματα από τα περισσότερα F-14.

Η έκβαση όμως του πολέμου δεν στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στους αριθμούς. Η ποιότητα της στρατιωτικής ηγεσίας, η μάχιμη εμπειρία, η κατάρτιση, η ικανότητα διοίκησης και ελέγχου¹⁴, αποτελούν διαχρονικά σημαντικές παραμέτρους για την επιτυχία του όποιου εγχειρήματος. Υπό αυτό το πρίσμα, και οι δύο ένοπλες δυνάμεις δεν είχαν να επιδείξουν κάτι ιδιαίτερο, καθώς και οι δύο ακολουθούσαν εντολές από πολιτικοποιημένες και αυστηρά ελεγχόμενες ηγεσίες, όπου η πίστη στο καθεστώς ήταν προϋπόθεση για προαγωγή, η κριτική σκέψη μπορούσε να στοιχειοθετήσει κατηγορία ανατροπής του (καθεστώτος) και όπου οι θρησκευτικές και κοινωνικές σχέσεις ήταν ενδεχομένως πιο σημαντικές από τον επαγγελματισμό.

3.3 Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1980 ο Σαντάμ Χουσεΐν, απευθυνόμενος στο νεοσυσταθέν κοινοβούλιο του υποστήριξε: *«Οι συχνές και κραυγαλέες παραβιάσεις της ιρακινής κυριαρχίας από το Ιράν έχουν καταστήσει άκυρη τη συμφωνία του Αλγερίου του 1975»*. Η συνθήκη ήταν νομικά και πολιτικά αδιαίρετη. Μόλις το πνεύμα της παραβιάστηκε, το Ιράκ δεν είδε άλλη εναλλακτική λύση παρά να επαναφέρει το νομικό καθεστώς του Shatt al-Arab στην κατάσταση πριν από το 1975. *«Σε αυτό τον ποταμό»*, συνέχισε, *«πρέπει να αποκατασταθεί η ιρακίνο-αραβική του ταυτότητα όπως ήταν σε όλη την ιστορία... με όλα τα δικαιώματα που*

¹⁴ Αγγλ. Command and Control (C²)

προέρχονται από την πλήρη κυριαρχία πάνω στον ποταμό» (Karsh E. , 2002, σ. 23).

Οι συνέπειες αυτής της ομιλίας δεν άργησαν πολύ να φανούν. Στις 22 Σεπτεμβρίου, επιδιώκοντας αποτελέσματα παρόμοια με αυτά των Ισραηλινών στον πόλεμο των Έξι Ημερών (1967), τα ιρακινά αεροσκάφη προσέβαλαν κεραυνοβόλα δέκα αεροδρόμια του Ιράν με στόχο την καταστροφή της ιρανικής αεροπορίας στο έδαφος. Παρότι το εγχείρημα απέτυχε, με το πρώτο φως της επόμενης ημέρας οι ιρακινές δυνάμεις διέσχισαν τα σύνορα και προέλασαν εντός του ιρανικού εδάφους επί τριών κατευθύνσεων. Η κύρια προσπάθεια, στην οποία συμμετείχε ο κύριος όγκος των επιτιθέμενων δυνάμεων, στράφηκε κατά της νότιας επαρχίας Khuzestan και αποσκοπούσε τόσο στο διαχωρισμό του Shatt al-Arab από το υπόλοιπο Ιράν όσο και στην δημιουργία εδαφικής ζώνης ασφαλείας κατά μήκος των νότιων συνόρων, ενέργεια που επέβαλλε το μικρό στρατηγικό βάθος του Ιράκ στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, δύο μεραρχίες (μια Τ/Θ και μια Μ/Κ) κατευθύνθηκαν νότια προς τις στρατηγικές πόλεις Khorramshahr και Abadan, ενώ άλλες δυο μεραρχίες (Τ/Θ) εκκινώντας από τις ιρακινές πόλεις της Βασόρας και Αμάρας με μια κυκλωτική κίνηση εξασφάλισαν το έδαφος που περιβάλλεται από η γραμμή Khorramshahr-Ahvaz-Susangerd-Musian.

Οι ενέργειες στο κεντρικό και το βόρειο μέτωπο αποτελούσαν ουσιαστικά δευτερεύουσες και υποστηρικτικές προσπάθειες, οι οποίες αποσκοπούσαν στο να εξασφαλίσουν το Ιράκ έναντι μιας ιρανικής αντεπίθεσης. Στο κεντρικό μέτωπο, οι δυνάμεις εισβολής κατέλαβαν την πόλη Mehran και προχώρησαν πιο ανατολικά στους πρόποδες των ορέων του Ζάγκρου για να εξασφαλίσουν το σημαντικό οδικό άξονα που συνδέει την Dezful με το βόρειο Ιράν δυτικά του Ζάγκρου, εμποδίζοντας ταυτόχρονα την πρόσβαση προς το Ιράκ. Μια άλλη επιθετική κίνηση βορειότερα, εξασφάλισε το κρίσιμο έδαφος μπροστά από το Qasr-e-Shirin, φράσσοντας έτσι τον παραδοσιακό άξονα εισβολής Τεχεράνης – Βαγδάτης. Μια επικουρική επίθεση ακόμα πιο βόρεια, κοντά στο Penjwin, αποσκοπούσε στο να εξασφαλίσει την πετρελαιοφόρο περιοχή του Κιρκούκ από την κατεύθυνση της Suleimaniya.

Ιρανικός στρατός και Πασνταράν δεν προέβαλλαν μεγάλη αντίσταση, καθώς η υπάρχουσα δομή δυνάμεων δεν προέβλεπε το συντονισμό και τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων από ενιαία διοίκηση. Αμφότεροι διεξήγαγαν ξεχωριστά τις πολεμικές τους επιχειρήσεις, αναφερόμενοι σε διαφορετικές ηγεσίες. Παρόλο που δεν υπέστη στρατηγικό αιφνιδιασμό, εντούτοις ο στρατός δεν κατόρθωσε να ολοκληρώσει τις πολεμικές του προετοιμασίες. Ως εκ τούτου διέθετε μόνο έναν Τ/Θ Σχηματισμό σε ολόκληρο την περιοχή του Khuzestan, με την πλειοψηφία των μονάδων του να αναπτύσσονται στην ενδοχώρα και στο βορρά (κατά μήκος των σοβιετικών συνόρων και στις κουρδικές περιοχές). Εκ των υστέρων, η ανάπτυξη αυτή των ιρανικών δυνάμεων αποδείχθηκε πολύτιμη και σωτήρια, καθώς προστάτευσε τον στρατό στα πρώτα στάδια των επιχειρήσεων από βαριές απώλειες, επιτρέποντάς του να διατηρήσει σε μεγάλο ποσοστό ανέπαφη τη μαχητική του ισχύ και να είναι σε θέση να αντεπιτεθεί.

Η πλήρης έλλειψη συντονισμού των ιρανικών δυνάμεων εμπόδισε τη διεξαγωγή αποτελεσματικής άμυνας. Το κύριο βάρος των αμυντικών επιχειρήσεων ανέλαβαν οι δυνάμεις των Φρουρών της Επανάστασης οι οποίες αν και ήταν πλημμελώς εκπαιδευμένες και κακώς εξοπλισμένες αγωνίστηκαν με μεγάλη θέληση και επιμονή αναγκάζοντας τους Ιρακινούς να πληρώσουν βαρύ τίμημα στις μάχες εντός αστικού ιστού. Άγριες μάχες έλαβαν χώρα στο Khorramshahr το οποίο κατελήφθη στις 24 Οκτωβρίου. Λόγω της σφοδρότητας αυτής του αποδόθηκε από τους στρατιώτες και των δυο αντιμαχομένων πλευρών το προσωνύμιο «Khunistan», που σημαίνει «πόλη του αίματος» (Karsh E. , 2002, σ. 24).

Ωστόσο, αυτό που φαίνεται να αποσόβησε μια ολοκληρωτική ήττα του Ιράν δεν ήταν τόσο η αποτελεσματική αντίσταση που προέβαλλε όσο οι περιορισμένοι αντικειμενικοί σκοποί (ΑΝΣΚ) της ιρακινής εισβολής. Η απόφαση του Σαντάμ να προχωρήσει σε πόλεμο δεν λήφθηκε εύκολα ή με ενθουσιασμό. Εξωθήθηκε στην συγκεκριμένη απόφαση λόγω της απειλής της πολιτικής του επιβίωσης από το επαναστατικό Ιράν. Υιοθέτησε την επιλογή του πολέμου αφού πρώτα εξάντλησε όλα τα άλλα μέσα εκτροπής της πίεσης που δεχόταν από τον εξ ανατολών γείτονά του. Αποτέλεσε περισσότερο μια προληπτική κίνηση, σχεδιασμένη να αποτρέψει την ιρανική απειλή για το καθεστώς του. Ήλπιζε ότι μια αστραπιαία, περιορισμένη,

αλλά αποφασιστική εκστρατεία θα ανάγκαζε το επαναστατικό καθεστώς του Ιράν να εγκαταλείψει τις προσπάθειες ανατροπής του. Η υιοθέτηση της συγκεκριμένης στρατηγικής φάνταζε εκείνη την περίοδο ως η πλέον ενδεδειγμένη καθώς στηριζόταν σε ορθολογικά κριτήρια. Αφενός εκτιμάτο ότι θα επιτύγχανε τους τεθέντες πολιτικούς στόχους και αφετέρου ήταν εντός του πλαισίου των δυνατοτήτων των ιρακινών ενόπλων δυνάμεων καθώς η ιρακινή επιχειρησιακή σχεδίαση θεωρούσε ότι στην περίπτωση γενικευμένου πολέμου το μεγάλο στρατηγικό βάθος του αντιπάλου αποτελούσε ανυπέρβλητο εμπόδιο για τις δυνατότητες των χερσαίων κατά βάση δυνάμεων εκείνης της εποχής. Με άλλα λόγια δεν θα μπορούσαν να υποστηριχθούν επαρκώς επιχειρήσεις μεγάλης χρονικής διάρκειας και σε βάθος στην εχθρική ενδοχώρα.

Τα αποτελέσματα τις ανωτέρω στρατηγικής που ακολούθησε το Ιράκ δεν ήταν τα αναμενόμενα. Πιο συγκεκριμένα, η μη εκμετάλλευση των πρώτων στρατιωτικών επιτυχιών που επιτεύχθηκαν από την προέλαση των ιρακινών δυνάμεων την πρώτη εβδομάδα, είχε σοβαρές συνέπειες οι οποίες επηρέασαν καταλυτικά την εξέλιξη των μελλοντικών επιχειρήσεων. Ο κύριος όγκος των ιρακινών δυνάμεων είχε διασωθεί καθώς δεν είχε υποστεί αποφασιστική ήττα. Παράλληλα, η διακοπή των επιχειρήσεων για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων από πλευράς Ιράκ παρείχε τον απαραίτητο χρόνο στην ιρακινή πλευρά για ανασυγκρότηση και αναδιοργάνωση των δυνάμεών της ώστε αυτές να είναι σε θέση όχι μόνο να συνεχίσουν τις επιχειρήσεις αλλά και να αντεπιτεθούν. Τέλος, η πραγματοποιηθείσα εισβολή μικρής κλίμακας όχι μόνο δεν απείλησε το επαναστατικό καθεστώς αλλά ούτε και ώθησε τον Ιρανό ηγέτη να αλλάξει τη στάση του λαμβάνοντας μια πιο μετριοπαθή θέση.

Την πτώση του Khorramshahr ακολούθησε η διεξαγωγή ενός κατά βάση στατικού πολέμου, με κύρια χαρακτηριστικά τις καταδρομικές ενέργειες, την ανταλλαγή πυρών πυροβολικού και τη χρήση αεροπορίας, χωρίς την πραγματοποίηση ελιγμών ο οποίος διήρκησε περίπου οκτώ μήνες. Το Ιράκ δεν φαίνεται να επιθυμούσε περαιτέρω εδαφικά κέρδη αρκούμενο στις μέχρι τότε επιτυχίες του. Και το Ιράν όμως δεν εμφάνιζε καμία πρόθεση για κλιμάκωση των επιχειρήσεων καθώς ήταν απασχολημένο με την αναδιοργάνωση των δυνάμεών του καθώς και την αντιμετώπιση της εσωτερικής αστάθειας που ήταν επακόλουθο

της κατάληψης ιρανικών εδαφών από εχθρική χώρα. Οι αποκλίσεις από το στατικό αυτό μοτίβο ήταν ελάχιστες και αφορούσαν από την πλευρά του Ιράκ την προώθηση δυνάμεων στην περιοχή Ρεντζωίν ενώ από την ιρανική πλευρά την πραγματοποίηση περιορισμένης κλίμακας επιθετική ενέργεια στον ποταμό Karkheh η οποία εν τέλει στέφθηκε με αποτυχία, συνοδευόμενη από σημαντικές απώλειες.

Στη διάρκεια των οχτώ αυτών μηνών το Ιράκ ασχολήθηκε και αυτό με την αναδιοργάνωση και τη δημιουργία νέων μονάδων, τη βελτίωση του οδικού δικτύου στις καταληφθείσες επί το πλείστον περιοχές και την επαύξηση των δυνατοτήτων των μονάδων διοικητικής μέριμνας προκειμένου αυτές να είναι σε θέση να παράσχουν επαρκή διοικητική υποστήριξη. Από την πλευρά του το Ιράν απασχολήθηκε με εργασίες βελτίωσης του δικτύου αμυντικών έργων. Στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης δημιουργήθηκε μια νέα εθελοντική δύναμη των νέων, η Basij e-Mustazafin (κινητοποίηση των υποβαθμισμένων) (Karsh E. , 2002, σ. 30) ενώ τον συντονισμό των διεξαγόμενων επιχειρήσεων ανέλαβε πλέον το επταμελές Ανώτατο Συμβούλιο Άμυνας (Karsh E. , 2002, σ. 30).

3.4 Η ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΡΑΝ

Τα παραπάνω ιρανικά μέτρα που ελήφθησαν οδήγησαν στα επιθυμητά αποτελέσματα. Ο στρατός πέτυχε να ολοκληρώσει την αναδιοργάνωση και αναδιάταξή του την άνοιξη του 1981, ενσωματώνοντας τις δυνάμεις των Πασνταράν και Basij στα επιθετικά του σχέδια. Με μια προσεκτικά σχεδιασμένη και προετοιμασμένη επιχείρηση επιθετικής επιστροφής, η οποία συνδύαζε την ικανότητα διεξαγωγής συμβατικού πολέμου με τον επαναστατικό ζήλο των δυο παραστρατιωτικών οργανώσεων και υπό την καθοδήγηση του Ανώτατου Συμβουλίου Άμυνας, το Ιράν κατόρθωσε να εκδιώξει τις ιρακινές δυνάμεις από το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών του κατά μήκος των συνόρων.

Η σύμπτωση στα διάφορα σημεία του μετώπου σε συνδυασμό με τις αντίξοες συνθήκες του ιρανικού χειμώνα είχαν καταστροφικές επιπτώσεις στο ιρακινό ηθικό. Τη συγκυρία δεν άφησε ανεκμετάλλευτη το Ιράν προχωρώντας στην εκπόνηση ακόμα μιας επιθετικής επιχείρησης, της «Jerusalem Way». Το πέρας

αυτής, την 7^η Δεκεμβρίου βρήκε το Ιράν να έχει ανακαταλάβει την πόλη Μποστάν αναγκάζοντας τις ιρακινές δυνάμεις σε υποχώρηση και αναδιάταξη. Τα συμπεράσματα σε επιχειρησιακό επίπεδο ήταν πολλά και σημαντικά. Οι εντατικές προσπάθειες του Ιράν για σχεδιασμό, επιχειρησιακή λειτουργία, διοίκηση και έλεγχο των δυνάμεών του επαύξησαν δραματικά (σε σχέση με το παρελθόν) την ικανότητά του να σχεδιάζει και να διεξάγει μεγάλες και πολύπλοκες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Επιπλέον χρησιμοποιήθηκαν με επιτυχία, για πρώτη φορά, τα «ανθρώπινα κύματα» τα οποία έκτοτε έμελλε να κυριαρχήσουν στο πεδίο της μάχης. Εκστατικοί Πασνταράν κατέλαβαν ισχυρά οχυρωμένες ιρακινές θέσεις χωρίς σχεδόν οποιοδήποτε υποστήριξη από το πυροβολικό ή την αεροπορία.

Στην προσπάθειά της να ανακόψει την πλημμυρίδα των ιρανικών επιτυχιών, η Βαγδάτη τάχιστα υπέβαλλε προτάσεις για ειρήνευση με τον Taha Yasin Ramadan, πρώτο αναπληρωτή πρωθυπουργό του Ιράκ και έναν εκ των στενότερων συνεργατών του Σαντάμ, να δηλώνει τον Φεβρουάριο του 1982, ότι το Ιράκ ήταν διατεθειμένο να αποσυρθεί σταδιακά από το Ιράν πριν από τη σύναψη ειρηνευτικής συμφωνίας και μετά την έναρξη των διαπραγματεύσεων «απευθείας ή μέσω τρίτων» (Karsh E. , 2002, σ. 30). Λίγους μήνες αργότερα, ο Σαντάμ αυτοπροσώπως ελάττωσε περαιτέρω τις προϋποθέσεις του Ιράκ για ειρήνη δηλώνοντας την ετοιμότητά του να αποχωρήσει από το Ιράν, υπό την προϋπόθεση ότι θα δοθούν στο Ιράκ επαρκείς διαβεβαιώσεις ότι μια τέτοια κίνηση θα οδηγήσει σε μια διευθέτηση μέσω διαπραγματεύσεων. Η ιρανική απάντηση ήρθε με τη μορφή διεξαγωγής μιας σειράς επιθετικών επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας οι οποίες οδήγησαν πρακτικά τις ιρακινές δυνάμεις ολοκληρωτικά έξω από το Ιράν.

Η πρώτη από αυτές, η επιχείρηση «Undeniable Victory», η οποία έλαβε χώρα στις 22 Μαρτίου 1982 στην περιοχή Dezful Shush, διήρκεσε περίπου μία εβδομάδα, εμπλέκοντας περισσότερους από 100.000 στρατιώτες από κάθε πλευρά. Τη διοίκηση των ιρανικών δυνάμεων ασκούσε ένας νεαρός και ενεργητικός και πολλά υποσχόμενος στρατηγός, ο Sayed Shirazi. Χαρακτηριστικά αυτής η διεξαγωγή συνδυασμένων διακλαδικών επιχειρήσεων και από τους δυο αντιπάλους με αποτελεσματική χρήση πεζικού, πυροβολικού, αρμάτων και εγγύς αεροπορικής υποστήριξης καθώς και οι επιθέσεις αυτοκτονίας από τα «ανθρώπινα

κύματα» των ταξιαρχιών Πασνταράν. Με την «φλογερή» ρητορική των μουλάδων, οι οποίοι συχνά οδηγούσαν τις επιθέσεις στις ιρακινές θέσεις να τους υποστηρίζει, οι εν λόγω ταξιαρχίες ρίχνονταν στη μάχη με τα μέλη τους έτοιμα να θυσιαστούν χωρίς δεύτερη σκέψη. Οι Ιρανοί κατάφεραν να περικυκλώσουν και να καταστρέψουν δύο ιρακινές μεραρχίες, συλλαμβάνοντας περί τους 20.000 στρατιώτες ενώ κατάσχεσαν μεγάλες ποσότητες όπλων, συμπεριλαμβανομένων περίπου 400 αρμάτων.

Η επιχείρηση «Jerusalem» τοποθέτησε την άνοιξη του 1982 το τελευταίο καρφί στο φέρετρο της ιρακινής εισβολής επιτυγχάνοντας την ανάκτηση του εμβληματικού Khorramshahr, του οποίου η πτώση στην αρχή του πολέμου αποτέλεσε το σημαντικότερο γεγονός της εισβολής του Ιράκ. Οι ιρακινές δυνάμεις υποχωρώντας άτακτα άφησαν πίσω τους ικανό αριθμό στρατιωτικού εξοπλισμού και περίπου 12.000 στρατιώτες αιχμάλωτους πολέμου.

Τη στιγμή εκείνη ήταν που ο Σαντάμ στάθηκε στο ύψος των κρίσιμων για τη χώρα του περιστάσεων αποφασίζοντας την πλήρη απόσυρση από τα ιρακινά εδάφη, την αναδιάταξη των δυνάμεών του και την ανάπτυξη αυτών κατά μήκος των εθνικών συνόρων προετοιμαζόμενες για διεξαγωγή άμυνας επί ευρέος μετώπου. Η συγκεκριμένη υπήρξε μια από τις σοφότερες στρατηγικές του κινήσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου. Στις 20 Ιουνίου ανήγγειλε ότι τα ιρακινά στρατεύματά είχαν ξεκινήσει να αποσύρονται από το Ιράν, ενέργεια που ολοκλήρωσαν εντός δέκα ημερών. Αυτή η κίνηση, ωστόσο, δεν κατάφερε να κατευνάσει τους κληρικούς στην Τεχεράνη, οι οποίοι συνεπαρμένοι από τις πρόσφατες επιτυχίες, απέρριψαν την πρωτοβουλία του Ιράκ. Αντιπρότειναν ότι για να δεχτούν κατάπαυση του πυρός και την υπογραφή συνθήκης, θα έπρεπε όχι μόνο να απομακρυνθεί η ιρακινή ηγεσία αλλά επιπλέον το Ιράκ να καταβάλλει \$150 δισεκατομμύρια σε αποζημιώσεις και να δεχθεί τον επαναπατρισμό περίπου 100.000 Σιιτών που εκδιώχθηκαν από το Ιράκ πριν από την έναρξη του πολέμου.

Με την ιρακινή ηγεσία, όπως ήταν αναμενόμενο, να μην είναι διατεθειμένη να συζητήσει καν τέτοιους όρους, οι μάχες μεταφέρθηκαν στο ιρακινό έδαφος. Έτσι, μεγάλη επιθετική επιχείρηση άρχισε στις 13 Ιουλίου με κατεύθυνση την Βασόρα, τη δεύτερη σημαντικότερη πόλη του Ιράκ (Karsh E. , 2002, σ. 33). Ήταν

όμως η σειρά του Ιράν να αιφνιδιαστεί καθώς η επίθεση αντιμετωπίστηκε από μια καλά οργανωμένη ιρακινή άμυνα. Έχοντας αναγνωρίσει την επισφαλή θέση του Ιράκ, ήδη από το φθινόπωρο του 1981 ο Σαντάμ είχε αρχίσει να προετοιμάζει το στρατό του για την πιθανότητα μιας Ιρανικής εισβολής στη χώρα. Το μέγεθος του ιρακινού στρατού υπερδιπλασιάστηκε και ένα εκτεταμένο σύστημα έργων αμυντικής οχύρωσης χτίστηκε κατά μήκος των συνόρων, πίσω από το οποίο αναπτύχθηκε το μεγαλύτερο μέρος του ιρακινού στρατού (Kevin Woods, 2014, p. 205). Αλλεπάλληλες επιθέσεις «ανθρώπινων κυμάτων» στην κατεύθυνση της Βασόρας, το καλοκαίρι του 1982, απέτυχαν να παραβιάσουν την ιρακινή άμυνα και αποκρούστηκαν με μεγάλες απώλειες.

Οι παραπάνω επιθέσεις έδωσαν τη δυνατότητα στις ιρακινές δυνάμεις να δοκιμάσουν για πρώτη φορά το χημικό τους οπλοστάσιο κάνοντας περιορισμένη χρήση χημικών αερίων. Από την εποχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε να γίνει ουσιαστικά χρήση χημικών παραγόντων στο πεδίο της μάχης. Η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος/πειράματος (τα χημικά αέρια φέρεται να απέτρεψαν μια ιρακινή μεραρχία να συνεχίσει τις επιχειρήσεις) ενθάρρυνε τη μελλοντική χρήση χημικών όπλων από το Ιράκ.

Σοβαρή συζήτηση στους κόλπους της ιρακινής κυβέρνησης πυροδότησε η αποτυχία της καλοκαιρινής επίθεσης του 1982 σχετικά με την αναγκαιότητα της εισβολής στο Ιράκ. Οι στρατιωτικοί εξέφρασαν την αντίθεσή τους στη συνέχιση της εισβολής φοβούμενοι ότι μια τέτοια κίνηση θα εξαντλούσε τις στρατιωτικές ικανότητες του Ιράν χωρίς απότομο αποτέλεσμα. Στον αντίποδα η ισχυρή και σκληρή ομάδα που συμπεριλάμβανε τους μουλάδες στο Ανώτατο Συμβούλιο Άμυνας, υποστήριζε την με κάθε κόστος επιτάχυνση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, ώστε να αποφευχθεί ο αραβικός κόσμος και η διεθνής κοινότητα να υποστηρίξουν το Ιράκ. Οι σκληροπυρηνικοί τελικά επικράτησαν και δύο μεγάλης κλίμακας επιθέσεις δρομολογήθηκαν το φθινόπωρο του 1982 προς την κατεύθυνση της Βαγδάτης, με δυσβάσταχτο για άλλη μια φορά κόστος, με τις ιρακινές δυνάμεις να αποδεικνύονται κατώτερες των περιστάσεων, μη ικανές να φέρουν εις πέρας το ανατεθέν έργο. Βασική συνέπεια της αποτυχίας αυτής ήταν η υπονόμευση της εύθραυστης συνεργασίας στρατού και Φρουρών της Επανάστασης, με τους τελευταίους να επιδιώκουν να αφαιρέσουν από το στρατό την «πρωτοκαθεδρία»

που απολάμβανε στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων υποστηριζόμενοι στο σημείο αυτό από τον κλήρο. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήταν η δημιουργία ενός ξεχωριστού υπουργείου αρμοδίου για τους Φρουρούς. Πρακτικά θεσμοθετήθηκε με τον τρόπο αυτό μια νέα πραγματικότητα που δεν ήταν άλλη από την ύπαρξη δυο διαφορετικών στρατών, με ξεχωριστή λειτουργία δίχως τον απαραίτητο συντονισμό ή συνεργασία μεταξύ τους.

Δεν προκαλεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι το Ιράν αντί να στηριχθεί στις συνδυασμένες επιχειρήσεις, οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση των επιχειρησιακών επιτυχιών του 1981, αυτό βασίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στις μετωπικές επιθέσεις μεγάλου αριθμού ανεπαρκώς εκπαιδευμένων και πλημμελώς εξοπλισμένων στρατευμάτων πολιτοφυλακής, χωρίς επαρκή υποστήριξη αρμάτων, πυροβολικού και αεροπορίας. Το αποτέλεσμα δεν θα μπορούσε συνεπώς να είναι άλλο από την απόκρουση σχεδόν όλων των ιρανικών επιθέσεων από το Ιράκ επιφέροντας στις ιρανικές δυνάμεις δυσβάσταχτες απώλειες.

Μέχρι το φθινόπωρο του 1982, οι εφαρμοζόμενες στρατηγικές των δύο εμπολέμων είχαν διαγράψει ένα πλήρη κύκλο. Στα πρώτα στάδια του πολέμου βρήκαν το Ιράν να αμύνεται στοχεύοντας σε ένα στατικό πόλεμο προκειμένου να ανασυνταχθεί. Δεκαοχτώ μήνες αργότερα προσπαθούσε να επιτύχει μια αποφασιστική νίκη εναντίον ενός αντιπάλου που πλέον είχε υποχρεωθεί στην άμυνα από καλά προετοιμασμένες θέσεις. Το Ιράκ εκμεταλλευόμενο την επιδείνωση της κατάστασης της ιρανικής αεροπορίας λόγω έλλειψης ανταλλακτικών εντατικοποίησε τις επιθέσεις του συμπεριλαμβάνοντας όχι μόνο στρατιωτικούς στόχους αλλά και ένα ευρύ φάσμα πολιτικών και οικονομικών στόχων όπως λιμένες, βιομηχανικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις πετρελαίου.

Το 1983 το Ιράν εξαπέλυσε πέντε μεγάλης κλίμακας επιθέσεις σε διάφορους τομείς του μετώπου, οι οποίες δεν επέτυχαν να παραβιάσουν τη αμυντική γραμμή του Ιράκ και αποκρούστηκαν με μεγάλες απώλειες για τους επιτιθέμενους. Ενώ η ιρανική τακτική παρέμεινε αναλλοίωτη με μαζικές μετωπικές επιθέσεις πεζικού στις ιρακινές γραμμές, χωρίς τη χρήση αρμάτων, πυροβολικού ή αεροπορικής υποστήριξης, το Ιράκ, από την άλλη πλευρά, επέδειξε επαρκείς

αμυντικές ικανότητες, αξιοποιώντας πλήρως την υπεροχή του σε πυροβολικό και αεροπορία.

Παρά τις επαναλαμβανόμενες ιρανικές αποτυχίες και την παράλληλη απόρριψη των ιρακινών εκκλήσεων για τερματισμό των εχθροπραξιών, οι μουλάδες επανέλαβαν την αποφασιστικότητά τους να ανατρέψουν το καθεστώς του Μπάαθ στις αρχές του 1984. Η επιθυμία για συνέχιση του πολέμου από πλευράς του Ιράν οδήγησε το Ιράκ στη στοχοποίηση και των μεγάλων αστικών κέντρων του πρώτου. Με τους Ιρανούς να απαντούν, οι δύο πλευρές ενεπλάκησαν σε μια νέα μορφή πολέμου που σύντομα έγινε γνωστός ως ο «πρώτος πόλεμος των πόλεων» (θα υπήρχαν πέντε τέτοιοι πόλεμοι μέχρι το τέλος του πολέμου). Η κλιμάκωση αυτή αν και ξεπέρασε τις αρχικές προσδοκίες του Ιράκ (όπως αποδεικνύεται από την αναστολή των αεροπορικών επιθέσεων στις 22 Φεβρουαρίου), εντούτοις δεν κατάφερε όμως να επιτύχει τον επιδιωκόμενο στόχο, δηλαδή την πρόληψη της αναμενόμενης ιρανικής επίθεσης. Συνεπακόλουθα, στις 15 Φεβρουαρίου 1984, ξεκίνησε το «τελικό πλήγμα» του Ιράν στον κεντρικό τομέα του μετώπου.

Πρόκειται για την σφοδρότερη επίθεση μέχρι τότε, στην οποία πήραν μέρος περίπου 500.000 άνδρες εκατέρωθεν, σε ένα μέτωπο που εκτεινόταν σε μήκος 240 χιλιομέτρων. Έλαβαν μέρος κατά κύριο λόγο δυνάμεις των Πασνταράν και Basij, παρ' ότι σχεδιάστηκε από τον τακτικό στρατό, αυτός διαδραμάτισε σχετικά μικρό ρόλο (τέσσερις έως πέντε μεραρχίες, περίπου 60.000 από τις 250.000 άνδρες). Η επίθεση πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις. Η πρώτη – επιχειρήσεις «Dawn 5» (15-22 Φεβρουαρίου) και «Dawn 6» (22-24 Φεβρουαρίου) – είχαν ως ΑΝΣΚ την κεντρική πόλη Kut al-Amara απαγορεύοντας τον αυτοκινητόδρομο που συνδέει τη Βαγδάτη με τη Βασόρα. Μετά από μια εβδομάδα σκληρών μαχών, οι ιρανικές δυνάμεις κατάφεραν να καταλάβουν στρατηγικό έδαφος, φτάνοντας περίπου 24χλμ. από τον δρόμο Βαγδάτης – Βασόρας. Στις 24 Φεβρουαρίου πέρασαν στη δεύτερη, και πιο σημαντική, φάση της επίθεσης, την επιχείρηση «Kheibar», μια σειρά από επιθέσεις στην κατεύθυνση της Βασόρας, η οποία διήρκεσε μέχρι τις 19 Μαρτίου. Προς στιγμή φάνηκε πως οι Ιρανοί επρόκειτο να διασπάρουν την τρομερή γραμμή άμυνας του Ιράκ, καθώς κατάφεραν να διασχίσουν την τεράστια έκταση των ελών που θεωρούνταν αδιάβατα από τους

Ιρακινούς και να καταλάβουν το νησί Majnun, το οποίο κατείχε στρατηγική θέση στο νότιο μέτωπο, 40 μίλια βόρεια της Βασόρας. Κατάφεραν πάντως να διατηρήσουν το νησί Majnun παρά τις διαδοχικές προσπάθειες των Ιρακινών να τους απομακρύνουν.

3.5 ΑΔΙΕΞΟΔΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΚΟΜΗ ΦΟΡΑ

Έχοντας αποκτήσει πλέον το Ιράκ αυξημένη αυτοπεποίθηση, αποτέλεσμα της διεθνούς υποστήριξης και της υλικής υπεροχής του, ανέλαβε εκ νέου την πρωτοβουλία υλοποιώντας στις 28 Ιανουαρίου 1985 την πρώτη μεγάλη επίθεση από το 1980. Το γεγονός αυτό ωστόσο δεν αποθάρρυνε την προετοιμασία της Τεχεράνης για άλλη μια μεγάλη επιθετική επιχείρηση. Αυτή εκτοξεύθηκε στις 11 Μαρτίου 1985 προς την κατεύθυνση και πάλι της Βασόρας, και αντανάκλωσε μια σημαντική μετατόπιση της στρατηγικής του Ιράν, καθώς σηματοδοτούσε την εγκατάλειψη των μετωπικών επιθέσεων των «ανθρώπινων κυμάτων» υπέρ μιας μορφής πολέμου περισσότερο συμβατικού που διεξήχθη υπό την ηγεσία του στρατού.

Η απόφαση για επιστροφή στη συγκεκριμένη μορφή πολέμου λήφθηκε πιθανότατα μετά τη μερική αποτυχία της επίθεσης του Φεβρουαρίου του 1984. Υπαγορεύτηκε από τη συνειδητοποίηση του επαναστατικού καθεστώτος τόσο για τη ματαιότητα της τακτικής των «ανθρώπινων κυμάτων» όσο και για την αυξανόμενη ένταση του πολέμου και του αντίκτυπου αυτού στο λαό. Καθ' όλη τη διάρκεια του 1984, το Ιράν κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες επιδιώκοντας αφενός τη μετατροπή των Πασνταράν σε μονάδες με συμβατικά χαρακτηριστικά και αφετέρου την αποκατάσταση μιας σχέσης συνεργασίας μεταξύ αυτών και του στρατού. Αυτές οι προσπάθειες καρποφόρησαν στην επίθεση του Μαρτίου του 1985, με την κωδική ονομασία Επιχείρηση «Badr». Το Ιράν προκάλεσε σοβαρές απώλειες στους Ιρακινούς ενώ κατάφερε να ελέγξει μέρος του οδικού άξονα Βαγδάτης – Βασόρας, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα διαχωρισμού των ιρακινών δυνάμεων στα δύο. Προκειμένου να αποφύγει μια τόσο δυσάρεστη και επικίνδυνη εξέλιξη, η κλονισμένη ιρακινή ηγεσία διέταξε εσπευσμένα τη χρήση των διατιθέμενων χημικών όπλων σε μεγάλη κλίμακα (μέχρι στιγμής οι Ιρακινοί είχαν

ήδη επεκτείνει τη χρήση χημικών παραγόντων πέρα από αέρια μουστάρδας για να συμπεριλάβουν παράγοντες όπως ταμπούν και κυάνιο) καθώς και μαζική χρησιμοποίηση της αεροπορίας και των πυραύλων εδάφους – εδάφους εναντίον περίπου 30 ιρανικών πόλεων, όπως η Τεχεράνη, το Tabriz, η Isfahan και η Bushehr. Το Ιράν ανταπάντησε με αποτέλεσμα, μέσα σε ένα δεκαπενθήμερο, την έναρξη του δευτέρου πολέμου των πόλεων.

Με τον πόλεμο στην ξηρά να τελματώνει για άλλη μια φορά, ο πυρήνας των επιχειρήσεων μεταφέρθηκε και πάλι στη στρατηγική σφαίρα, με αμφότερα τα κράτη να επιτίθενται σε πολιτικούς, ναυτιλιακούς και στρατηγικούς στόχους, όπως τα πληθυσμιακά κέντρα και τα βιομηχανικά συγκροτήματα. Στα μέσα Αυγούστου του 1985, η απογοήτευση από την επιμονή του Ιράν για τον πόλεμο, οδήγησε το Ιράκ να φανερώσει αυτό που πολλοί θεωρούσαν ότι είναι το ατού του. Μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου περίπου 60 αεροπορικές επιδρομές σημειώθηκαν κατά του εξέχουσας σημασίας ιρανικού πετρελαϊκού συγκροτήματος στο νησί Kharg. Αν και περιορισμένης επιτυχίας, το εγχείρημα φαίνεται να ανησύχησε το Ιράν. Αναγνωρίζοντας ίσως ότι οι επιθέσεις εναντίον του συγκεκριμένου νησιού, στις οποίες δεν είχε να αντιτάξει καμία αποτελεσματική απάντηση, θα μπορούσαν να προκαλέσουν μεγαλύτερη ζημιά στην πολεμική του προσπάθειά (περιορισμός οικονομικών πόρων) από ό, τι οποιαδήποτε σημαντική επίθεση, το Ιράν προσπάθησε να αποτρέψει το Ιράκ εντείνοντας τις επιθέσεις εναντίον των πόλεων καθώς και των πλοίων που διέρχονταν τα Στενά του Ορμούζ. Προσπάθησε κατ' αυτόν τον τρόπο να ελέγξει τη ροή πολεμικών αγαθών με προορισμό το Ιράκ, προετοιμαζόμενο παράλληλα για μια ακόμη μεγάλη επίθεση.

3.6 Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ

Η Επιχείρηση «Dawn 8» που έλαβε χώρα στις 9 Φεβρουαρίου 1986, αποδείχθηκε η μεγαλύτερη επιτυχία του Ιράν μετά την απομάκρυνση των ιρακινών δυνάμεων από την επικράτειά του. Το Ιράν κατόρθωσε να παραβιάσει τη γραμμή του μετώπου με το Ιράκ σε πολλά σημεία, να καταλάβει τη στρατηγικής σημασίας χερσόνησο Φάο στο νοτιοανατολικό άκρο του Ιράκ και να τη διατηρήσει παρά τις

συνεχείς και επίμονες προσπάθειες των αμυνομένων να απομακρύνουν τους επιτιθέμενους.

Η ιρανική επίθεση, σχεδιασμένη από το Γενικό Επιτελείο Στρατού, συνίστατο σε μια επίθεση επί δυο κατευθύνσεων, στην οποία συμμετείχαν περίπου 100.000 στρατιώτες (πέντε μεραρχίες και περίπου 50.000 μαχητές Πασνταράν και Basij). Η επίθεση στα βόρεια – που αποτελούσε τη δευτερεύουσα προσπάθεια – κατευθυνόταν εναντίον της Βασόρας και απωθήθηκε εύκολα από τους αμυνομένους. Ωστόσο, η ανησυχία του Ιράκ για την υπεράσπιση της Βασόρας χρησιμοποιήθηκε επιδέξια από το Ιράν για να το αιφνιδιάσει (το Ιράκ) με αποτέλεσμα να ευοδωθεί η κύρια προσπάθεια της επιθέσεως και να καταληφθεί η χερσόνησος Φάο σε λιγότερο από 24 ώρες. Οι Ιρακινοί ατύχησαν καθώς μια τρομερή σε ένταση καταιγίδα η οποία διήρκησε όλη την νύχτα, τους εμπόδισε να χρησιμοποιήσουν την συντριπτική υπεροχή τους στον αέρα και το πυροβολικό, προκειμένου να παρεμποδίσουν τις ιρανικές ενισχύσεις που μεταφέρονταν μέσω του Shatt al-Arab.

Έχοντας πλέον συνειδητοποιήσει την έκταση της ιρανικής επιτυχίας, οι Ιρακινοί πραγματοποίησαν αντεπίθεση επί τριών κατευθύνσεων, στις 12 Φεβρουαρίου, η οποία περιορίστηκε από τους Ιρανούς μετά από μια εβδομάδα έντονων συγκρούσεων. Παρά τη συντριπτική υπεροχή σε δύναμη πυρός και τη χρήση χημικών όπλων, οι ιρακινές δυνάμεις απέτυχαν να ανακαταλάβουν τη Φάο, με περίπου 10.000 Ιρακινούς (και 30.000 Ιρανούς) να σκοτώνονται σε ένα δεκαπενθήμερο. Η κατάσταση για τον Σαντάμ έμοιαζε αρκετά ζοφερή και ανησυχητική. Ορισμένοι μάλιστα βιάστηκαν να υποστηρίξουν ότι το κόμμα του Μπάαθ έπνεε τα λούστια (Pelletiere, 1992, σ. 93). Καθώς αντιμετώπισαν επιτυχώς την ιρακινή αντεπίθεση, οι ιρανικές δυνάμεις με αφετηρία τη Φάο κατευθύνθηκαν προς το Umm Qasr. Εάν η επιθετική αυτή ενέργεια πετύχαινε, το Ιράν πρακτικά εξοβέλιζε το Ιράκ από τον Κόλπο αποκτώντας κοινά χερσαία σύνορα με το Κουβέιτ. Ωστόσο, η πτώση της χερσονήσου Φάο σόκαρε όχι μόνο ολόκληρο τον Κόλπο αλλά και τον αραβικό κόσμο, με τους υπουργούς εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας και του Κουβέιτ να απευθύνονται στη Συρία, τον κοντινό αραβικό σύμμαχο του Ιράν, ώστε να χρησιμοποιήσει «τις καλές της υπηρεσίες»

προς την Τεχεράνη (Hiro, 1991, p. 213). Η έναρξη μιας μεγάλης ιρανικής επίθεσης στο ιρακινό Κουρδιστάν η οποία κατάφερε να προχωρήσει μερικά μίλια μέσα στο ιρακινό έδαφος απέναντι από τη Suleimaniya αύξησε περαιτέρω την ανησυχία των κρατών της περιοχής

Παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη επίθεση στο βόρειο τομέα του μετώπου τελικά δεν τελεσφόρησε, η αδυναμία του Ιράκ να απομακρύνει το Ιράν από την Φάο στοιχειοθετούσε σημαντική ψυχολογική νίκη για το δεύτερο και βαρύ πλήγμα για το κύρος της ιρακινής ηγεσίας (κυρίως του Σαντάμ) και το ηθικό των ιρακινών ενόπλων δυνάμεων. Μετά από τέσσερα χρόνια επίμονων προσπαθειών, το Ιράν κατόρθωσε να αποκτήσει σημαντικό έρεισμα στο ιρακινό έδαφος. Το επαναστατικό καθεστώς της Τεχεράνης ήταν αποφασισμένο να εκμεταλλευτεί πλήρως αυτή την επιτυχία τόσο για προπαγανδιστικούς σκοπούς όσο και για αναπτέρωση του ηθικού των ιρακινών δυνάμεων και κατ' επέκταση του ιρανικού λαού.

Αποζητώντας απελπισμένα υπό αυτές τις συνθήκες μια ορατή επιτυχία από την οποία να μπορέσει να γαντζωθεί στην προσπάθεια για ανατροπή της αρνητικής τροπής των επιχειρήσεων, το Ιράκ κατέλαβε την ιρανική πόλη Mehran στο κεντρικό μέτωπο (και πάλι με τη χρήση αερίων) την οποία και προσφέρθηκε να ανταλλάξει με τη Φάο. Οι Ιρανοί από την πλευρά τους όχι μόνο απέρριψαν την προσφορά αλλά ανέκτησαν την πόλη στις αρχές Ιουλίου, μια επιτυχία που αύξησε την αυτοπεποίθηση των ιθυνόντων και εδραίωσε την αποφασιστικότητά τους για το «τελικό χτύπημα» στο ιρακινό καθεστώς. Σε μια απελπισμένη έκκληση του Σαντάμ για ειρήνη, στις 3 Αυγούστου 1986, με προϋπόθεση την ασφάλεια του καθεστώτος, το Ιράν δεν ανταποκρίθηκε, οδηγώντας τον Ιρακινό ηγέτη στο συμπέρασμα ότι η Τεχεράνη εξακολουθούσε να εστιάζει στην απομάκρυνσή του από την εξουσία. Θέτοντας τους ιρανούς ψηφοφόρους στο στόχαστρο και κάνοντας τη ζωή τους ακόμα δυσκολότερη σκοπεύει να αυξήσει τη δυσαρέσκεια και την πίεση του λαού προς την ηγεσία του ευελπιστώντας να κάμψει την επιμονή της στην ανατροπή του. Ξεκίνησε μια πρωτοφανής εναέρια εκστρατεία εναντίον στρατηγικών στόχων του Ιράν, κυρίως κατά του πετρελαϊκού συγκροτήματος του νησιού Kharg και των μεγάλων πληθυσμιακών κέντρων - όπως η Τεχεράνη, η Isfahan και η Kermanshah. Στην προσπάθειά τους οι Ιρανοί να αποφύγουν τους

ιρακινούς βομβαρδισμούς πετρελαϊκών εγκαταστάσεων δημιούργησαν τον τερματικό σταθμό του νησιού Sirri (περίπου 386 χλμ. βόρεια των Στενών του Ορμούζ) (Razoux, 2015, σ. 340). Μετά όμως από την επιτυχημένη αεροπορική επιδρομή και σε αυτή την εγκατάσταση, κατέστη σαφές στην επαναστατική ηγεσία του Ιράν ότι δεν υπήρχαν στρατηγικοί στόχοι εκτός της επιχειρησιακής εμβέλειας των ιρακινών όπλων.

3.7 Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΔΕΞΑΜΕΝΟΠΛΙΩΝ

Πλέον των παραπάνω, το Ιράκ εντατικοποίησε τις επιθέσεις του στοχεύοντας και την εμπορική ναυτιλία, ιδιαίτερα τα δεξαμενόπλοια, που μετακινούνταν από και προς το Ιράν. Ο λεγόμενος «πόλεμος των δεξαμενόπλοιων (τάνκερ)»¹⁵ ξεκίνησε στις αρχές του 1984 αποσκοπώντας στο να μετατοπιστεί ο πόλεμος από το αδιέξοδο του πεδίου της μάχης σε μια νέα και δυνητικά πιο υποσχόμενη αρένα. Και τα δύο μέρη είχαν βέβαια επιτελέσει επιθέσεις κατά της εμπορικής ναυτιλίας του άλλου από τα πρώτα στάδια του πολέμου μικρές όμως στον αριθμό. Μόνο το 1984, ωστόσο, καταγράφηκαν 37 ιρακινές και 17 ιρανικές επιθέσεις.

Ο πόλεμος των τάνκερ διέφερε από την προηγούμενη εκστρατεία κατά της ναυτιλίας, όχι μόνο στο πεδίο εφαρμογής του, αλλά και σύλληψή του ως ιδέα. Σε αντίθεση με τις επιθέσεις που διεξήγαγε τα πρώτα έτη του πολέμου το Ιράκ στην εμπορική ναυτιλία και οι οποίες είχαν αποκλειστικό στόχο το αντίπαλο Ιράν αποσκοπώντας στο να το πείσουν για τη ματαιότητα της συνέχισης του πολέμου, ο πόλεμος των δεξαμενόπλοιων επεδίωκε να προσελκύσει άλλα κράτη - τις δυτικές δυνάμεις ειδικότερα - στον πόλεμο, με σκοπό ή να υποστηρίξουν το Ιράκ ή να βοηθήσουν στην επίτευξη ειρηνικής διευθέτησης. Η ιδέα βασιζόταν στο ότι η εντατικοποίηση των επιθέσεων θα προκαλούσε ακραίες αντιδράσεις από πλευράς Ιράν – όπως το κλείσιμο των Στενών του Ορμούζ στο νότιο άκρο του Κόλπου – αφήνοντας τους αδηφάγους δυτικούς καταναλωτές πετρελαίου (ιδίως τις

¹⁵ Αγγλ. “The Tanker War”

Ηνωμένες Πολιτείες) δίχως την κινητήριο δύναμη τους. Έτσι, δεν θα υπήρχε άλλη εναλλακτική από το να παρέμβουν (Johnson, 2011, p. 179).

Οι προσδοκίες αυτές φαινομενικά δεν ήταν αβάσιμες καθώς οι μουλάδες στο Ιράν προειδοποιούσαν επανειλημμένα ότι «αν σταματήσει η πετρελαϊκή ναυτιλία του Ιράν, τότε καμία χώρα στον κόσμο δεν θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει το πετρέλαιο του Περσικού Κόλπου». Η δυτική αντίδραση στις ιρανικές απειλές φάνηκε επίσης να δικαιώνει τις ιρακινές υποθέσεις. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, προειδοποίησαν το Ιράν να αποφύγει μια τέτοια δράση και ανακοίνωσαν την αποφασιστικότητά τους να διατηρήσουν τον Κόλπο ανοικτό στη διεθνή ναυτιλία. Σε μια προσπάθεια να επιδείξουν την αποφασιστικότητά τους, οι ΗΠΑ έστειλαν μια ομάδα κρούσης (τριών πολεμικών πλοίων με περίπου 2.000 πεζοναύτες) στον Ινδικό Ωκεανό στις 13 Οκτωβρίου 1983 (Karsh E. , 2002, σ. 43).

Σε αυτό το πλαίσιο, το Ιράκ προειδοποίησε στα τέλη Νοεμβρίου του 1983 ότι όλα τα εμπορικά πλοία θα έπρεπε να αποφεύγουν τη «ζώνη του πολέμου» στο βόρειο άκρο του Κόλπου και στις 29 Ιανουαρίου 1984 επέκτεινε αυτή την απειλή ώστε να περιλαμβάνει όλες τις θαλάσσιες μεταφορές γύρω από το ιρανικό νησί Kharg. Αρχίζοντας τον Φεβρουάριο του 1984, οι επιθέσεις του Ιράκ στα δεξαμενόπλοια που κατευθύνονταν από ή προς το Kharg αυξήθηκαν μέχρι να φθάσουν κατά μέσο όρο τις τέσσερις το μήνα.

Η ανταπόκριση του Ιράν σε αυτές τις κινήσεις για την κλιμάκωση του πολέμου δεν ήλθε (σύμφωνα με τις προσδοκίες του Σαντάμ). Έχοντας πλήρη επίγνωση της λογικής πίσω από τη στρατηγική του Ιράκ, το Ιράν απέφυγε κάθε προσπάθεια να κλείσει το Στενό του Ορμούζ. Οι ναυτικές επιθέσεις του περιορίζονταν ουσιαστικά στα πλοία που εμπορεύονταν με τη Σαουδική Αραβία και το Κουβέιτ (Hiro, 1991, σ. 129). Ήλπιζε ότι αυτές οι δύο χώρες, σταθεροί οικονομικοί υποστηρικτές του Ιράκ, θα ασκούσαν σ' αυτό οικονομική πίεση ώστε να τερματίσει τις επιθέσεις του.

Προς απογοήτευση του Σαντάμ, η επιφυλακτικότητα του Ιράν κατάφερε να κρατήσει τις δυτικές δυνάμεις σχετικά μακριά. Αν και η έκρηξη του πολέμου των δεξαμενόπλοιων αύξησε το άγχος των ΗΠΑ και φέρεται να οδήγησε σε

ανασκόπηση των αμερικανικών σχεδίων έκτακτης ανάγκης για την περιοχή του Κόλπου, ωστόσο δεν ακολουθήθηκε από συγκεκριμένη δράση. Μόλις στα τέλη του 1986, μετά την εντατικοποίηση της ιρακινής εκστρατείας εναντίον των οικονομικών στόχων και των εμπορικών ναυτιλιακών δραστηριοτήτων του Ιράν, η ιρακινή επιφυλακτικότητα άρχισε να παραπαίει. Ανταποκρινόμενη στην κλιμάκωση του Ιράκ, εντείνοντας τις επιθέσεις της στη ναυτιλία που συνδέεται με το Ιράκ, η Τεχεράνη εκφοβίζει το Κουβέιτ μέχρι το σημείο που αυτό προσέγγισε και τις δύο υπερδυνάμεις, ζητώντας προστασία για αρκετά δεξαμενόπλοια του από τις ναυτικές επιθέσεις (Murphy, 1987). Τον Μάρτιο του 1987 οι Ηνωμένες Πολιτείες ενημέρωσαν την κυβέρνηση του Κουβέιτ για την πρόθεσή τους να συνοδεύσουν 11 πετρελαιοφόρα του Κουβέιτ μέσω του Κόλπου, υπό την προϋπόθεση ότι θα έπλεαν με σημαία των ΗΠΑ. Ένα μήνα αργότερα το Κουβέιτ ναύλωσε τρία δεξαμενόπλοια από τη Σοβιετική Ένωση τα οποία ταξίδευαν υπό σοβιετική σημαία. Μέχρι τα τέλη του 1987 το Ιράν βρέθηκε αντιμέτωπο με μια πολυεθνική στρατιά που αριθμούσε περί τα 73 πολεμικά πλοία (Razoux, 2015, σ. 421).

3.8 ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Έχοντας εξασφαλίσει τη σαφή ή έστω σιωπηρή υποστήριξη της Δύσης, το Ιράκ μπορούσε να εντείνει τις επιθέσεις του στη ναυτιλιακή και πετρελαϊκή υποδομή του Ιράν παραμένοντας ουσιαστικά «ατιμώρητο». Όπως προαναφέρθηκε, η ιρακινή ηγεσία διατηρούσε την ελπίδα ότι οι Ιρανοί αργά ή γρήγορα θα παρείχαν στη Δύση ένα πρόσχημα για να επέμβει. Αν και η εκτίμηση αυτή αποδείχθηκε, όπως είδαμε, λανθασμένη, καθώς η Τεχεράνη έκανε το καλύτερο δυνατό για αποκλιμάκωση, η ιρακινή πίεση έβλαψε περαιτέρω την ιρακινή οικονομία, ενώ η πολυεθνική παρουσία που αποσκοπούσε στην προστασία της ναυσιπλοΐας στον Κόλπο επιδείνωσε το αίσθημα της απομόνωσης και της απελπισίας στην ιρακινή ηγεσία, δίνοντας στον πόλεμο διεθνή διάσταση (Hiro, 1991, σ. 215).

Στο μεταξύ, εξαιτίας της επιδείνωσης – για άλλη μια φορά – των σχέσεων μεταξύ Πασνταράν και του στρατού, το Ιράν δεν κατάφερε να σημειώσει κάποια πρόοδο στο πεδίο της μάχης. Έχοντας μετατραπεί σε πραιτοριανούς φρουρούς του καθεστώτος, με θρησκευτικά και πολιτικά καθήκοντα πέραν των στρατιωτικών,

από το 1986 οι Πασνταράν είχαν μετατραπεί σε μια ουσιαστική δύναμη περίπου 350.000 ανδρών, ίσου μεγέθους με το στρατό, αλλά απολαμβάνοντας προνομιακή μεταχείριση από τις αρχές. Αυτό περιλάμβανε πολυάριθμα προνόμια, όπως ανώτερη αμοιβή και οφέλη από εκείνα που απολάμβαναν οι στρατιωτικοί και η καλύτερη πρόσβαση στην πολιτική ηγεσία. Τον Σεπτέμβριο του 1985, οι προετοιμασίες για την ίδρυση των αεροπορικών και ναυτικών δυνάμεων των Πασνταράν άρχισαν μετά από μια ειδική οδηγία από τον Χομεϊνί. Θα ήταν περιττό να αναφέρουμε ότι ο επαγγελματικός στρατός ήταν δυσανεσθημένος από τις αλλαγές σε επιχειρησιακούς τομείς, οι οποίοι μέχρι σήμερα ήταν αποκλειστικός του χώρος.

Όντας όλο και περισσότερο απογοητευμένος από το καινούριο αδιέξοδο που είχαν περιέλθει οι επιχειρήσεις, τον Απρίλιο του 1986 ο Χομεϊνί εξέδωσε θρησκευτική απόφαση (fatwa¹⁶), ζητώντας από τις δυνάμεις του να κερδίσουν τον πόλεμο μέχρι τις 21 Μαρτίου 1987, το ιρανικό νέο έτος. Σύμφωνα με την επιθυμία του πνευματικού ηγέτη τους, στις 24 Δεκεμβρίου 1986 ξεκίνησε μια μεγάλη επίθεση στην κατεύθυνση της Βασόρας. Σχεδιασμένη και εκτελεσμένη από τον ίδιο τον Hashemi-Rafsanjani, ενάντια στις επιθυμίες των στρατιωτικών ηγετών, η Επιχείρηση «Karbala 4» προσπάθησε να συντρίψει τις υπερασπίζουσες ιρακινές δυνάμεις με νυχτερινή επίθεση. Με την πλήρη εφαρμογή της ανώτερης δύναμης πυρός τους, οι Ιρακινοί κράτησαν το έδαφός τους, σκοτώνοντας περίπου 10.000 Ιρανούς σε τρεις ημέρες άγριας μάχης. Ωστόσο, αυτή η αιματηρή αποτυχία δεν επιβάρυνε τον ιρανικό ενθουσιασμό και τον Ιανουάριο του 1987 ξεκίνησε μια άλλη επίθεση στον ίδιο τομέα του μετώπου. Με την κωδική ονομασία Επιχείρηση «Karbala 5», η νέα επίθεση κατάφερε να διασχίσει τον Shatt al-Arab και να καταλάβει μικρή εδαφική έκταση, με κόστος όμως αρκετών χιλιάδων θυμάτων, χωρίς όμως να καταφέρει, για άλλη μια φορά, να παραβιάσει την ιρακινή γραμμή άμυνας.

¹⁶ Fatwa (ελλην. *Φετβάς*): Ο φετβάς στην ισλαμική πίστη είναι μια μη δεσμευτική αλλά αξιόπιστη νομική άποψη ή διδακτική ερμηνεία που μπορεί να δώσει ένας σείχουλισλάμης, ειδικευμένος νομικός ή μουφτής, σε θέματα που σχετίζονται με τον ισλαμικό νόμο.

Η πολεμική απόδοση του Ιράκ όμως είχε βελτιωθεί σημαντικά. Μετά από μια ταπεινωτική σειρά στρατιωτικών αποτυχιών το 1986, ο Σαντάμ ήταν αντιμέτωπος, για πρώτη και μοναδική φορά στην καριέρα του, με αυτό που σχεδόν ισοδυναμούσε με ανταρσία. Με τον ιρανικό στρατό στις πύλες της Βασόρας, η στρατιωτική ηγεσία εξεγέρθηκε σε μια προσπάθεια να αναγκάσει τον Σαντάμ να κερδίσει τον πόλεμο. Οι στρατηγοί δεν επιζητούσαν να τον ανατρέψουν παρά μόνο επαγγελματική ελευθερία να διεξάγουν τον πόλεμο σύμφωνα με την κρίση τους, με ελάχιστη παρέμβαση από τις πολιτικές αρχές. Η αποφασιστικότητα των αξιωματικών να αντιταχθούν στο Σαντάμ έσωσε το Ιράκ από την καταστροφή. Μεταξύ σφύρας και άκμονος, ο Σαντάμ ενέδωσε στους στρατηγούς του και ο πόλεμος σταδιακά πήρε θετική τροπή. Στις αρχές του 1987 ο στρατός απέκρουσε την τελευταία μεγάλη επίθεση του Ιράν κατά τη διάρκεια του πολέμου και το επόμενο έτος προχώρησε στην αντεπίθεση.

Σε όλες αυτές τις επιχειρήσεις, το Ιράκ χρησιμοποίησε χημικά όπλα εκτεταμένα, τα οποία, εκτός από την αποφασιστικότητα του Σαντάμ να εκδιώξει τους Ιρανούς από το ιρακινό έδαφος με κάθε κόστος, αντανακλούσαν τη χαλαρή στάση των στρατηγών απέναντι σε αυτή τη μορφή διεξαγωγής του πολέμου. Για αυτούς τα χημικά όπλα αποτελούσαν μια ακόμη κατηγορία οπλισμού του οποίου η χρήση εξαρτάται αποκλειστικά από τη στρατιωτική τους αξία στις εκάστοτε συνθήκες. Όπως παραστατικά έθεσε ο Abd al-Rashid: *«Αν κάποιος μου έδινε ένα φυτοφάρμακο για να ρίξω σ' αυτά τα σμήνη εντόμων προκειμένου να τα αναγκάσω να αναπνεύσουν και να εξοντωθούν, θα τα χρησιμοποιούσα»* (Karsh E. , 2002, σ. 47).

Κανείς δεν γνώριζε καλύτερα τι σημαίνουν τα χημικά αέρια από τους Κούρδους του Ιράκ. Τα έτη 1987 και το 1988 ήρθαν αντιμέτωποι με μια βίαιη κατασταλτική εκστρατεία στην οποία έγινε εκτεταμένη χρήση χημικών όπλων, (συμπεριλαμβανομένου του αερίου μουστάρδας, του κυανιούχου και του παράγοντα νεύρων ταμπούν) έναντι ενός μη προστατευμένου, άμαχου πληθυσμού. Η πιο τρομακτική επίθεση έγινε τον Μάρτιο του 1988, όταν το φάντασμα μιας ιρανικής εισβολής οδήγησε τις ιρακινές δυνάμεις να χρησιμοποιήσουν χημικά αέρια σε μια άνευ προηγουμένου κλίμακα εναντίον της κουρδικής πόλης Χαλάμπτζα. Όταν το παχύ σύννεφο αερίου που εξαπλώθηκε

από τα ιρακινά αεροπλάνα στις 16 Μαρτίου εξατμίστηκε τελικώς στον καθαρό ουρανό, ιρακινά τηλεοπτικά συνεργεία έσπευσαν στην πόλη και ο κόσμος είδε την πλήρη έκταση της σφαγής. Πέντε χιλιάδες άνθρωποι - άντρες, γυναίκες, παιδιά και μωρά - σκοτώθηκαν εκείνη την ημέρα. Σχεδόν 10.000 υπέστησαν τραυματισμούς. Παρά την έκταση που επιχειρήθηκε να δοθεί από τα μέσα ενημέρωσης, εκείνη την εποχή ο Σαντάμ ήταν ο αγαπημένος γιος της Δύσης (και σε μικρότερο βαθμό της Σοβιετικής Ένωσης), ο αντιληπτός φραγμός στην εξάπλωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού. Κατά συνέπεια, εκτός από περιστασιακές αδύναμες αντιδράσεις (κυρίως μετά την επίθεση στη Halabja), οι δυτικές κυβερνήσεις ήταν συνειδητά πρόθυμες να κλείσουν τα μάτια στη χρήση χημικών από το Ιράκ.

Αυτή η αδυναμία ενισχύθηκε περαιτέρω από το γεγονός ότι μέχρι την άνοιξη του 1988, για πρώτη φορά σε οκτώ χρόνια, το τέλος του πολέμου ήταν πλέον μια σοβαρή προοπτική και οι Δυτικές δυνάμεις (όπως και η Σοβιετική Ένωση) δεν θα έκαναν τίποτα που θα μπορούσε να καθυστερήσει μια τέτοια πιθανότητα. Η δυναμική της ιρακινής εκστρατείας φάνηκε να εξαντλείται. Η αίσθηση του σκοπού μεταξύ των Ιρανών μειώθηκε σταδιακά μετά τα μέσα του 1982, όταν δεν υπερασπίζονταν πλέον την επικράτειά τους αλλά ασχολούνταν με το ιρακινό έδαφος. Οι οικονομικές συνέπειες του πολέμου προκαλούσαν μεγάλη απογοήτευση σ' αυτούς καθώς η έλλειψη βασικών αγαθών επιδεινώθηκε ενώ η μαύρη αγορά και η διαφθορά άνθιζαν.

Βλέποντας το φως στο τέλος της σήραγγας για πρώτη φορά από την έναρξη του πολέμου, στα τέλη Φεβρουαρίου 1988 ο Σαντάμ διέταξε τη διεξαγωγή του πέμπτου και πλέον άγριου «πολέμου των πόλεων». Κατά τη διάρκεια των επόμενων δύο μηνών, πάνω από 200 πύραυλοι εδάφους - εδάφους και πολλές αεροπορικές επιδρομές έπληξαν τα μεγάλα αστικά κέντρα του Ιράν. Το Ιράν δεν ήταν σε θέση να ξεκινήσει μια επίγεια επίθεση εξαιτίας της έλλειψης εθελοντών για το μέτωπο, ούτε ήταν ικανό να επεκτείνει τον πόλεμο στην ενδοχώρα του Ιράκ, δεδομένης της στρατηγικής κατωτερότητάς του. Το μόνο που η Τεχεράνη θα μπορούσε να κάνει ήταν να εντείνει τις επιθέσεις κατά της ναυτιλίας που συνδεόταν με το Ιράκ αλλά μια τέτοια κίνηση περιλάμβανε τον κίνδυνο μιας άμεσης αντιπαράθεσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες, την οποία το Ιράν δεν επιθυμούσε επ' ουδενί.

Ο συγκεκριμένος πόλεμος αποδείχθηκε η αιτία που έσπασε το ιρανικό ηθικό. Στα μέσα Απριλίου 1988, μετά από σχεδόν έξι χρόνια που τηρούσε αμυντική στάση, το Ιράκ κινήθηκε επιθετικά και μέσα σε 48 ώρες έντονων συγκρούσεων επανέκτησε τη χερσόνησο Φάο. Τη σημαντική αυτή ψυχολογική νίκη για το Ιράκ, ακολούθησε σύντομα μια σειρά στρατιωτικών επιτυχιών. Πιο συγκεκριμένα, στα τέλη Μαΐου το Ιράκ εκδίωξε τους Ιρανούς από τις θέσεις τους στη Σαλαμσέχ (ανατολικά της Βασόρας) και τον επόμενο μήνα τους απομάκρυνε από το νησί Majnun (το οποίο κρατούσε το Ιράν από το 1985). Στις 13 Ιουλίου, το Ιράκ απείλησε ότι θα εισέβαλε στο νότιο Ιράν, αν αυτό δεν απέσυρε άμεσα τις υπόλοιπες δυνάμεις του από το ιρακινό Κουρδιστάν. Και ενώ το Ιράν δημοσίως συμμορφώθηκε με αυτό το αίτημα την επόμενη ημέρα, το Ιράκ παρόλα αυτά κατέλαβε μια μικρή λωρίδα ιρανικής επικράτειας στο κεντρικό τμήμα του μετώπου, για πρώτη φορά από το 1982, από την οποία στη συνέχεια αποσύρθηκε, επιστρέφοντας πίσω από τα γραμμή των συνόρων.

Η θέση του Ιράν επιδεινώθηκε και λόγω της εντατικοποίησης της αμερικανικής (και της δυτικής) ναυτικής παρουσίας στον Κόλπο. Ένα σύντομο παράθυρο άνοιξε όταν το 1985-86 η Ουάσινγκτον παρέκκλινε από τη δική της στρατηγική και πώλησε κρυφά όπλα στο Ιράν σε αντάλλαγμα για την απελευθέρωση των αμερικανών ομήρων που πραγματοποιήθηκε στο Λίβανο. Η δυσάρεστη έκθεση αυτής της υπόθεσης στα μέσα ενημέρωσης (που ονομάστηκε γρήγορα Irangate) οδήγησε τις ΗΠΑ σε πιο σθεναρές προσπάθειες για να περιορίσουν τον πόλεμο. Μέσω διπλωματικών προσπαθειών και πιέσεων ώθησαν το Συμβούλιο Ασφαλείας στην υιοθέτηση του ψηφίσματος 598, τον Ιούλιο του 1987 ζητώντας τον τερματισμό της σύγκρουσης ενώ ενορχήστρωσαν και το αποκαλούμενου «δεύτερο ψήφισμα», με το οποίο ζητήθηκε η επιβολή εμπάργκο όπλων από τον ΟΗΕ στο Ιράν λόγω της μη συμμόρφωσής του με το ψήφισμα 598.

Η αμερικανική άφιξη στον Κόλπο το καλοκαίρι του 1987 έθεσε το Ιράν στον μέγιστο συναγερμό. Η Τεχεράνη επιδίωξε να αποφύγει μια άμεση αντιπαράθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες και να υποδείξει το ενδιαφέρον της για αποκλιμάκωση. Και μάλιστα, με εξαίρεση μια σύντομη ανταλλαγή πυρών το δίμηνο Σεπτέμβριου – Οκτωβρίου του 1987, μια άμεση σύγκρουση μεταξύ των δύο χωρών αποφεύχθηκε μέχρι τις 18 Απριλίου 1988. Η βύθιση μιας αμερικανικής φρεγάτας από υποβρύχια

νάρκη, δεν μπορούσε έρθει σε πιο ακατάλληλη στιγμή για το Ιράν, καθώς συνέπεσε με την απομάκρυνση των ιρανικών δυνάμεων από τη χερσόνησο Φάο. Το αποτέλεσμα ήταν μια ιρανική απόπειρα αντιποίνων και η επακόλουθη απώλεια σημαντικού τμήματος της ναυτικής δύναμης του Ιράν: έξι σκάφη, συμπεριλαμβανομένων δύο (από τις τρεις) φρεγάτες.

Το έδαφος έδειχνε γόνιμο για μια ριζική αλλαγή πολιτικής. Στις αρχές Ιουνίου, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του Ιράν, Hashemi-Rafsanjani, διορίστηκε αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, ενώ ο Mohsen Rezai, ο διοικητής των Πασνταράν, αναγκάστηκε δημόσια να αναλάβει την ευθύνη για τις πρόσφατες στρατιωτικές ήττες. Αυτές οι κινήσεις εμφανίστηκαν ευρέως στο Ιράν ως προοίμιο του τερματισμού του πολέμου και, πράγματι, ακολουθήθηκαν από απεγνωσμένες προσπάθειες των κληρικών να πείσουν τον Χομεϊνί να εγκρίνει την παύση των εχθροπραξιών. *«Το Ιράκ δεν ήταν ο μόνος εχθρός που αντιμετώπιζε το Ιράν»* υποστήριζαν, σε μια προσπάθεια να πείσουν τον ηλικιωμένο Αγιατολαχ να δεχτεί το αδιανόητο (Karsh E. , 2002, σ. 49). Ένας παγκόσμιος συνασπισμός ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, με επικεφαλής τον Μεγάλο Σατανά (τις Ηνωμένες Πολιτείες), αποζητούσε ιρανικό αίμα. Ως εκ τούτου και υπό το βάρος των επιβαρυνμένων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών στο Ιράν, οποιαδήποτε παράταση του πολέμου θα έθετε σε κίνδυνο τα μεγάλα επιτεύγματα της Ισλαμικής Επανάστασης.

Στα μέσα Ιουλίου πραγματοποιήθηκε συνάντηση της ιρανικής ηγεσίας, υπό την προεδρία του Αχμέντ Χομεϊνί, του μεγαλύτερου γιου του Αγιατολαχ, ο οποίος αναπλήρωνε τον ασθενή πατέρα του. Η τελική απόφαση της σύσκεψης, ήταν η άμεση κατάπαυση του πυρός. Στις 17 Ιουλίου 1988, μετά από ένα χρόνο καθυστέρησης και αναβολής, ο Πρόεδρος Khomeini απέστειλε επιστολή στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, Javier Perez de Cuellar, εκφράζοντας την αποδοχή της κατάπαυσης του πυρός από τη χώρα του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

4.1 Η ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών του πολέμου κανένα κράτος δεν παρενέβη στην αντιπαράθεση Ιράν – Ιράκ. Ούτε τα κράτη της περιοχής αλλά ούτε καν οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν επιθυμούσαν να λάβουν το μέρος κάποιων εκ των δύο αντιμαχομένων, τουλάχιστον φανερά. Μια σειρά γεγονότων όμως με αφετηρία το καλοκαίρι του 1983 άρχισαν να επιφέρουν αλλαγή στην στάση που κρατούσε ο τοπικός και διεθνής παράγοντας έναντι της διαμάχης, αυξάνοντας το ενδιαφέρον και το ποσοστό ανάμειξης στον πόλεμο. Κυριότερο εξ αυτών υπήρξε η επιτυχία των ιρανικών όπλων στο πεδίο της μάχης. Έντονη ανησυχία άρχισε να διακατέχει όλους καθώς μια ολοκληρωτική νίκη του επαναστατικού Ιράν δεν μπορούσε να αποκλειστεί. Δεδηλωμένης της εχθρότητας του καθεστώτος προς τη Δύση, τα βιομηχανικά κράτη αυτής δεν επιθυμούσαν καν να φανταστούν την περίπτωση ενός θεοκρατικού καθεστώτος που θα κυριαρχούσε με όρους σκληρής ισχύος έναντι όλων των υπολοίπων στην περιοχή. Η πιθανότητα διακοπής της ροής του «μαύρου χρυσού» από την περιοχή του Κόλπου φάνταζε εφιάλτης για τις ενεργοβόρες βιομηχανίες των κρατών όλου του πλανήτη. Η απειλή που εξέφρασε η ιρανική κυβέρνηση για διακοπή της ναυσιπλοΐας στα Στενά του Ορμούζ στα τέλη του 1983, ως αντίδραση για τις εντεινόμενες ιρακινές επιθέσεις εναντίον των πετρελαϊκών του εγκαταστάσεων έφερνε την παραπάνω πιθανότητα πιο κοντά στην πραγματικότητα, κάτι που βέβαια η Δύση με πρώτες τις ΗΠΑ δεν θα μπορούσε να επιτρέψει.

Η διαφαινόμενη εξαγωγή βίας έξω και μακριά από τα πεδία των μαχών προς τα γεινιάζοντα κράτη εκ μέρους του Ιράν αποτέλεσε άλλη μια αιτία ανάμειξης τρίτων στον πόλεμο. Οι πολλαπλές τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον στόχων δυτικών συμφερόντων στα τέλη του έτους που πραγματοποιήθηκαν στο Κουβέιτ, έδειχναν έργο οργανώσεων φιλικά προσκείμενων και υποκινούμενων από την Ισλαμική Δημοκρατία. Πέραν αυτού, την έντονη ανησυχία των κρατών μελών του ΟΗΕ προκάλεσε η επανεμφάνιση – μετά από αρκετές δεκαετίες - των χημικών όπλων στο πεδίο της μάχης. Τον Μάρτιο του 1984 αν και το Συμβούλιο

Ασφαλείας καταδίκασε, με δήλωσή του, τη χρήση απαγορευμένων ουσιών εκ μέρους του Ιράκ, εντούτοις δεν έλαβε έμπρακτα μέτρα τιμωρίας αυτού (Schaffer, 2003, σ. 59). Ίσως η διεθνής αντίδραση στην περίπτωση αυτή να ήταν ισχυρότερη αν η πιθανότητα αποφασιστικής νίκης του Ιράν δεν θεωρείτο πιθανή.

Κατά συνέπεια αρκετές ήταν οι χώρες που παρείχαν βοήθεια στο Ιράκ. Η βοήθεια αυτή συνίστατο κυρίως στην παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού, ειδικών συμβούλων και εκπαιδευτών για νέα οπλικά συστήματα αλλά και τεχνογνωσία για την επιτόπου κατασκευή πολεμικού υλικού και κυρίων πυρομαχικών. Η Γαλλία ήδη από τον Νοέμβριο του 1982 έλαβε ανοιχτά το μέρος του Ιράκ με το Γάλλο πρόεδρο Μιτεράν να εκφράζει την άποψη ότι το Ιράκ δεν θα έπρεπε να χάσει τον πόλεμο. Ακόμα και η Αίγυπτος, η οποία αν και αραβικό κράτος είχε απομακρυνθεί από το Ιράκ λόγω της υπογραφής της Συμφωνίας Ειρήνης με το Ισραήλ, παρείχε εξοπλισμό εκατοντάδων εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ.

4.2 ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΑΡΑΒΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Η οκταετής σύγκρουση μεταξύ των δυο σημαντικότερων περιφερειακών δυνάμεων της εποχής υπήρξε γεγονός εξέχουσας σημασίας στη σύγχρονη ιστορία της Μέσης Ανατολής. Αν και αιματηρός, με εκατοντάδες χιλιάδες απώλειες εκατέρωθεν δεν υπήρξε σημαντικός από στρατιωτικής απόψεως. Η ιδεολογικο-πολιτική του διάσταση αντιθέτως, δεν άφησε ανεπηρέαστα τα κράτη της ευρύτερης περιφέρειας. Ήταν μια σύγκρουση μεταξύ Περσών και Αράβων, μεταξύ Σιιτών και Σουνιτών μουσουλμάνων. Στην προσπάθειά του το Ιράκ να αντιμετωπίσει την απειλή που αντιπροσώπευε το επαναστατικό Ιράν για την ίδια του την ύπαρξη, έσυρε την περιοχή σε μια περιπέτεια η οποία θα μπορούσε δυνητικά να εξελιχθεί σε μείζονα διεθνή κρίση με ανυπολόγιστες συνέπειες. Αν και αυτή αποφεύχθηκε, ο αντίκτυπος στην περιφερειακή πολιτική υπήρξε μεγάλος.

Η ριζοσπαστικότητα του επαναστατικού Ιράν η οποία πήγαζε από την ανατρεπτική ιδεολογία που εισήγαγε στην περιοχή η θρησκευτική ηγεσία της χώρας αποτέλεσε κίνδυνο για την καθεστηκυία τάξη των αραβικών κρατών όχι μόνο της περιοχής του Κόλπου αλλά και των υπολοίπων μελών του Αραβικού Συνδέσμου. Η ιρανική ηγεσία αναγκάστηκε να αποδεχθεί μια όχι και τόσο

ικανοποιητική για τα συμφέροντά της λύση προκειμένου να τερματιστεί η διαμάχη. Ο τερματισμός της σύγκρουσης καθώς δεν επέφερε ουσιώδη αλλαγή στο καθεστώς της Τεχεράνης είχε ως αποτέλεσμα τη συντήρηση της εγγενούς ανασφάλειας που ένιωθαν τα μικρά αραβικά κράτη απέναντι στο Ιράν. Ουδείς μπορούσε να αποκλείσει το γεγονός της επιστροφής του περσικού κράτους σε μια επιθετική ρητορική όταν η διεθνής συγκυρία το ευνοήσει. Επιπλέον ο πόλεμος εδραίωσε την αντιπαλότητα και τον ανταγωνισμό μεταξύ των μπααθικών καθεστώτων Συρίας και Ιράκ. Η αρωγή που παρείχε η συριακή ηγεσία στους μουλάδες του Ιράν απομάκρυναν την πιθανότητα επαναπροσέγγισης Χουσεΐν - Άσσαντ.

Το πάγωμα των σχέσεων Συρίας – Ιράκ βοήθησε την προσπάθεια του Ιράν για αναζήτηση συμμάχων. Η σύμπτωση των συμφερόντων των δυο κρατών οδήγησε στο σχηματισμό του άξονα Ιράν – Συρίας στον οποίο προσχώρησε και η Λιβύη. Ο άξονας αυτός αποτέλεσε το σκελετό ενός από τους δύο ανταγωνιστικούς συνασπισμούς στους οποίους το αραβικό σύστημα διαιρέθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του '70. Ο άλλος βασιζόταν στον άξονα Ιράκ – Σ. Αραβία – λοιπά αραβικά κράτη του Κόλπου – Ιορδανία, στον οποίο άτυπα προσχώρησε και η Αίγυπτος. Το καινοφανές στοιχείο ήταν ο ρόλος που διαδραμάτισε στις αραβικές σχέσεις ένα μη αραβικό κράτος. Το παράδοξο αποτέλεσμα ήταν ότι η Συρία, παράγων του παναραβικού εθνικισμού και «συντηρητής» της παν-αραβικής φλόγας, ήταν ο ενεργός σύμμαχος ενός μη αραβικού κράτους το οποίο βρισκόταν σε πόλεμο με έναν αραβικό, και το οποίο έχοντας υπό την κατοχή του αραβική (ιρακινή) γη απειλούσε να καταλάβει ακόμα περισσότερη. Παρ' ότι η Συρία κατηγορήθηκε ότι παίζει αυτό το ρόλο, το μπααθικό καθεστώς δεν κατέβαλε σημαντικό πολιτικό τίμημα, κάτι που σίγουρα θα γινόταν σε προγενέστερες εποχές, για μια τέτοια ριζική παρέκκλιση από τους κανόνες «ορθής» αραβικής εθνικιστικής συμπεριφοράς. Μια δεκαετία νωρίτερα θα ήταν αδιανόητο για ένα καθεστώς κυριαρχούμενο από το κατ' εξοχήν παναραβικό κόμμα να προχωρήσει για τόσο μακρύ χρονικό διάστημα και με τόσο έντονο τρόπο ενάντια στους σπόρους του αραβικού εθνικισμού και της αλληλεγγύης και να εξέλθει ατιμώρητο.

Η ικανότητα του Άσσαντ¹⁷ να αναλάβει τέτοια δράση ήταν σαφώς προϊόν παρακμής του παναραβικού ιστού, αλλά συνέβαλε και στην επιτάχυνση της διαδικασίας της οποίας ήταν σύμπτωμα.

Παράλληλα με τη στάση απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Αραβο-ισραηλινή ειρηνευτική διαδικασία, η παροχή υποστήριξης στους δυο αντιμαχόμενους αναδείχθηκε σε μείζων θέμα των δια-αραβικών σχέσεων. Από τους δυο συνασπισμούς που προαναφέρθηκαν, ο πρώτος, στον οποίο συμμετείχε το Ιράν, ήταν εχθρικός απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες και αντιτάχθηκε στις προσπάθειες για την προώθηση μιας «Ιορδανό-Παλαιστινιακής επιλογής» για μια διευθέτηση με το Ισραήλ. Ο δεύτερος, που θεωρήθηκε ως φιλοαμερικανικός, υποστήριξε αφενός το Ιράκ εναντίον του Ιράν και αφετέρου την άνευ όρων επανεισδοχή της Αιγύπτου στις αραβικές τάξεις και τη συνέχιση της ειρηνευτικής διαδικασίας μεταξύ Αράβων και Ισραηλινών.

Η απειλή του Ιράν για τις εξαγωγές πετρελαίου μέσω του Κόλπου είχε επίσης επιρροή στη ναυτιλία της Σαουδικής Αραβίας. Η Σαουδική Αραβία δημιούργησε νέους τερματικούς σταθμούς στις ακτές της Ερυθράς Θάλασσας και τοποθέτησε νέους αγωγούς προς αυτήν την κατεύθυνση. Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης ήταν η περαιτέρω αύξηση της στρατηγικής σημασίας της Ερυθράς Θάλασσας.

Μετά την ανακατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν που επετεύχθη από τον σάχη τη δεκαετία του 1950, το Ιράν άρχισε να διαδραματίζει έναν πιο ενεργό ρόλο στην περιοχή. Απέκτησε λόγο στη διαμόρφωση της πετρελαϊκής πολιτικής ενώ δραστηριοποιήθηκε και σε άλλα θέματα της Μέσης Ανατολής. Ο ρόλος αυτός όμως επισκιάστηκε από τη νέα θέση της χώρας που προέκυψε από την επανάσταση. Η ιρανική ηγεσία επιδίωξε να εξάγει την ανατρεπτική ισλαμική ιδεολογία παρεμβαίνοντας στις υποθέσεις των υπολοίπων κρατών του Κόλπου. Πρεσβεύοντας νέες ιδέες και ένα νέο πρότυπο για τους μουσουλμάνους, το Ιράν έπαψε να αποτελεί ένα μεγάλο μουσουλμανικό κράτος στην περιφέρεια της Μέσης

¹⁷ Άσσαντ, Χαφέζ αλ (αγγλ. *Hafez al-Assad*): Αξιωματικός της πολεμικής αεροπορίας της Συρίας, ο οποίος διετέλεσε Πρόεδρος της χώρας από το 1970 έως το 2000.

Ανατολής, αλλά κοιτίδα – σύμφωνα με το όραμά του – μιας διαφορετικής Μέσης Ανατολής. Ο πόλεμος του Κόλπου και η προοπτική μιας ιρανικής νίκης και επέκτασης έδωσαν πρόσθετη σημασία στη σχεδιαζόμενη από το Ιράν αλλαγή.

Η προσπάθεια διαδραμάτισης του νέου αυτού ρόλου από πλευράς του επαναστατικού Ιράν στην πολιτική της Μέσης Ανατολής, είχε άμεση και αρνητική επίδραση στο αραβικό σύστημα, καθώς η εξωτερική πολιτική της Ισλαμικής Δημοκρατίας σχεδιάστηκε και διατυπώθηκε με ισλαμικούς όρους (αν και στην πράξη συχνά κατέληξε να είναι ιρανική εθνικιστική πολιτική). Για παράδειγμα, το Ιράκ, η Συρία και ο Λίβανος δεν θεωρήθηκαν αραβικά κράτη αλλά μουσουλμανικά εδάφη, η φυσική αρένα για εξαγωγή της επανάστασης και διεξαγωγή της εξωτερικής πολιτικής του κράτους. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όλων η περίπτωση της Χεζμπολάχ, του ριζοσπαστικού σιϊτικού λιβανέζικου κόμματος που μπορεί νόμιμα να χαρακτηριστεί ως όργανο της ιρανικής κυβέρνησης (Rabinovich, 2008, σ. 423). Η πλατφόρμα της Χεζμπολάχ απορρίπτει τη νομιμότητα του σημερινού λιβανικού κράτους και του πολιτικού συστήματος και επιδιώκει να μετατρέψει τον Λίβανο σε άλλη μια Ισλαμική Δημοκρατία. Ο Λίβανος, εξαιτίας των ασυνήθιστων περιστάσεων που προκάλεσε η παρατεταμένη κρίση και η ύπαρξη μιας μεγάλης, αναβράζουσας και προσιτής κοινότητας των Σιιτών, έγινε η βιτρίνα του ιρανικού ακτιβισμού στον αραβικό κόσμο, χωρίς να αποτελεί τη μοναδική προσπάθεια εξαγωγής της ιρανικής Επανάστασης.

Ο πόλεμος του Κόλπου εκτός από το αντίκτυπό που είχε στο αραβικό σύστημα στο σύνολό του, επέδρασε καταλυτικά στις θέσεις και πολιτικές που αντιπροσώπευαν τα κύρια αραβικά κράτη.

Εξετάζοντας πρώτο το Ιράκ, θα διαπιστώσουμε ότι από τα τέλη του 1978 αυτό ήταν σε θέση να επηρεάσει τα πράγματα στην ευρύτερη γεωγραφική του περιφέρεια. Ο συμβιβασμός που έγινε με το Ιράν το 1975¹⁸ και η επακόλουθη συνθηκολόγηση των Κούρδων ανταρτών στο Βορρά παρείχαν νέους πόρους στον αγώνα διεκδίκησης της αραβικής ηγεσίας, προσπάθεια που ενισχύθηκε μετά τη

¹⁸ Βλ. Συνθήκη Αλγερίου

διάσκεψη της Βαγδάτης τον Οκτώβριο του 1978. Η έλευση ενός εχθρικού καθεστώτος στην εξουσία του Ιράν συνετέλεσε στην αντιστροφή αυτού του κλίματος. Μια εντελώς νέα κατάσταση διαμορφώθηκε καθώς η πιθανότητα μιας γρήγορης ιρακινής νίκης φαινόταν να απομακρύνεται. Αντί να κυνηγά την ηγεσία του αραβικού κόσμου το Ιράκ βρέθηκε να εξαρτάται από τους Άραβες συμμάχους του για παροχή οικονομικής και στρατηγικής υποστήριξης. Ήταν πλέον αναγκασμένο να καλλιεργήσει τη φιλία και να μετριάσει τις πολιτικές του επιδιώξεις, ώστε να τις ευθυγραμμίσει με εκείνες των νέων εταίρων του. Η πολεμική προσπάθεια συγκέντρωνε, δυστυχώς για αυτό, όλους τους διαθέσιμους πόρους μη δίνοντάς του την ευκαιρία να δραστηριοποιηθεί και σε άλλα πεδία της Μ. Ανατολής, όπως το Λίβανο. Τελικά ο πόλεμος έληξε με τη νίκη να κλείνει προς τη μεριά του Ιράκ. Το καθεστώς του βρέθηκε να κατέχει ένα τεράστιο στρατό που θα μπορούσε ενδεχομένως να γίνει και πάλι το μέσο μιας φιλόδοξης περιφερειακής πολιτικής (Karsh E. , 1989, σ. 105).

Στον αντίποδα, η Συρία μάλλον υπήρξε ο μεγάλος κερδισμένος από τη δύσκολη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει το Ιράκ αν και στα τέλη της δεκαετίας του 1970, το καθεστώς του Χαφέζ αλ Άσσαντ βρέθηκε αντιμέτωπο με μια σοβαρή κρίση στο εσωτερικό της χώρας, η οποία οφειλόταν σε διάφορους παράγοντες με σημαντικότερο τη ριζοσπαστική ισλαμική αντιπολίτευση. Ο ρόλος του Ιράκ σε αυτή (την κρίση) υπήρξε σημαντικός καθώς παρείχε στήριξη στις διάφορες αντιπολιτευτικές ομάδες ενώ ενθάρρυνε και τους αντιπάλους της Συρίας στο Λίβανο. Η ενασχόληση όμως του Σαντάμ με την ισλαμική επανάσταση στο Ιράν και η σύγκρουση που ακολούθησε αποδυναμώνοντας, όπως προαναφέρθηκε, το Ιράκ, σε συνδυασμό με τη συμμαχία Συρίας – Ιράν αποτέλεσαν παράγοντες ανάκαμψης της χώρας. Βέβαια, ο λόγος δημιουργίας της συγκεκριμένης συμμαχίας που δεν ήταν άλλος από την ευκαιριακή σύμπτωση συμφερόντων υπήρξε ταυτόχρονα ανασταλτικός παράγοντας αντοχής της στο χρόνο. Η συνεργασία περιοριζόταν από την έλλειψη πραγματικής εγγύτητας και εμπιστοσύνης, τις αμοιβαίες επιφυλάξεις και την κατά περιόδους απόκλιση των συμφερόντων. Το καθεστώς Χομεϊνί δεν ήταν ικανοποιημένο λόγω του ότι ήταν αναγκασμένο να διατηρεί μια εταιρική σχέση με ένα καθεστώς που θεωρούσε σεχταριστικό, κοσμικό και καταπιεστή του ορθόδοξου Ισλάμ στη Συρία.

Ταυτόχρονα, το συριακό καθεστώς αν και φάνηκε να ξεπερνά την αραβική εθνικιστική κριτική που ασκείτο ενάντια στη συμμαχία με το Ιράν, εντούτοις δεν μπορούσε να την αγνοεί. Η αυξανόμενη αμφισημία του Άσσαντ σχετικά με την αξία της ιρανικής συμμαχίας αντικατοπτρίστηκε το 1986 και το 1987 από την ευαισθησία του αφενός στις αραβικές πιέσεις και αφετέρου στα προσφερόμενα οικονομικά κίνητρα για να συναντηθεί με τον Σαντάμ Χουσεΐν και να εντείνει τις προσπάθειες συμφιλίωσης μεταξύ Συρίας και Ιράκ. Οι ίδιες τάσεις ενισχύθηκαν περαιτέρω από τη συμμετοχή της Συρίας στην Αραβική Σύνοδο Κορυφής του Αμμάν τον Νοέμβριο του 1987. Όταν σταμάτησε ο πόλεμος το καλοκαίρι του 1988, η συμμαχία Ιράν - Συρίας είχε πάψει να αποτελεί σημαντικό πολιτικό παράγοντα για την περιοχή, ενώ στο Λίβανο η συνεργασία αυτή μετατράπηκε σε ανταγωνισμό.

Η Αίγυπτος ήταν άλλη μια από τις χώρες που ωφελήθηκαν από τον πόλεμο του Κόλπου. Την παραμονή της εκδήλωσης αυτού, η θέση της Αιγύπτου στη γεωστρατηγική σκακιέρα της περιοχής ήταν στο ναδίρ. Ο Ανουάρ Σαντάτ¹⁹ είχε υπογράψει ειρηνευτική συνθήκη με το Ισραήλ έχοντας ταυτόχρονα εξοστρακιστεί από τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο, χωρίς ωστόσο να έχει καταφέρει να επαναφέρει ολόκληρο το Σινά υπό αιγυπτιακό έλεγχο. Επιπλέον, η απομάκρυνση του Σάχη από την εξουσία είχε στερήσει τη χώρα από έναν σημαντικό περιφερειακό σύμμαχο ο οποίος αντικαταστάθηκε από ένα ιδιαίτερα εχθρικό καθεστώς. Το ξέσπασμα του πολέμου επέφερε την αλλαγή στάσης των περισσότερων αραβικών κρατών προς την Αίγυπτο. Ιδιαίτερα μετά το 1982, όταν ο πόλεμος είχε μεταφερθεί στο ιρακινό έδαφος, η Αίγυπτος φάνταζε ως η μοναδική αραβική στρατιωτική δύναμη, ικανή να σταματήσει τους Ιρανούς, αν οι τελευταίοι επικρατούσαν των Ιρακινών. Η υποστήριξη και όχι η απόρριψη της χώρας του Νείλου αποτελούσε μονόδρομο για τους Άραβες οι οποίοι όφειλαν πλέον να αλλάξουν την οπτική γωνία θεώρησης της ειρηνευτικής συνθήκης με το Ισραήλ. Υπό το νέο αυτό πρίσμα, η συνθήκη αφενός αποδέσμευε τον αιγυπτιακό στρατό από το μέτωπο του Σινά, παρέχοντας του τη δυνατότητα να είναι σε θέση να

¹⁹ Σαντάτ Μουχάμαντ Ανουάρ (αγγλ. *Muhammad 'Anwar as-Sādāt*): Υπήρξε ο τρίτος πρόεδρος της Αιγύπτου, από τις 15 Οκτωβρίου 1970 μέχρι τη δολοφονία του από φονταμενταλιστές συνωμότες αξιωματικούς στις 6 Οκτωβρίου 1981.

αναλάβει και άλλες αποστολές (π.χ. εναντίον του Ιράν) και αφετέρου εξασφάλιζε την ειρήνη και την ηρεμία στην Ερυθρά Θάλασσα εμφανιζόμενη κατ' αυτόν τον τρόπο λιγότερο ζημιογόνος στα μάτια του αραβικού κόσμου.

Ο πόλεμος του Κόλπου εκτός των άλλων επηρέασε και τον ιδεολογικό χώρο στη Μ. Ανατολή. Η απόκρουση της εισβολής εκ μέρους του Ιράν και η εν συνεχεία μεταφορά του πολέμου στην επικράτεια του Ιράκ ήταν ένα εντυπωσιακό γεγονός. Η ικανότητα του επαναστατικού καθεστώτος να συσπειρώσει το λαό εναντίον του ισχυρού ιρακινού στρατού θεωρήθηκε ως δείκτης της δύναμης και της ζωτικότητάς του. Το μήνυμα που είχε μεταδοθεί στους απανταχού μουσουλμάνους από τις προηγούμενες επιτυχίες κατά του σάχη και των Ηνωμένων Πολιτειών, λόγω των στρατιωτικών επιτευγμάτων των Φρουρών της Επανάστασης τώρα ενισχυόταν, ενώ με μια εντυπωσιακή νίκη επί του Ιράκ πιθανώς θα εδραιωνόταν στην ευρύτερη περιφέρεια. Η αίσθηση ανακούφισης από τη λήξη του πολέμου για τους υπερασπιστές του status quo στην περιοχή ενισχύθηκε περαιτέρω από την απουσία αποφασιστικής νίκης του Ιράκ. Αυτό γιατί τα συντηρητικά αραβικά κράτη δεν είχαν ακόμη πειστεί ότι το Ιράκ είχε οριστικά αποβάλλει τα δικά του οράματα ηγεμονίας, άποψη βέβαια που ήρθε να επιβεβαιώσει ο Β΄ Πόλεμος του Κόλπου δυο χρόνια μετά.

4.3 ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Για τους ηγεμόνες του Περσικού Κόλπου η επανάσταση του Ιράν ήταν ένας υπαρκτός και διαρκής κίνδυνος, λόγω της πιθανότητας εξάπλωσης των νεοφιλελεύθερων φονταμενταλιστών στις χώρες της περιοχής. Όπως το έθεσε ο βασιλιάς Fahd της Σαουδικής Αραβίας τον Αύγουστο του 1978: «*Τα αραβικά κράτη θα πρέπει να στηρίζουν το Ιράν και τον σάχη, επειδή η σταθερότητα της χώρας αυτής είναι σημαντική για (ολόκληρη) την περιοχή ... και οποιαδήποτε ριζική αλλαγή θα διαταράξει την ασφάλειά της ισορροπία*» (Karsh E. , 1989, σ. 122). Φυσικά, οι φιλοδοξίες του Ιράν από την περίοδο ακόμη του σάχη, ανησυχούσαν τα κράτη του Κόλπου, η πτώση του όμως τους ανάγκασε να δείξουν ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ασφάλειά τους καθώς η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν εμφανίστηκε ως απειλή. Αν και αρχικά τα γειτονικά κράτη, όπως το Μπαχρέιν,

προσπάθησαν να μειώσουν τη σημασία του γεγονότος της επανάστασης ως υπαρκτού κινδύνου για τα καθεστώτα τους, εντούτοις η ιρανική προπαγάνδα και οι ενέργειες της έδειχναν απειλητικές. Μπορεί ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ να εξέτρεψε μέρος της άμεσης απειλής για τα υπόλοιπα αραβικά κράτη, η πιθανότητα όμως μιας ιρανικής νίκης ή το ενδεχόμενο οι μάχες να εξαπλωθούν και να κατακλύσουν τις χώρες τους συνέχισαν να αποτελούν αιτία ανησυχίας για το μέλλον.

Το συγκεκριμένο φάσμα απειλών καθώς και μια σειρά από εμπόδια διαμόρφωσαν τη θέση των κρατών του Κόλπου ως προς τον πόλεμο. Οι σημαντικότεροι περιορισμοί ήταν η συνειδητοποίηση της περιορισμένης έως ισχνής στρατιωτικής τους ισχύος και οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας. Με απλά λόγια, η Σαουδική Αραβία και οι μικρότεροι γείτονές της γνώριζαν ότι ήταν δύσκολο να αντισταθούν σε οποιαδήποτε άμεση επίθεση από το Ιράν ή το Ιράκ. Επομένως, έπρεπε να αποφύγουν, σχεδόν με οποιοδήποτε κόστος, μια άμεση αντιπαράθεση. Δεδομένης της καταστάσεώς τους, τα κράτη του Κόλπου επέλεξαν αρχικά την ουδετερότητα φοβούμενα τόσο τις δυο τοπικές «υπερδυνάμεις» όσο και τους κινδύνους άμεσης εμπλοκής στον πόλεμο. Επιθυμία τους ο τερματισμός των μαχών το συντομότερο δυνατό, χωρίς όμως να υπάρχει σαφής νικητής που θα μπορούσε να εδραιώσει την ηγεμονία του και να τις χαρακτηρίσει θύματα κατακτήσεων, ανατροπής ή εκφοβισμού. Οι κυβερνήσεις των κρατών αυτών ήταν πρόθυμες να κατευνάσουν το Ιράν, ιδιαίτερα αν αυτό μπορούσε να γίνει με λίγο χρήμα και χωρίς κίνδυνο για την κυριαρχία τους, αλλά η Τεχεράνη απομάκρυνε την επιλογή αυτή. Καθώς το Ιράν αύξαινε σταδιακά όσο περνούσε ο καιρός τις πιέσεις στη Σαουδική Αραβία και στο Κουβέιτ, τα δύο αυτά κράτη κατέληξαν γενικά στο συμπέρασμα ότι θα έπρεπε να εμποδίσουν μια ολοκληρωτική ιρανική νίκη ενώ δεν είχαν άλλη επιλογή από το να προστατεύσουν τους εαυτούς τους. Ελπίζοντας ότι το Ιράκ θα σταματήσει τον ιρανικό επεκτατισμό, προτιμώντας τον μετριοπαθή αραβικό εθνικισμό της Βαγδάτης από τον ολοένα και πιο μαχητικό σιϊτικό φονταμενταλισμό του Ιράν, επέλεξαν να σταθούν αρωγοί στο ιρακινό καθεστώς ως κάποιο βαθμό. Βεβαίως, η βοήθειά τους στο Ιράκ δεν ήταν απεριόριστη λόγω των επιφυλάξεων που διατηρούσαν. Ωστόσο, αυτή η βοήθεια εξακολουθούσε να είναι κρίσιμη και αναγκαία στη Βαγδάτη για να επιβιώσει.

Το ζήτημα της εξωτερικής βοήθειας για την αντιμετώπιση των ανωτέρω κινδύνων ήταν πιο σύνθετο. Από τη μια πλευρά, ο αραβικός εθνικισμός και ο ισλαμικός συντηρητισμός των κοινωνιών των χωρών αυτών καθιστούσαν αρκετά επίφοβη τη φανερή και εξεζητημένη αμερικανική βοήθεια. Από την άλλη όμως, η αδυναμία τους τις υποχρέωνε να ζητήσουν τη βοήθεια των ΗΠΑ. Οι Σαουδάραβες χρησιμοποίησαν μεγάλο αριθμό αμερικανών συμβούλων αγοράζοντας κυρίως αμερικανικά όπλα, ενώ και το Κουβέιτ, κρίσιμος παράγοντας στο σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής για τις ΗΠΑ στην περιοχή, αναζητούσε απεγνωσμένα αμερικανικό στρατιωτικό εξοπλισμό. Ωστόσο, για να αποφευχθεί η πρόκληση όχι μόνο των δυο αντιμαχομένων αλλά και της εσωτερικής κοινής γνώμης, προσπάθησαν κατά το δυνατό να περιορίσουν το πεδίο και την προβολή της αμερικανικής συμμετοχής. Σε κάθε περίπτωση, οι μονάρχες προσπάθησαν – τουλάχιστον στα αρχικά στάδια του πολέμου – να ελαχιστοποιήσουν όσο το επέτρεπαν οι συνθήκες την υλικότεχνική στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Επιδιώκοντας προσεκτικά να θωρακίσουν την ασφάλεια τους από όλες τις πλευρές, οι αραβικές μοναρχίες ταυτόχρονα βοήθησαν το Ιράκ, προσπάθησαν να κατευνάσουν το Ιράν και ενίσχυσαν τους δεσμούς με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Για αμυντικούς λόγους, σχημάτισαν το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (ΣΣΚ - GCC²⁰) και αγόρασαν μεγάλες ποσότητες αμερικανικών όπλων. Παρ' όλες όμως τις προσπάθειές τους, απείχαν από την επίτευξη αυτάρκειας στην προστασία των συνόρων τους από οποιαδήποτε σοβαρή ιρανική επίθεση.

Κατά ειρωνικό τρόπο, η πίεση του Ιράν έσπρωξε τα Αραβικά κράτη του Κόλπου ακόμη πιο κοντά στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Αίγυπτο, καθιστώντας δυνατό το επίπεδο στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ τους, κάτι που θεωρείτο αδύνατο στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η ιρανική απειλή επιτάχυνε επίσης την τάση με την οποία τα αραβικά κράτη του Κόλπου υποβάθμισαν τη σημασία της αραβο-ισραηλινής σύγκρουσης για την πολιτική τους αποβλέποντας στην προσέγγιση των Ηνωμένων Πολιτειών.

²⁰ Gulf Co-operation Council

Τα κράτη του ΣΣΚ, σε τελική ανάλυση, κατάφεραν σε μεγάλο βαθμό να επιτύχουν τους στόχους τους. Το Ιράν δεν τους επιτέθηκε. Η κυβέρνηση της Τεχεράνης ήξερε ότι ένα τέτοιο βήμα θα ήταν αντιπαραγωγικό στην πολεμική προσπάθεια, απομονώνοντας το Ιράν ακόμη περισσότερο και φέρνοντας μια ισχυρή αντίδραση των ΗΠΑ. Η Ισλαμική Δημοκρατία ήταν πιο επιφυλακτική στην πράξη για τη διάδοση της επανάστασης απ' ό,τι στη ρητορική. Τα Αραβικά κράτη του Κόλπου ήταν προσεκτικά ώστε να μην υποδαυλίσουν τον ανταγωνισμό. Επέκριναν το Ιράν εντός «αποδεκτών» ορίων, προτρέποντάς το να τερματίσει τον πόλεμο κρατώντας παράλληλα την πόρτα ανοικτή σε μια μεταπολεμική συμφιλίωση. Οι αραβικές μοναρχίες του Κόλπου επωφελήθηκαν περισσότερο από τον τερματισμό του πολέμου καθώς ουδείς εκ των αντιπάλων υπήρξε ξεκάθαρα νικητής ή ηττημένος έναντι του άλλου. Ο βασικός φόβος των χωρών αυτών ήταν ότι το Ιράν θα μπορούσε να κερδίσει τον πόλεμο και, επομένως, υποστήριξαν το Ιράκ. Παράλληλα όμως, δεν ήθελαν και το Ιράκ να κυριαρχήσει στον μεταπολεμικό Κόλπο. Κάποιο είδος ισορροπίας - στο οποίο εξαντλημένες και σε αδιέξοδο Τεχεράνη και Βαγδάτη θα μπορούσαν να αποτρέψουν η μια τις φιλοδοξίες της άλλης - ήταν το ιδανικό αποτέλεσμα.

4.4 ΤΟΥΡΚΙΑ – Ο «ΕΠΙΤΗΔΕΙΟΣ» ΟΥΔΕΤΕΡΟΣ

Η Τουρκία αποτέλεσε μια ακόμα χώρα την οποία ο Α΄ Πόλεμος του Κόλπου επηρέασε όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτικά. Ο «επιτήδειος ουδέτερος» για άλλη μια φορά θα χρησιμοποιούσε έντεχνα την διακηρυγμένη ουδετερότητα του προκειμένου να αποκομίσει το δυνατόν περισσότερα κέρδη.

Το 1980 την οικονομία της Τουρκίας διέκρινε η έντονη αβεβαιότητα. Η κακοδιαχείριση των προηγούμενων ετών, σε συνδυασμό με μια σοβαρή πολιτική κρίση η οποία οδήγησε σε πραξικόπημα και στην ανάληψη της εξουσίας από τους στρατιωτικούς έφεραν την οικονομία σε μια κατάσταση που λίγο απέιχε από το να χαρακτηριστεί απελπιστική. Με τον πληθωρισμό να φθάνει το 100% και την αισθητή μείωση της βιομηχανικής παραγωγής να αποτελεί τροχοπέδη, η ανατροπή της μειοψηφικής κυβέρνησης του πρωθυπουργού Demirel τη 12η Σεπτεμβρίου 1980 δεν εξέπληξε κανέναν. Η διατήρηση του Τουργκούτ Οζάλ,

εμπνευστή των ριζοσπαστικών μέτρων ανάκαμψης της οικονομίας στην προηγούμενη κυβέρνηση, έδειχνε την πίστη και του στρατιωτικού κατεστημένου για την ανάγκη αλλαγής προσανατολισμού της οικονομίας. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής ήταν η ανάπτυξη της βιομηχανίας και η εξωστρέφεια. Το μέλλον, κατά την άποψη των ιθυνόντων, βασιζόταν στην αναζήτηση αγορών για εξαγωγές και στην δημιουργία μιας βιομηχανίας η οποία, σε αντίθεση με την παρούσα δομή, θα μπορούσε να ανταγωνιστεί με ίσους όρους στις διεθνείς αγορές.

Η έναρξη του πολέμου Ιράν – Ιράκ δεν θα μπορούσε να έρθει σε πιο κατάλληλη στιγμή για την Τουρκία καθώς η επιτυχία του αναπτυξιακού προγράμματος βρισκόταν σε άμεση εξάρτηση με τη βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων της χώρας. Η γεωγραφική εγγύτητα και με τους δυο αντιμαχόμενους δημιουργούσε τις προϋποθέσεις ώστε τα αγαθά της να μπορούν να αγοραστούν και να μεταφερθούν ευκολότερα και ταχύτερα. Όταν Ιράν και Ιράκ ήρθαν αντιμέτωποι με την έλλειψη συναλλάγματος, βρήκαν στα τουρκικά προϊόντα ένα φθινό υποκατάστατο των αντίστοιχων ευρωπαϊκών ή ιαπωνικών. Έτσι στρέφονται ολοένα και πιο πολύ στην Τουρκία για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες τους, με φυσικό επακόλουθο την άνθιση του μεταξύ τους εμπορίου. Ακόμα και όταν τα σημάδια της σύγκρουσης άρχισαν να γίνονται ορατά στις εμπόλεμες χώρες η Τουρκία ανέλαβε πρωτοβουλίες για να στηρίξει τις ανερχόμενες εμπορικές σχέσεις. Όταν δηλαδή η έλλειψη συναλλάγματος καθιστούσε αδύνατη την πραγματοποίηση πληρωμών από μέρους των δυο και κατά βάση του Ιράκ, η Τουρκία παρείχε γενναιόδωρους όρους πίστωσης. Τα διαμετακομιστικό εμπόριο και ο κατασκευαστικός τομέας αποτελούσαν για την Τουρκία πρόσθετες πηγές ξένου νομίσματος καθώς λόγω των κινδύνων που διέτρεχαν τα εμπορικά πλοία στον Κόλπο ολοένα και αυξανόταν το ποσοστό μεταφοράς μέσω ξηράς.

Τον τομέα των τουρκικών εισαγωγών από τις δυο χώρες μονοπωλούσε το πετρέλαιο. Η αδρανοποίηση - καταστροφή των ιρακινών λιμένων στον Περσικό Κόλπο και, αργότερα, το κλείσιμο του διερχόμενου μέσω της Συρίας αγωγού προς τη Μεσόγειο (προϊόν της διαμάχης μεταξύ της ιρακινής και συριακής ηγεσίας) άφησε το Ιράκ με ένα μόνο ενεργό αγωγό πετρελαίου. Αυτόν από το Kirkuk στον τερματικό σταθμό Dortyol στο λιμάνι Iskenderun της Τουρκίας. Αν και αυτός αρχικά μπορούσε να μεταφέρει μόνο 650 χιλιάδες βαρέλια ανά ημέρα,

αναβαθμίστηκε γρήγορα και σε συνδυασμό με την κατασκευή και δεύτερου αγωγού, η συνολική χωρητικότητα ανήλθε σε 1,5 εκατομμύρια b/d²¹, καλύπτοντας το ένα τρίτο σχεδόν των τουρκικών αναγκών. Μάλιστα οι Τούρκοι πρότειναν και στο Ιράν την κατασκευή ενός αγωγού πετρελαίου 4 δις. \$ που θα συνέδεε το Ahwaz με τη Μεσόγειο, με προφανή στόχο την εδραίωση των οικονομικών δεσμών μεταξύ Ιράν και Τουρκίας. Ωστόσο, η πρόταση αυτή δεν αντιμετωπίστηκε με ενθουσιασμό ούτε από την Τεχεράνη αλλά ούτε και από την τουρκική αντιπολίτευση για τεχνικούς κυρίως λόγους.

Καθώς το τέλος του πολέμου δεν έδειχνε να είναι ορατό, αυτός άρχισε να επηρεάζει αρνητικά τα συναλλαγματικά αποθέματα των δυο εμπόλεμων, με αποτέλεσμα να πρέπει να περιορίσουν τις εισαγωγές τους. Έτσι τα αρχικά κέρδη της Τουρκίας αργά αλλά σταθερά πλέον μειώνονταν. Παρά τους προνομιακούς όρους πίστωσης που προσέφερε η τουρκική κυβέρνηση και τα μεγάλα δάνεια από τις χώρες του Κόλπου, οι Ιρακινοί δεν ήταν πλέον σε θέση να πληρώσουν για τις αγορές τους. Η τουρκική κυβέρνηση αναγκάστηκε το 1983 να αποδεχτεί αναβολή των πληρωμών του Ιράκ προς τους Τούρκους εργολάβους με αποτέλεσμα τα χρέη του Ιράκ προς την Τουρκία το 1988 να έχουν φτάσει τα 3 δις. \$. Η αδυναμία πληρωμής του Ιράκ είχε εξελιχθεί για την κυβέρνηση Οζάλ σε μια σημαντική πηγή όχι μόνο αμηχανίας αλλά και ενός πιθανού πολιτικού προβλήματος. Παρά της προσπάθειες και εκκλήσεις της τουρκικής κυβέρνησης για αποπληρωμή του χρέους, το Ιράκ δεν ανταποκρίθηκε. Απεναντίας, αναζήτησε νέες αγορές και πιστωτές, κάτι που ώθησε την Τουρκία στην απόφαση αναστολής των πιστώσεων προς το Ιράκ. Ένα ακόμα στοιχείο που βοήθησε στη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας της Τουρκίας ήταν η υπαρκτή απειλή που αντιπροσώπευαν οι Κούρδοι αντάρτες τόσο του βορείου Ιράκ όσο και της ΝΑ Τουρκίας. Οι επιθέσεις αυτών στα πετρελαιοφόρα οχήματα που διέρχονταν από την περιοχή τους είχαν συχνά ως αποτέλεσμα την καταστροφή των βυτίων και το θάνατο των οδηγών τους.

²¹ b/d: barrel/day, barrel per day: Βαρέλια ανά ημέρα. MBD: Million barrels per day, εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα

Ακόμα και στον κατασκευαστικό τομέα όπου η Τουρκία ήλπιζε ότι θα αποκομίσει χρυσοφόρα συμβόλαια, αυτό δεν κατέστη δυνατό. Η λήξη του πολέμου δεν έφερε τις πολυπόθητες συμβάσεις ανάληψης έργων ανασυγκρότησης στο βαθμό που ανέμεναν τα τουρκικά συμφέροντα είτε στο Ιράκ είτε στο Ιράν.

Ο πόλεμος άφησε το αποτύπωμά του και στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας το οποίο φαίνεται να ήταν αρκετά έντονο. Το γεγονός της εμφάνισης ενός ισλαμικού επαναστατικού καθεστώτος στη γειτονιά της συγκεκριμένης χώρας, τη στιγμή μάλιστα που ταλανιζόταν από εσωτερικές αναταραχές και διενέξεις, μόνο ευπρόσδεκτη εξέλιξη δεν αποτελούσε για αυτή. Με το ¼ του πληθυσμού να ανήκουν στη σιϊτική – αλεβίτικη κοινότητα, ο σιϊτικός φονταμενταλισμός του καθεστώτος Χομεϊνί συνιστούσε προφανή κίνδυνο για το τουρκικό κράτος. Παρόλο που, για ιστορικούς λόγους, αυτή η μειοψηφία ήταν αυστηρά προσηλωμένη στην επίσημη θεωρία του κοσμικού κράτους, υπήρχαν βάσιμοι φόβοι ότι μακροπρόθεσμα, ένα επαναστατικό καθεστώς που θα αποφάσιζε να εξάγει την ιδεολογία του ενδεχομένως να είχε σημαντική επίδραση σε αυτή. Επιβεβαίωση των φόβων αυτών υπήρξε για παράδειγμα η στήριξη που παρείχε το καθεστώς Χομεϊνί στον Chemattin Karlan, αντικαθεστωτικό φονταμενταλιστή κληρικό στη Γερμανία, ο οποίος ασκούσε σημαντική επιρροή μεταξύ των Τούρκων εργαζομένων στην Ευρώπη.

Το κουρδικό ζήτημα υπήρξε το πρώτο (και ενδεχομένως το βασικότερο) θέμα που επηρέασε ο πόλεμος. Αν και το συγκεκριμένο δεν αποτέλεσε καινούρια εγγραφή στην πολιτική ατζέντα, καθώς κουρδικές εξεγέρσεις για αυτοδιάθεση ή αυτονομία είχαν αναφερθεί ήδη από το 1923, εντούτοις η σύγκρουση του Κόλπου εκτιμάται ότι το αφύπνισε. Μετά τη μεταφορά ιρακινών στρατευμάτων από το βορρά στο ιρανικό μέτωπο, η πίεση του ιρακινού καθεστώτος χαλάρωσε, παρέχοντας τη δυνατότητα αναζωπύρωσης των ανατρεπτικών κουρδικών κινημάτων, τα οποία σαφώς απέκτησαν μεγαλύτερη ελευθερία δράσης. Ένεκα της πλημμελούς φύλαξης των συνόρων από πλευράς Ιράκ, ένοπλες κουρδικές ομάδες κατάφερναν σχετικά εύκολα να διεισδύουν στα τουρκικά εδάφη, να πραγματοποιήσουν τα σχεδιαζόμενα χτυπήματα και να επιστρέψουν και πάλι στην

ασφάλεια των ιρακινών εδαφών. Κύρια μεταξύ αυτών των ομάδων ήταν το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (ΡΚΚ²²). Μετά το 1984 ειδικότερα, που το ΡΚΚ ανέπτυξε έντονη αντιτουρκική δραστηριότητα, οι δυνάμεις ασφαλείας αδυνατούσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το πρόβλημα με συνέπεια τη διόγκωσή του. Η αναγνώριση ύπαρξης των Κούρδων από το επίσημο τουρκικό κράτος καθώς και η ενασχόληση της διεθνούς κοινής γνώμης με το ζήτημα υπήρξαν σαφέστατα οφέλη για τον πολύπαθο ορεσίβιο λαό.

Οι ιδιαίτερα αυξημένες προσφυγικές ροές, κυρίως από το Ιράν, θεμελίωσαν το δεύτερο θέμα πολιτικής φύσεως το οποίο ήταν απόρροια του πολέμου. Τις ήδη υπάρχουσες ροές, προϊόν της επανάστασης, ήρθε να ενισχύσει η επιδίωξη αποφυγής της στράτευσης και μετάβασης στο μέτωπο από μερίδα της ιρανικής νεολαίας. Ο πληθυσμός των ιρανών προσφύγων στην Τουρκία, ο οποίος είχε διογκωθεί σε 1,5 εκατομμύριο, αποτελούσε πηγή ανησυχίας για την εσωτερική ασφάλεια του κράτους καθώς η διείσδυση, υπό του προσφυγικού μανδύα, πρακτόρων της υπηρεσίας ασφαλείας του Ιράν (SAVAMA) με σκοπό την αποσταθεροποίηση του κράτους δεν μπορούσε να αποκλειστεί.

Η ιρανική επανάσταση και πόλεμος Ιράν – Ιράκ έδωσαν την ευκαιρία στη δραστήρια τουρκική εξωτερική πολιτική να αναδείξει τη γεωστρατηγική σημασία της χώρας. Η «απώλεια» του Ιράν, λόγω της σημαντικής του θέσης και των εγκαταστάσεων των ΗΠΑ που φιλοξενούνταν σε αυτό, είχε προκαλέσει σοβαρές ανησυχίες στη Δύση. Επιπλέον πηγή ανασφάλειας δημιουργούσε η πιθανότητα μιας ιρανικής επικράτησης στην εν λόγω διαμάχη. Μια ισχυρή Τουρκία, θα μπορούσε, σε περίπτωση νίκης της Τεχεράνης, να προσαρτήσει τις κρίσιμες πετρελαιοπαραγωγές επαρχίες του Β. Ιράκ και να σταθεί τροχοπέδη στην ιρανική εξάπλωση, εξασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την σταθερότητα στη ΝΑ πτέρυγα του ΝΑΤΟ²³. Η δραματική βελτίωση των αμερικανο-τουρκικών σχέσεων επί Προεδρίας Ρέιγκαν υπήρξε μονόδρομος για τις ΗΠΑ στο ρευστό περιβάλλον

²² Κουρδικά: *Partiya Karkerên Kurdistanê*

²³ *North Atlantic Treaty Organization* – Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου.

της περιοχής. Η στήριξη της χώρας από τις δυτικές δυνάμεις προκειμένου η Συμμαχία να μη μπει σε περιπέτειες ήταν κεφαλαιώδους σημασίας

4.5 ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ

Το Ισραήλ ήταν, από πολλές απόψεις, άλλος ένας κερδισμένος του πολέμου. Οι προτεραιότητες του Ιράκ είχαν πλέον αλλάξει, έστω και προσωρινά, με αποτέλεσμα μια σύγκρουση με το Ισραήλ να θεωρείται μάλλον απίθανη. Με τη Συρία και την Αίγυπτο αποδυναμωμένες, το ενδεχόμενο ενός μεγάλου αραβοϊσραηλινού πολέμου κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου απομακρυνόταν. Αν και ο πόλεμος δεν σχετιζόταν με την αραβοϊσραηλινή διαμάχη, το παραδοσιακό επιχείρημα του Ισραήλ, ότι η παρουσία του ως κράτος δεν ήταν η πηγή όλων των εντάσεων στη Μέση Ανατολή, απέκτησε βάση. Ο πόλεμος του Κόλπου συνέβαλε επίσης στην τροποποίηση της στρατηγικής κατεύθυνσης της χώρας. Η διαμορφωθείσα στα τέλη της δεκαετίας του '50 στρατηγική ασφαλείας από τον Νταβίντ Μπεν Γκουριόν²⁴ επανομαζόμενη ως «ο προσανατολισμός προς την περιφέρεια», συνίστατο σε μια συμμαχία με την Τουρκία, το Ιράν και την Αιθιοπία. Η λογική της ήταν απλή. Καθώς το Ισραήλ περιστοιχιζόταν από εχθρούς, οι συγκεκριμένες τρεις - μη αραβικές - φιλοδυτικές χώρες της ευρύτερης περιοχής ήταν πρόθυμες να συνεργαστούν στην πράξη κατά της Σοβιετικής Ένωσης και της ριζοσπαστικής πτέρυγας της αραβικού εθνικισμού. Τη δεκαετία του '70 όμως λόγω της επανάστασης που έλαβε χώρα στην Αιθιοπία και της στροφής της Τουρκίας προς τον αραβικό κόσμο, συνέχιζε να υφίσταται μόνο η στενή ισραηλινό-ιρανική συνεργασία. Οι εξελίξεις που συνέβησαν στα τέλη της δεκαετίας, με το Ιράν να μεταμορφώνεται από σύμμαχο σε φανατικό εχθρό και η σύναψη συνθήκης ειρήνης με την Αίγυπτο, άλλαξαν άρδην το σκηνικό. Διαμορφώθηκε έτσι μια νέα πραγματικότητα για το Ισραήλ, η οποία του παρείχε τη δυνατότητα στροφής προς μια πολιτική που θα είχε ως βάση την καλλιέργεια κατά το δυνατόν φιλικών σχέσεων με τους Άραβες γείτονες, προϋπόθεση κατ' ελάχιστο απαραίτητη για μια ειρηνική συνύπαρξη με αυτούς.

²⁴ Ο Νταβίντ Μπεν Γκουριόν (16 Οκτωβρίου 1886 - 1 Δεκεμβρίου 1973) ήταν Ισραηλινός πολιτικός, ο κύριος ιδρυτής και ο πρώτος πρωθυπουργός του Ισραήλ.

Το ξέσπασμα του πολέμου βρήκε το Ισραήλ να τηρεί διαφορετική στάση ως προς τους δυο εμπολέμους. Οι αρχικές επιδιώξεις του ισραηλινού κράτους τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή φαίνεται να ήταν η αποκατάσταση της διακοπείσας λόγω της πτώσης του σάχη επαφής με το Ιράν, η διατήρηση του επιπέδου σφοδρότητας του πολέμου με σκοπό την κατατριβή των αντιμαχομένων και ενδεχομένως η αύξηση του κύκλου εργασιών της πολεμικής του βιομηχανίας (Bergman, 2008, σσ. 40-48). Η ανησυχία του κράτους του Δαβίδ για το Ιράκ ήταν δεδομένη. Η συμμετοχή της αραβικής αυτής χώρας σε όλους τους μεγάλους αραβικούς πολέμους με το Ισραήλ ενισχύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980 από την αντίληψη για την προφανή μεγαλομανή συμπεριφορά του Σαντάμ Χουσεΐν, τις στρατιωτικές πυρηνικές του φιλοδοξίες και την παροχή υποστήριξης σε τρομοκρατικές οργανώσεις που έθεταν στο στόχαστρό τους το εβραϊκό κράτος. Αντίθετα, η στάση του Ισραήλ απέναντι στο Ιράν στα τέλη του 1980, θα λέγαμε ότι ήταν μάλλον προσεγγιστική. Η προσέγγισή βασιζόταν στην παραδοχή ότι, παρά την ιδεολογία του Χομείνι και τους κινδύνους της επανάστασης, το Ιράν και το Ισραήλ θα συνεχίσουν να χρειάζονται ο ένας τον άλλον καθώς αντιμετωπίζουν έναν εχθρικό αραβικό κόσμο. Κατά τους πρώτους μήνες του πολέμου, οι αρχικοί φόβοι για την ενδεχόμενη κατάρρευση του Ιράν και η επιθυμία του Ισραήλ να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που εμφανιζόταν για να καταστρέψει το πυρηνικό δυναμικό του Ιράκ, ενίσχυσε αυτή τη στάση. Ούτε η επιθετική επιστροφή του Ιράν το 1982 άλλαξε την ισραηλινή προσέγγιση. Οι αρνητικές επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης ιρανικής νίκης επί του Ιράκ φάνηκαν να μη λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από την ισραηλινή ελίτ και τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Έτσι, η γενική στάση του Ισραήλ απέναντι στη σύγκρουση του Κόλπου ήταν μέχρι το 1987 αντιληπτή ως στήριξη, σε διαφορετικό βαθμό, για το Ιράν, ικανοποίηση για την έριδα μεταξύ των Αράβων που προκάλεσε ο πόλεμος καθώς και χαρά για τη δεινή κατάσταση του αραβικού κόσμου εν γένει και ειδικότερα του πλέον επικριτικού αραβικού κράτους προς το Ισραήλ, του Ιράκ.

Ο πόλεμος συνέβαλε στην επανεξέταση από το Ισραήλ του δόγματος της περιφέρειας – ένα από τα θεμέλια της συνολικής στρατηγικής του προσέγγισης για το ρόλο του στην περιοχή και στον κόσμο. Ο πόλεμος υπήρξε επίσης αιτία για ένα δραματικό επεισόδιο της ισραηλινο-αμερικανικής στρατηγικής συνεργασίας, την

υπόθεση Ιράν – Κόντρας²⁵. Η κατάρρευση αυτής της ιστορίας οδήγησε σε μια περίοδο αιχμηρών αντιπαραθέσεων μεταξύ της Ιερουσαλήμ και της Ουάσινγκτον.

Η υπόθεση Ιράν – Κόντρας αποτέλεσε για τους Ισραηλινούς ένα στρατηγικό «μάθημα», αναγνωρίζοντας το παράδοξο του γεγονότος ότι το Ισραήλ παρείχε ουσιαστικά έμμεση βοήθεια σε τρομοκρατικά στοιχεία που επικεντρώνονταν στο Λίβανο – σπλίζοντας τους Ιρανούς χορηγούς τους – σε μια εποχή μάλιστα που το Ισραήλ ήταν προσηλωμένο στην καταπολέμηση αυτών των στοιχείων. Ο σάλος που προκλήθηκε από την αποκάλυψη της υπόθεσης, κατέστησε σαφές με οδυνηρό τρόπο στους Ισραηλινούς ότι ήταν ευθυγραμμισμένοι με το «λάθος στρατόπεδο», έχοντας ταυτόχρονα καταχραστεί το προνομιακό καθεστώς που απολάμβαναν στους αμερικανικούς κύκλους ασφαλείας. Την ίδια περίοδο άρχισαν να γίνονται ορατές στην ισραηλινή ενδοχώρα οι συνέπειες της ανεκτικότητας της όλο και πιο εχθρικής στάσης του Ιράν καθώς ο ισλαμικός φονταμενταλισμός έφερνε πλέον την τρομοκρατία στο εσωτερικό του κράτους. Μετά την υπόθεση Ιράν – Κόντρας, οι αρμόδιοι για την χάραξη πολιτικής εθνικής ασφάλειας τροποποίησαν την ισραηλινή άποψη για τον πόλεμο του Κόλπου. Πράγματι, στις αρχές του 1988, η ισραηλινή κυβέρνηση φαίνεται να αντιλήφθηκε ότι το Ιράν συνιστούσε μια πολυεπίπεδη απειλή για τα ισραηλινά συμφέροντα. Απειλή αφενός σε στρατιωτικό επίπεδο, στην περίπτωση που τα χειρότερα σενάρια μιας ιρανικής νίκης επί του Ιράκ αποδεικνύονταν αληθινά και αφετέρου σε ιδεολογικό επίπεδο, στο βαθμό που το Ιράν χρησίμευε ως πρότυπο για τον υπαρκτό ισλαμικό φονταμενταλισμό στον Λίβανο και στους Παλαιστίνιους Άραβες.

Την ίδια περίοδο το Ισραήλ ήταν σε θέση να ξεκινήσει διερευνητικές επαφές για έναν διάλογο με τον μεγάλο συνασπισμό αραβικών κρατών που συμμάχησε με τις Ηνωμένες Πολιτείες στον Κόλπο, υποστηρίζοντας πλήρως τους αμερικανικούς στρατηγικούς στόχους στην περιοχή. Ακόμα και οι Ισραηλινοί υπέρμαχοι της υποστήριξης προς το Ιράν αισθάνονταν πλέον υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν

²⁵ Η υπόθεση *Ιράν – Κόντρας* (*Irancon* ή *Irangate*) ήταν ένα πολιτικό σκάνδαλο στις Ηνωμένες Πολιτείες που συνέβη κατά τη διάρκεια της δεύτερης θητείας της Προεδρίας Ρέιγκαν. Οι ανώτεροι υπάλληλοι της διοίκησης διευκόλυναν μυστικά την πώληση όπλων στο Ιράν, στο οποίο είχε επιβληθεί εμπάργκο όπλων. Ήλπιζε να χρησιμοποιήσει τα έσοδα από την πώληση όπλων για να χρηματοδοτήσει τους αντάρτες Κόντρας στη Νικαράγουα.

την Τεχεράνη, ώστε να αποφύγουν μια απότομη σύγκρουση ΗΠΑ – Ισραήλ σε μια περιοχή κλειδί για τα στρατηγικά συμφέροντα της υπερατλαντικής υπερδύναμης.

Το καλοκαίρι του 1988 ήταν πλέον ξεκάθαρο ότι ο πόλεμος είχε προκαλέσει μια περιφερειακή κούρσα εξοπλισμών με ανησυχητικές διαστάσεις. Όλο και περισσότερα αραβικά κράτη θεωρούσαν απαραίτητο να αποκτήσουν βαλλιστικούς πυραύλους μέσης εμβέλειας ενώ η χρήση χημικών ουσιών έδειχνε να αποκτά σιωπηρή νομιμοποίηση. Ήταν κι αυτός ένας άλλος λόγος για τους Ισραηλινούς να θέλουν να μπει ένα τέλος στον πόλεμο καθώς οι αποκτηθείσες από το Ιράκ δυνατότητες το κατέστησαν και πάλι μια σημαντική δυνητική απειλή για το Ισραήλ στο στρατηγικό επίπεδο. Στον αντίποδα, η ιρανική απειλή ήταν μάλλον βραχυπρόθεσμη και αφορούσε, στην καλύτερη περίπτωση, το τακτικό επίπεδο.

Με την λήξη του πολέμου να επίκειται, το Ισραήλ αντιμετώπισε την ανάγκη να αναπτύξει μια νέα πολιτική έναντι του Ιράν και του Ιράκ, βάσει νέων εκτιμήσεων. Κατά την αξιολόγηση των μελλοντικών σχέσεων του με το Ιράν, το Ισραήλ όφειλε να λάβει υπόψη ένα μεγάλο αριθμό στρατηγικών συμφερόντων. Αρχικά, την αλληλεπίδραση του Ιράν με τα μετριοπαθή αραβικά κράτη και την επίδρασή του στην αραβο-ισραηλινή ειρηνευτική διαδικασία. Στη συνέχεια, τον αραβο-αμερικανικό παράγοντα, την τύχη της εβραϊκής κοινότητας του Ιράν και τις διευρυμένες δραστηριότητες του Ιράν στον Λίβανο. Όσον αφορά το Ιράκ, δύο στρατηγικοί παράγοντες θα ήταν πρωταρχικοί για το Ισραήλ, η ειρηνευτική διαδικασία και η πρόληψη των πολέμων. Είναι σαφές ότι η εξελισσόμενη στάση του Ιράν και του Ιράκ και η αλληλεπίδρασή τους θα μπορούσαν σύντομα να δώσουν εκπλήξεις για το Ισραήλ και τα αραβικά κράτη μαζί, κάτι που φυσικά συνέβη περίπου δυο χρόνια μετά.

4.6 ΟΙ ΗΠΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Μετά την Ιρανική Επανάσταση, η αμερικανική κυβέρνηση επί προεδρίας Κάρτερ συνέχισε να βλέπει το Ιράν ως προπύργιο κατά του Ιράκ και της Σοβιετικής Ένωσης και ως εκ τούτου προσπάθησε να δημιουργήσει μια στρατηγική συνεργασία με τη νέα κυβέρνηση αυτού χωρίς όμως συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Το ξέσπασμα του πολέμου βρήκε τις ΗΠΑ αποστασιοποιημένες. Με την

κατάσταση ρευστή δεν επιθυμούσαν να πάρουν (τουλάχιστον ανοιχτά) το μέρος κανενός, παρά τη σημασία των κοιτασμάτων πετρελαίου του Περσικού Κόλπου για τα αμερικανικά συμφέροντα. Μέχρι τα μέσα του 1982, η πλάστιγγα του πολέμου είχε μετατοπιστεί αποφασιστικά υπέρ του Ιράν, το οποίο εισέβαλε στο Ιράκ με απώτερο στόχο την τιμωρία του Ιράκ και – γιατί όχι – την απομάκρυνση της κυβέρνησης του Σαντάμ. Η κυβέρνηση Ρέιγκαν φοβόταν πλέον ότι ο στρατός του Ιράν θα μπορούσε να περάσει από το Ιράκ στα πετρελαϊκά πεδία του Κουβέιτ και της Σαουδικής Αραβίας. Το σενάριο στο οποίο οι Ιρανοί εισβάλλουν στο Ιράκ, το νικούν και στη συνέχεια κατευθύνονται προς το Ισραήλ, το οποίο είναι μερικώς εξασθενημένο από τη συνεχιζόμενη περιπέτεια του στο Λίβανο αποτελούσαν εφιάλη γι' αυτή (Blight, 2012, σ. 96).

Αποτέλεσμα της ως άνω αντίληψης ήταν οι ΗΠΑ σταδιακά να εγκαταλείψουν την πολιτική της ουδετερότητας. Προσπάθησαν να εμποδίσουν τη ροή όπλων προς το Ιράν ενώ από το 1984 αποκατέστησαν πλήρως τις διπλωματικές σχέσεις με τη Βαγδάτη αφαιρώντας τη επιπρόσθετα από τη λίστα των χωρών που υποστήριζαν την τρομοκρατία. Ο δρόμος για μια πιο δραστήρια εμπλοκή είχε πλέον ανοίξει. Παρ' ότι δεν πούλησαν απευθείας όπλα στο Ιράκ, εντούτοις παρείχαν οικονομική βοήθεια πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων δολαρίων καθώς και τεχνολογία που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί είτε για ειρηνικούς είτε για πολεμικούς σκοπούς. Παράλληλα παρείχαν κρίσιμες πληροφορίες στρατιωτικού ενδιαφέροντος αλλά και συμβούλους – εκπαιδευτές για την πραγματοποίηση ειδικών επιχειρήσεων (Friedman, 1993). Μελανό σημείο αποτέλεσε το σκάνδαλο «Iranscam ή Irangate», κατά το οποίο μέλη της αμερικανικής κυβέρνησης πωλούσαν κρυφά όπλα στο Ιράν σε αντάλλαγμα για την απελευθέρωση αμερικανών ομήρων που κρατούνταν στο Λίβανο. Με εξαίρεση το συγκεκριμένο σκάνδαλο, η πολιτική των ΗΠΑ αντικατόπτριζε το πρωταρχικό ενδιαφέρον του έθνους να αποτρέψει τις μεγάλες δυνάμεις του Κόλπου από την επίτευξη ηγεμονίας.

Από το 1987 οι Ηνωμένες Πολιτείες ενεπλάκησαν πιο ενεργά στον Κόλπο με παράλληλη εκδήλωση διπλωματικών προσπαθειών για τον τερματισμό του πολέμου. Η πιο ορατή συνιστώσα της νέας αυτής προσέγγισης ήταν η ύψωση αμερικανικής σημαίας στα 11 δεξαμενόπλοια του Κουβέιτ (περίπου το ήμισυ του

στόλου των τάνκερ του Κουβέιτ) και η επακόλουθη προστασία τους, που προκάλεσε απότομη αύξηση της αμερικανικής ναυτικής παρουσίας στον Κόλπο και έφερε αμερικανικές και ιρανικές ένοπλες δυνάμεις σε πορεία άμεσης σύγκρουσης. Η επιχείρηση «Earnest Will», όπως ονομάστηκε, ήταν επιβεβλημένη για τους Αμερικανούς καθώς η μη πραγματοποίησή της είτε θα παρείχε τη δυνατότητα στο Ιράν να εκφοβίσει περισσότερο το Κουβέιτ είτε θα έδινε την ευκαιρία στη Σοβιετική Ένωση να αποκτήσει μόνιμη ναυτική παρουσία στην περιοχή (Little, 2008, σ. 86). Η προσέγγιση όμως είχε και μια διπλωματική συνιστώσα, η οποία επικεντρώθηκε κυρίως στην άσκηση διεθνών πιέσεων στο Ιράν μέσω του ψηφίσματος 598 των Ηνωμένων Εθνών που ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 1987 και του λεγόμενου «δεύτερου ψηφίσματος», το οποίο ζητούσε την επιβολή από τα Ηνωμένα Έθνη εμπάργκο όπλων στο Ιράν λόγω της άρνησής του να δεχθεί την κατάπαυση του πυρός.

Η ιδέα της αλλαγής σημαίας²⁶ γεννήθηκε το φθινόπωρο του 1986, όταν το Ιράν, ενισχυμένο από τις νίκες στη χερσόνησο Φάο και την ανακατάληψη της πόλης Mehran, αύξησε την πίεση στο Κουβέιτ, έναν από τους βασικούς οικονομικούς υποστηρικτές του Ιράκ. Οι ιρανικές επιθέσεις σε πλοία του Κουβέιτ αυξήθηκαν σημαντικά μετά το Σεπτέμβριο του 1987, ως απάντηση στη συνεχιζόμενη και καταστροφική εκστρατεία βομβιστικών επιθέσεων του Ιράκ εναντίον ιρανικών δεξαμενόπλοιων και οικονομικών στόχων. Τα πράγματα χειροτέρεψαν ακόμα περισσότερο όταν εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στο πεδίο της αντιπαράθεσης νέες τακτικές και τεχνολογίες. Λόγω της ικανότητας του Ιράν για εκτέλεση νυχτερινών επιθέσεων, οι πλοίαρχοι που κινούνταν στον Περσικό θα έπρεπε πλέον να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον το Κουβέιτ, αφού ενημέρωσε τα υπόλοιπα κράτη του ΣΣΚ για την πρόθεσή του, άρχισε να απευθύνεται σε όλα τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, αναζητώντας βοήθεια. Ξεκίνησε με τη Σοβιετική Ένωση, εν μέρει λόγω του γεγονότος ότι οι Σοβιετικοί «θα μπορούσαν να ενεργήσουν γρηγορότερα από τους Αμερικανούς» και εν μέρει επειδή το σκάνδαλο «Irangate» τους έκανε

²⁶ Αγγλ. *reflagging*

καχύποπτους για τις αμερικανικές προθέσεις στον Κόλπο (Karsh E. , 1989, σ. 173). Οι Κουβέϊτιανοί προσέγγισαν επίσης την αμερικανική Ακτοφυλακή με αίτημα για παροχή πληροφοριών σχετικά με τις τεχνικές απαιτήσεις για την τοποθέτηση σημαίας των ΗΠΑ στα δεξαμενόπλοιά τους. Στα τέλη Ιανουαρίου, γνωρίζοντας για τις επαφές μεταξύ Κουβέιτ και Σοβιετικών, και προκειμένου να προλάβουν μια συμφωνία με τους δεύτερους, οι Ηνωμένες Πολιτείες έδωσαν στο Κουβέιτ την απάντηση που αναζητούσε απεγνωσμένα θέτοντας, με τον τρόπο αυτό, τις βάσεις για μια μόνιμη πλέον παρουσία στην περιοχή. Ενημέρωσαν το Κουβέιτ ότι θα προστάτευαν τα δεξαμενόπλοιά του, όπως προστάτευαν και κάθε άλλο πλοίο που βρισκόταν υπό τη σημαία τους.

Δύο ήταν οι παράγοντες που επηρέασαν την σχεδιαζόμενη αμερικανική πολιτική στον Κόλπο από εκείνη τη στιγμή και μετά. Ο πρώτος έχει να κάνει με τη σοβιετική προσπάθεια ανάμιξης στα πράγματα. Προς τα τέλη Φεβρουαρίου του 1987, το Κουβέιτ ζήτησε επισήμως από τις Ηνωμένες Πολιτείες να υψώσουν αμερικανική σημαία σε έξι από τα δεξαμενόπλοια τους, επισημαίνοντας ότι η Σοβιετική Ένωση συμφώνησε να υψωθεί η σημαία της σε άλλα πέντε. Αμερικανοί αξιωματούχοι αντέδρασαν έντονα, παροτρύνοντας το Κουβέιτ να δώσει στους Σοβιετικούς ένα πολύ μικρότερο ποσοστό. Σε αντάλλαγμα θα δέχονταν να υψωθεί η αστερόεσσα και στα 11 τάνκερ. Με την τελική συμφωνία Κουβέιτ-Σοβιετικής Ένωσης, η Μόσχα αρκέστηκε στη ναύλωση τριών μικρότερων δεξαμενόπλοιων του Κουβέιτ. Κανείς δεν περίμενε ότι το Κουβέιτ θα εξαλείψει σχεδόν εξ ολοκλήρου τη συμμετοχή της Μόσχας στα τεκταινόμενα στην περιοχή. Ο δεύτερος παράγοντας ήταν η προσβολή της φρεγάτας USS Stark από πυραύλους που εκτοξεύθηκαν από ιρακινό αεροσκάφος. Η επακόλουθη ανησυχία της αμερικανικής κοινής γνώμης και η μεγιστοποίηση της πολιτικής πίεσης ώθησαν την ηγεσία στην απόφαση για δραματική αύξηση της αμερικανικής ναυτικής παρουσίας στην περιοχή. Ήταν σαφές ότι ο βασικός στόχος της αλλαγής σημαίας δεν ήταν να πιέσει το Ιράν, αλλά να καθησυχάσει το Κουβέιτ, ελπίζοντας ότι θα αποφευχθεί η σύγκρουση με το Ιράν. Πέρα από αυτό, είχε ως στόχο να κρατήσει το σοβιετικό ναυτικό έξω από τον Κόλπο. Η αλλαγή σημαίας αν και τελικά φαίνεται να ήταν καθοριστική για την προσέλκυση του Ιράν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων,

ωστόσο δεν ήταν η αρχική πρόθεση της αμερικανικής πολιτικής (Weinberger, 1987, σ. 3).

Το γεγονός της αλλαγής σημαίας δεν προοριζόταν ποτέ, να γίνει αποφασιστικό, ούτε είχε αρχικά ως στόχο να πιέσει το Ιράν. Παρ' όλα αυτά όμως κρίνεται ως επιτυχές. Οι Ηνωμένες Πολιτείες «παρέμειναν στην πορεία» στον Κόλπο, κοντά στα αραβικά κράτη. Παρά τις τραγωδίες του USS Stark και του ιρανικού Airbus²⁷, οι αμερικανικές στρατιωτικές επιχειρήσεις συνολικά λειτούργησαν με εντυπωσιακό βαθμό πολιτικής ευαισθησίας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες απέφυγαν μια αντιπαράθεση με το Ιράν, ενώ παράλληλα εξασφάλισαν – μέσω του αισθήματος ασφαλείας που καλλιεργούσαν – τη συνεργασία με τα κράτη του Αραβικού Κόλπου. Αυτό που αποκόμισαν ήταν η ανανέωση της αξιοπιστίας και ο εντυπωσιακός βαθμός επιχειρησιακής συνεργασίας και εμπειρίας. Οι Σοβιετικοί παρέμειναν τελικά εκτός του Κόλπου, αφού δεν κατάφεραν να ιδρύσουν ναυτικές βάσεις ή να αυξήσουν τη ναυτική τους παρουσία στην περιοχή. Το γεγονός όμως ότι οι Σοβιετικοί παρόλα αυτά, και με τον τρόπο τους, διαδραμάτισαν εποικοδομητικό ρόλο για να φέρουν τους Ιρανούς στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, δεν λησμονήθηκε από τις αραβικές χώρες του Κόλπου, συμβάλλοντας στη βελτίωση των σχέσεων της Μόσχας με αυτά τα κράτη.

Η μέθοδος της «αλλαγής σημαίας» συνδυάζοντας αποτελεσματικά στρατιωτικές επιχειρήσεις με την άσκηση δυναμικής περιφερειακής πολιτικής, θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για τις μελλοντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ στον Τρίτο Κόσμο. Η διαπραγμάτευση και εν τέλει πραγματοποίηση αποστολών τέτοιου είδους είναι ένα (απαραίτητο) γεγονός για τις υπερδυνάμεις που σχεδιάζουν να κάνουν προβολή ισχύος πέρα από τα σύνορά τους.

²⁷ Ιρανικό Airbus A300 κατερρίφθη από πύραυλο του αμερικανικού πολεμικού πλοίου Vincennes, στις 3 Ιουλίου του 1988, καθώς εκτελούσε το δρομολόγιο Τεχεράνη — Ντουμπάι. Το αμερικανικό πλοίο εντόπισε στα ραντάρ του το ιρανικό αεροσκάφος και αμέσως προσπάθησε να επικοινωνήσει με τον πιλότο, προκειμένου να αναγνωρίσει την ταυτότητά του. Οι Αμερικανοί, μη λαμβάνοντας απάντηση, υπέθεσαν ότι το Airbus ήταν ιρανικό μαχητικό αεροσκάφος, F-14, με αποτέλεσμα να εκτοξεύσουν δύο πυραύλους εδάφους-αέρος και να το καταρρίψουν, παρασέρνοντας στον θάνατο 290 άτομα.

4.7 Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Η έναρξη του πολέμου βρήκε την υπερδύναμη του ανατολικού μπλοκ να μην απολαμβάνει τις καλύτερες των σχέσεων με κανένα από τους δυο αντιπάλους. Όσον αφορά το Ιράν οι προσπάθειες του Μπρέζνιεφ²⁸, Γενικού Γραμματέα του σοβιετικού κομμουνιστικού κόμματος, να προσεγγίσει τον Χομεϊνί φαίνεται ότι είχαν πέσει στο κενό. Η Τεχεράνη συνέχιζε να ακολουθεί πιστά την ήδη χαραγμένη σκληρή αντικομμουνιστική και αντισοβιετική ρητορική του παρελθόντος διώκοντας παράλληλα το Tudeh αλλά και υποστηρίζοντας του Αφγανούς Μουτζαχεντίν που αγωνίζονταν κατά των σοβιετικών στρατευμάτων εισβολής στο Αφγανιστάν. Ούτε και με το Ιράκ όμως τα πράγματα πήγαιναν καλύτερα για τους Σοβιετικούς. Η ιρακίνο-σοβιετική προσέγγιση στα μέσα της δεκαετίας του '70 ήταν καθαρά ευκαιριακή και πήγαζε από τα φαινομενικά συμπλέοντα συμφέροντα των δυο κρατών. Η άνοδος όμως στην εξουσία του Σαντάμ απομάκρυνε τα δυο κράτη των οποίων οι σχέσεις έδειχναν παγωμένες μετά μάλιστα και την ιρακινή καταδίκη της εισβολής στο Αφγανιστάν (Smolansky, 1991, σσ. 287-88). Αποτέλεσμα του ανωτέρω κλίματος ήταν η αναστολή αποστολής πολεμικού υλικού στο Ιράκ. Αν και η αναστολή αυτή αρχικά δεν έδειξε να απασχολεί την ιρακινή ηγεσία λόγω των μεγάλων αποθεμάτων που αυτή είχε εξασφαλίσει, η μη ευόδωση της γρήγορης κατάρρευσης των ιρακικών ενόπλων δυνάμεων περιέπλεξε τα πράγματα. Ο Σαντάμ ήρθε σε δύσκολη θέση καθώς τα αποθέματα μειώνονταν δραστικά χωρίς να διακρίνεται το τέλος της διαμάχης, με συνέπεια η επαναποστολή υλικού να είναι επιβεβλημένη. Την ίδια στιγμή η Μόσχα, όπως και άλλα κράτη, βρέθηκε αντιμέτωπη με το δίλημμα του ποιο από τα δυο καθεστώτα να υποστηρίξει. Και αυτή επέλεξε τη λιγότερο άσχημη επιλογή, διαλέγοντας την επανάληψη αποστολής πολεμικού εξοπλισμού στο Ιράκ.

Η άνοδος στη σοβιετική πολιτική σκηνή του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ το 1985 επέφερε τροποποίηση της κατεύθυνσης της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής. Για τη νέα σοβιετική ηγεσία η εφαρμογή της «νέας σκέψης» στον

²⁸ Ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ υπήρξε Γενικός Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης από το 1964 μέχρι το 1982.

Περσικό Κόλπο αντικατοπτρίζεται σε κινήσεις όπως η καθιέρωση διπλωματικών σχέσεων με το Ομάν και τα ΗΑΕ στα τέλη του 1985 και η ύψωση σοβιετικής σημαίας, όπως προαναφέρθηκε, στα τρία δεξαμενόπλοια του Κουβέιτ το Μάρτιο του 1987. Με την επέκταση των σοβιετικών διπλωματικών επιλογών στην περιοχή, ο Γκορμπατσόφ διέφυγε αποτελεσματικά από το «τέλμα» της εποχής του Μπρέζνιεφ καθώς ήταν σε θέση να ακολουθήσει μια ενεργητική και πολυδιάστατη πολιτική. Η Μόσχα είχε αναγκαστεί να αντιδράσει στις εξελίξεις στις πρωτεύουσες των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, τις οποίες ούτε θα μπορούσε να προβλέψει ούτε να διαμορφώσει αποφασιστικά. Σε μια εποχή που η ΕΣΣΔ εκδήλωνε ένα διπλωματικό άνοιγμα στην αραβική χερσόνησο, ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ παρείχε μια πρόσθετη οδό, με την οποία η Σοβιετική Ένωση ήταν σε θέση να διακρίνει αυτό που αντιλαμβανόταν ότι είναι ο νόμιμος ρόλος της στην περιοχή. Η κεντρική συνιστώσα αυτής της πολιτικής ήταν η προσπάθεια διατήρησης ευνοϊκών σχέσεων με τις δύο πλευρές – όσο αντιφατική κι αν ήταν η εφαρμογή στην πράξη. Επιδεικνύοντας τη χρησιμότητα της βοήθειας της Μόσχας στον οικονομικό και στρατιωτικό τομέα, ο στόχος ήταν να αυξηθεί η ευαισθησία της Τεχεράνης και της Βαγδάτης στα συμφέροντα και στις προτιμήσεις της Σοβιετικής Ένωσης. Το Κρεμλίνο πρόσεχε να μην είναι εριστικό και αυταρχικό, αποφεύγοντας υπερβολικά, μη ρεαλιστικά αιτήματα, διατηρώντας παράλληλα ένα χαμηλό στρατιωτικό προφίλ (π.χ. Σοβιετικό ναυτικό απόσπασμα στον Περσικό Κόλπο).

Αξιολογώντας τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ από την άποψη των σοβιετικών κρατικών συμφερόντων, το αποτέλεσμα θα το κρίναμε μάλλον θετικό. Ο πόλεμος, αν και δεν ήταν ευπρόσδεκτος από την ΕΣΣΔ, παρείχε τη δυνατότητα στη Μόσχα να επεκτείνει και να νομιμοποιήσει περαιτέρω τον περιφερειακό της ρόλο με πράξεις όπως η ναύλωση σοβιετικών δεξαμενόπλοιων του Κουβέιτ. Η πολιτική αυτή αντιπροσώπευε μια συντονισμένη προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης να ελαχιστοποιήσει τη δυτική, ιδιαίτερα αμερικανική, επιρροή στην περιοχή. Η προνομιακή πολιτική σχέση που απολάμβανε η ΕΣΣΔ με τους εμπόλεμους – σχέση που συμβολιζόταν από τις αποστολές του Σοβιετικού ΥΠ.ΕΞ. Βοροντσόφ στην Τεχεράνη και τη Βαγδάτη το 1987 – αντικατόπτριζε το βαθμό στον οποίο η Σοβιετική Ένωση είχε αναπτύξει σημαντικά κοινά συμφέροντα με τον καθένα από τους δυο αντιπάλους, από στρατιωτικής και οικονομικής απόψεως (δηλαδή την

εξάρτηση του Ιράκ από τις μεταφορές όπλων από τη Σοβιετική Ένωση και την εξάρτηση του Ιράν από τα σοβιετικά δικαιώματα διαμετακόμισης και την παροχή τεχνικής βοήθειας σε διάφορους βιομηχανικούς τομείς, π.χ. παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας).

Αν και δεν πρέπει να υπερεκτιμάται ο βαθμός εξάρτησης του Ιράκ και του Ιράν από τη Σοβιετική Ένωση, η ΕΣΣΔ ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στους υπολογισμούς των πολιτικών των δύο πλευρών κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης. Ο καθένας είχε επιδιώξει να ασκήσει επιρροή στη Μόσχα για να περιορίσει τη σοβιετική βοήθεια (ειδικά τις μεταφορές όπλων) στην άλλη. Και οι δύο ήταν γνώστες για τις απτές κυρώσεις που μπορούσε να επιβάλλει η Μόσχα για να καταγράψει τη δυσαρέσκειά της. Καθώς η περιοχή εισερχόταν στην μεταπολεμική περίοδο, ένα σημαντικό ερώτημα που παρέμενε ήταν ο βαθμός στον οποίο θα διατηρηθούν αυτές οι περιορισμένες σχέσεις επιρροής. Ο πόλεμος άφησε αμφότερους τους εμπολέμους αποδυναμωμένους και εξαρτημένους από εξωτερικές δυνάμεις για παροχή βοήθειας αναφορικά με την ανασυγκρότηση και τις συνεχιζόμενες μεταφορές όπλων ώστε να διατηρηθεί μια σχετική στρατιωτική ισορροπία. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, και οι δύο πλευρές εργάστηκαν για να αναπτύξουν ένα διαφοροποιημένο σύνολο σχέσεων με σκοπό να αποφευχθεί η αδικαιολόγητη εξάρτηση είτε από την Ανατολή είτε από τη Δύση.

Παρά τη σχετική επιτυχία της ακολουθούμενης πολιτικής από τη Μόσχα κατά τη διάρκεια του πολέμου του Κόλπου, οι σοβιετικές εκτιμήσεις μετά και την αποδοχή του ψηφίσματος 598 του ΟΗΕ από το Ιράν, όσον αφορά τη μελλοντική πορεία των σοβιετο-ιρανικών σχέσεων, δεν υπήρξαν ιδιαίτερα αισιόδοξες (MacFarlane, 1987, σσ. 21-39). Πράγματι, το Ιράν κατηγορήθηκε για ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές που περιείχαν αντι-σοβιετική θρησκευτική προπαγάνδα στοχεύοντας στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Σοβιετικής Κεντρικής Ασίας και του Αζερμπαϊτζάν, ως μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου δημιουργίας ενός «αντισημιτικού ισλαμικού μετώπου» που περιλάμβανε την Τουρκία και το Πακιστάν. Την άποψη αυτή ενισχύει η ανεπιφύλακτη απόρριψη των συμφωνιών της Γενεύης (Απρίλιος 1988) για το Αφγανιστάν από το καθεστώς της Τεχεράνης και η υποστήριξη που αυτό παρείχε προς τις αφγανικές ομάδες των Μουτζαχεντίν. Άλλη μια σοβιετική ανησυχία αφορούσε την πιθανότητα οι

Ηνωμένες Πολιτείες, μετά τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ, να αναβιώσουν τους στρατηγικούς δεσμούς τους με το Ιράν, ενδεχομένως εκμεταλλευόμενες τις πωλήσεις όπλων, κάτι που τελικά όμως δεν συνέβη.

4.8 ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Ένα από τα μεγάλα και ακανθώδη ζητήματα που αντιμετώπισε και συνεχίζει να αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αυτό της εφαρμοζόμενης εξωτερικής πολιτικής. Από την πρώιμη εποχή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και μέχρι τις μέρες μας μια συλλογική ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική έναντι οποιασδήποτε άλλης περιοχής έχει αποδειχθεί δύσκολο – έως ένα βαθμό – να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί. Η απαίτηση για στενή συνεργασία εντός της Ευρώπης για οικονομικά, νομικά και πολιτικά ζητήματα παρ' ότι έχει προσφέρει πολλά στην ελάττωση των φυσικών ανταγωνισμών μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την άσκηση επιρροής και σε άλλους τομείς, εντούτοις δεν τους έχει εξαφανίσει. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και του Κόλπου, όπου η υπεράσπιση των αντιληπτών συμφερόντων της Ευρώπης παραμένει υπό την αιγίδα εθνικών παρορμήσεων. Μια μορφή σύμπνοιας ή συμφωνίας φαίνεται να υφίσταται μόνο σε θέματα γενικής αρχής. Κατά συνέπεια, οι εθνικές εξωτερικές πολιτικές των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αποτέλεσαν και ως ένα βαθμό αποτελούν θέματα περισσότερο για διαβούλευση και πολύ πιο σπάνια για συντονισμό.

Μια σοβαρή πηγή ανησυχίας για τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες πριν ακόμα την έναρξη της σύγκρουσης υπήρξε το γεγονός της αναζωπύρωσης ενός αρχαίου ιδεολογικού αγώνα που θα μπορούσε να απειλήσει την εικόνα της Δύσης στην περιοχή. Η πτώση του σάχη και η Ιρανική Επανάσταση έκαναν τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (όπως και άλλες κυβερνήσεις της Δύσης και της Μέσης Ανατολής) να αναρωτηθούν εάν η εξέγερση στο Ιράν (όπως η γαλλική ή η ρωσική επανάσταση) θα επηρέαζε βαθιά την εφαρμογή των διεθνών σχέσεων, τουλάχιστον στη Μέση Ανατολή ή αν – όπως και πολλές άλλες διαδοχικές κρίσεις με ιδεολογική κάλυψη – απλώς επηρέαζε τη φύση της εγχώριας τάξης στη συγκεκριμένη χώρα. Άραγε η επανάσταση θα αποτελούσε μια νέα ισλαμική

πρόκληση για τη Δύση ή θα ήταν απλώς άλλη μια εκδήλωση των βαθέων διαιρέσεων στον ισλαμικό κόσμο που δεν θα είχε ευρύτερες επιπτώσεις; Με το ξέσπασμα του πολέμου Ιράν-Ιράκ στις αρχές του φθινοπώρου του 1980, εκφράστηκαν ορισμένες κοινές ανησυχίες, οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν οδήγησαν σε συντονισμένη χάραξη πολιτικής. Η πρόκληση που παρουσίασε ο πόλεμος είχε σοβαρές πολιτικό-στρατιωτικές επιπτώσεις δεδομένου του αρχικού φόβου ότι η σύγκρουση δεν θα μπορούσε να περιοριστεί στη συγκεκριμένη περιοχή. Δημιούργησε έτσι δυνητικές οικονομικές προκλήσεις δεδομένης της ευρωπαϊκής εξάρτησης από το πετρέλαιο και της επιθυμίας των ευρωπαϊκών εμπορικών επιχειρήσεων να διατηρήσουν καλές σχέσεις με τις πλούσιες (σε πετροδολάρια) αγορές της Μ. Ανατολής.

Για τους Ευρωπαίους, όπως και για άλλους, ο πόλεμος πρόσφερε την προοπτική ιδεολογικού περιορισμού της ιρανικής επανάστασης και των συνεπειών αυτής για τη διεθνή τάξη, αν βέβαια επικρατούσε το Ιράκ. Ενέτεινε επίσης την ανάγκη να εκτιμηθούν τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα που έπρεπε να προστατευθούν στην περιοχή και πώς η μορφή της υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων θα επηρέαζε τις μακροπρόθεσμες θέσεις των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή μετά τον πόλεμο. Η πραγματικότητα της πετρελαϊκής εξάρτησης, η επιθυμία να διεξάγονται βασικές οικονομικές ανταλλαγές όσο το δυνατόν και με τα δύο αντιμαχόμενα μέρη, η ανάγκη διατήρησης καλών σχέσεων με τα μικρότερα κράτη του Κόλπου και η ευκαιρία που προσέφερε ο πόλεμος για τις ευρωπαϊκές βιομηχανίες όπλων, αποτέλεσαν θέματα που θα έπρεπε να συνυπολογιστούν. Δεδομένου ότι τα ευρωπαϊκά κράτη ήταν απρόθυμα να αναπτύξουν ένα βασικό πλάνο για να περιγράψουν τη θέση τους απέναντι στον πόλεμο και στην περιοχή, καταδικάστηκαν να ασκήσουν ατομική *realpolitik*²⁹ που μερικές φορές είχε ανταγωνιστικές πτυχές. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι στο σχηματισμό της εξωτερικής πολιτικής έναντι της συγκεκριμένης περιφέρειας της Μ. Ανατολής θα θριάμβευε το ατομικό (εθνικό) συμφέρον.

²⁹ Με τον όρο *realpolitik* (γερμ.) εννοείται η πολιτική ή η διπλωματία που βασίζεται κυρίως στις εκτιμήσεις συγκεκριμένων περιστάσεων και παραγόντων, παρά σε ρητές ιδεολογικές αντιλήψεις ή ηθικές και δεοντολογικές συνθήκες. Από αυτή την άποψη, μοιράζεται πτυχές της φιλοσοφικής της προσέγγισης με εκείνες του ρεαλισμού και του πραγματισμού.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, καθένα από τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία είχαν ιστορικούς δεσμούς με την περιοχή (πρωτίστως η Βρετανία, η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία και η Ιταλία), καθόριζε την πολιτική που θα ακολουθούσε έναντι των αντιμαχομένων ανάλογα με τα συμφέροντα του. Οι ακολουθούμενες πολιτικές αντανάκλασαν, κατά κύριο λόγο, τα επιχειρηματικά τους συμφέροντα επιδιώκοντας την πώληση όπλων και την παροχή τεχνολογικού εξοπλισμού ή τεχνογνωσίας τόσο στους δυο αντιμαχόμενους όσο και στα άλλα κράτη του Κόλπου. Ελάχιστες ήταν οι φορές που η ευρωπαϊκή στάση απέναντι στον πόλεμο έτυχε ενιαίας μορφής, αν και κατά την περίοδο του πολέμου διεξάγονταν συζητήσεις στο εσωτερικό της Ευρώπης σχετικά με την ανάγκη πιο συνεκτικών αμυντικών και εξωτερικών πολιτικών. Στο ζήτημα που ίσως θα έπρεπε να είχε ωθήσει τα μέλη της ΕΟΚ να λάβουν μια ενιαία στάση και αντιμετώπιση, καθώς απτόταν ανθρωπιστικών αρχών που αποτελούσαν τη βάση του δυτικού πολιτισμού – τη χρήση χημικών όπλων στον πόλεμο – τα ευρωπαϊκά κράτη παρέμειναν, για συγκεκριμένους και διαφορετικούς ενδεχομένως για το καθένα λόγους, σε μεγάλο βαθμό σιωπηλά (Karsh E. , 1989, σ. 216). Η επιδιωκόμενη ομοφωνία ήλθε όταν υπήρξε απειλή για την εμπορική ναυτιλία στην περιοχή. Τα ευρωπαϊκά κράτη συμφώνησαν να εναρμονίσουν τις δραστηριότητές τους λαμβάνοντας μια σειρά από μέτρα όπως την αποστολή πολεμικών σκαφών συνοδείας στον Κόλπο το 1987, την ταυτόχρονη εντατικοποίηση των προσπαθειών για τον τερματισμό του πολέμου και τη μετέπειτα ανάπτυξη πρωτοβουλιών για μια επαναπροσέγγιση με το Ιράν.

Μόλις έγινε αποδεκτή η κατάπαυση του πυρός στον Κόλπο, οι διπλωματικές προσπάθειες επικεντρώθηκαν στην εξομάλυνση των σχέσεων με τα δύο μέρη της σύγκρουσης. Καθώς οι συζητήσεις υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Εθνών άρχισαν τον Αύγουστο του 1988 σε μια προσπάθεια μετατροπής της κατάπαυσης του πυρός σε διαρκή πολιτική διευθέτηση, οι ευρωπαϊκές εταιρείες άρχισαν επίσης να προγραμματίζουν ένα πιθανό ρόλο σε μια προσπάθεια ανοικοδόμησης (Rezun, 1990, σ. 199). Στη μεταπολεμική εποχή τα ευρωπαϊκά κράτη συνέχισαν να επιδιώκουν εθνικά συμφέροντα που αντικατοπτρίζουν μια κοινή ευρωπαϊκή αντίληψη σε ορισμένα μόνο ζητήματα. Η διατήρηση και αξιοποίηση ειδικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων που μπορεί να είχε αποκτήσει το

κάθε κράτος στην περιοχή έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης του. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, η (Δυτική) Γερμανία ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη στη διατήρηση και ακόμη στην καλλιέργεια δεσμών με το Ιράν χωρίς να βλάψει τη θέση της ουδετερότητας. Η Γαλλία, η οποία ποτέ δεν προσποιήθηκε ότι ήταν ουδέτερη, κατάφερε να αποκαταστήσει γρήγορα τις καλές σχέσεις με το Ιράν μόλις έγινε αποδεκτή η κατάπαυση του πυρός. Το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν επίσης σε θέση να αρχίσει να δημιουργεί ισορροπημένες σχέσεις τόσο με το Ιράν όσο και με το Ιράκ, κάτι που η Ιταλία διατήρησε καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Οι μικρότερες ευρωπαϊκές χώρες, στο βαθμό που το επέτρεπαν τα πολιτικά τους συστήματα και οι οικονομικές τους δυνατότητες, μπόρεσαν με τη σειρά τους να οικοδομήσουν καλύτερες σχέσεις τόσο με το Ιράν όσο και με το Ιράκ.

Σε γενικές γραμμές, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις αν και ακολούθησαν μια σαφώς δυτική πολιτική στρατηγική στην περιοχή κατάφεραν να διακριθούν από τις ΗΠΑ, υιοθετώντας ξεχωριστούς, αν όχι ριζικά διαφορετικούς, ορισμούς των δυτικών συμφερόντων στην περιοχή. Η αποστολή της ευρωπαϊκής ναυτικής δύναμης στον Κόλπο, παρά την έλλειψη συντονισμένης ή κεντρικά κατευθυνόμενης προσπάθειας, συνέβαλε καθοριστικά στη βελτίωση των σχέσεων ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών με πολλά από τα μέλη του ΣΣΚ, συμπεριλαμβανομένων των δύο σημαντικότερων, τη Σαουδική Αραβία και το Κουβέιτ.

4.9 Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΚΟΥ ΦΟΝΤΑΜΕΤΑΛΙΣΜΟΥ

Η απειλή που αντιπροσώπευαν οι ζηλωτές μουσουλμάνοι για το ιρακινό καθεστώς είχε καταλυτική επίδραση στην απόφαση του Προέδρου του Ιράκ Σαντάμ Χουσεΐν να εισβάλει στο Ιράν. Πράγματι, η προοπτική μιας ισχυρής σιϊτικής θεοκρατίας που εμπνέει μουσουλμανικές κοινότητες και σε άλλα μέρη της περιοχής, όπως η σιϊτική πλειοψηφία του Ιράκ, ήταν αναμφισβήτητα πολύ πιο κρίσιμος παράγοντας απ' ό, τι το μερίδιο της Βαγδάτης στην πλωτή οδό Shatt-al Arab. Οι επανειλημμένες εκκλήσεις των μουλάδων του Ιράν προς τους Ιρακινούς Σίιτες να ξεσηκωθούν εναντίον του μπααθικού καθεστώτος του Ιράκ προκάλεσαν τόσο οργή όσο και συναγερμό στη Βαγδάτη σε μια εποχή που το μαχητικό Ισλάμ

αποκτούσε δυναμική σε όλη τη Μέση Ανατολή. Αξιοσημείωτα τέτοια γεγονότα που έλαβαν χώρα ήταν η κατάληψη του Μεγάλου Τζαμιού στη Μέκκα της Σαουδικής Αραβίας το 1979 από Σουνίτες εξτρεμιστές, οι σιϊτικές εξεγέρσεις στη σαουδαραβική ανατολική επαρχία της Hasa το 1979 και το 1980 και η αντίσταση των Mujahedeen του Αφγανιστάν μετά την εισβολή των Σοβιετικών το 1979. Η Βαγδάτη ανυπομονούσε να αποδυναμώσει τις δυνατότητες μιας τέτοιας φονταμενταλιστικής απειλής στο εσωτερικό της χώρας.

Παρόλο που η Τεχεράνη ανέφερε πάντα τη σύγκρουση ως τον «πόλεμο που της επιβλήθηκε», στην πραγματικότητα, ταίριαζε με το ευρύτερο όραμα του Αγιατολαχ Χομεινί, το οποίο αποτυπώθηκε στη δήλωσή του: *«Οι κυβερνήσεις του κόσμου πρέπει να γνωρίζουν ότι το Ισλάμ δεν μπορεί να ηττηθεί. Το Ισλάμ θα νικήσει σε όλες τις χώρες του κόσμου και το Ισλάμ και οι διδασκαλίες του Κορανίου θα κυριαρχήσουν σε ολόκληρο τον κόσμο»*. Επίσης, διευκρίνισε: *«Στην πραγματικότητα δεν έχουμε άλλη επιλογή παρά να καταστρέψουμε αυτά τα κυβερνητικά συστήματα τα οποία είναι διεφθαρμένα από μόνα τους και συνεπάγονται και τη διαφθορά και άλλων και να επιτύχουμε την ανατροπή όλων των προδοτικών, διεφθαρμένων, καταπιεστικών και εγκληματικών καθεστώτων. Αυτό είναι το καθήκον που πρέπει να εκπληρώσουν όλοι οι μουσουλμάνοι σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες, προκειμένου να επιτευχθεί η θριαμβευτική πολιτική επανάσταση του Ισλάμ»* (Karsh E. , 1989, σ. 111). Ένα από αυτά τα καθεστώτα ήταν και το κοσμικό, σοσιαλιστικό και ηγεμονικό Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν.

Καθώς το Ιράν δημιούργησε τη δική του πολεμική μηχανή μετά την έναρξη της σύγκρουσης, άρχισε να εκπαιδεύει και να βοηθά μουσουλμάνους φανατικούς από άλλες χώρες και κυρίως το Λίβανο. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι Φρουροί της Επανάστασης μετατράπηκαν από μια δύναμη με παραστρατιωτικό υπόβαθρο, σε μια συμβατική στρατιωτική μονάδα που συμπλήρωσε τις τακτικές ένοπλες δυνάμεις, οι οποίες είχαν εξασθενήσει από μια σειρά εκκαθαρίσεων, εκτελέσεων και πρόωρων συνταξιοδοτήσεων μετά την απομάκρυνση του σάχη. Σύμφωνα με το όραμα του Χομεινί για έναν ισλαμικό κόσμο χωρίς εθνικά σύνορα, οι εκπαιδευτές των Πασνταράν παρείχαν επίσης στοιχειώδη εκπαίδευση σε διάσπαρτα στρατόπεδα σε όλο το Ιράν για εκατοντάδες νέους από τα αραβικά κράτη και το Αφγανιστάν. Μεταξύ αυτών ήταν ο Hamza akI Hamieh, ένας

Λιβανέζος Σιΐτης που πραγματοποίησε αεροπειρατεία σε έξι αεροσκάφη μεταξύ 1979 και 1982. Αργότερα έγινε στρατιωτικός διοικητής μιας σιϊτικής πολιτοφυλακής του Λιβάνου και ο βομβιστής αυτοκτονίας που οδήγησε παγιδευμένο όχημα σε αμερικανική στρατιωτική εγκατάσταση στη Βηρυτό το 1983 σκοτώνοντας 241 πεζοναύτες.

Η εκστρατεία εξαγωγής της ιρανικής επανάστασης από τον Μάρτιο του 1982, άρχισε να λαμβάνει συγκεκριμένη μορφή μετά και από σεμινάριο που πραγματοποιήθηκε εκείνη την περίοδο στην Τεχεράνη, το οποίο φιλοξένησε ο Σύνδεσμος Μαχόμενων Κληρικών και οι Φρουροί της Επανάστασης. Η χρονική στιγμή διεξαγωγής του σεμιναρίου μόνο τυχαία δεν ήταν. Συνέπεσε με μια στροφή στην εξέλιξη του πολέμου και την εδραίωση του ελέγχου των μουλάδων στην κυβέρνηση. Τον ίδιο μήνα, το Ιράν ξεκίνησε την επίθεση, όπως έχει ήδη αναφερθεί, κατά μήκος του νοτιοδυτικού μετώπου στην επαρχία Khuzestan. Επίσης, μετά το σεμινάριο, μεταξύ του 1982 και του 1985, οι σιϊτικές ομάδες σε ολόκληρη την περιοχή έγιναν πιο επιθετικές, (βομβιστικές επιθέσεις αυτοκτονίας εναντίον αμερικανικών, γαλλικών και ισραηλινών στόχων στο Λίβανο το 1983-4, καθώς και κατά ξένων και αραβικών γραφείων και προσωπικού στο Κουβέιτ μεταξύ 1983 και 1985). Η διευρυμένη εκστρατεία προώθησης του μαχητικού Ισλάμ λάμβανε χώρα σε μια περίοδο που ο Σαντάμ Χουσεΐν είχε αρχίσει να ζητεί τη διαμεσολάβηση τερματισμό της σύγκρουσης χωρίς την ανταπόκριση του Ιράν. Ως κύριο στόχο της, εκτός από την εξαφάνιση του Ιρακινού ηγέτη, έθεσε το να αποδείξει ότι το Ισλάμ ήταν ένα αποτελεσματικό μέσο για την καταπολέμηση των πολιτικών προσμείξεων και αδικιών ανά τον κόσμο.

Μετά την ανάπτυξη των Φρουρών της Επανάστασης στο Λίβανο, τον Ιούνιο του 1982, η ανατολική κοιλάδα Μπεκάα μεταμορφώθηκε σε ένα φρούριο του σιϊτικού φανατισμού, βοηθώντας να ενισχυθούν οι σιϊτικές πολιτοφυλακές όπως η Χεζμπολάχ ή το Κόμμα του Θεού (Αμάλ). Από το 1983, οι αναδυόμενες αυτές παραστρατιωτικές ομάδες διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην επίθεση στις θέσεις των ισραηλινών στρατιωτικών δυνάμεων. Την τρίτη επέτειο από την εισβολή του το 1985, το Ισραήλ έκανε κάτι το πρωτοφανές. Αποσύρθηκε μονομερώς από όλους, εκτός από ένα μικρό θύλακα κατεχόμενου αραβικού εδάφους. Το Ιράν, σπεύδοντας να επωφεληθεί του γεγονότος, υποστήριξε ότι οι

Σίτες του Λιβάνου ολοκλήρωσαν σε τρία χρόνια αυτό που ο Οργανισμός Απελευθέρωσης της Παλαιστίνης δεν μπόρεσε να επιτύχει σε δύο δεκαετίες, την ήττα και αποχώρηση δηλαδή του Ισραήλ από τα εδάφη της χώρας των κέδρων.

Το 1987 πολεμικά πλοία από τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Γαλλία, τη Βρετανία, την Ολλανδία, την Ιταλία και το Βέλγιο αναπτύχθηκαν στον Περσικό. Από την πλευρά του Ιράν, η κίνηση αυτή θεωρήθηκε ως προσπάθεια δημιουργίας ενός φραγμού όχι μόνο γύρω από το Ιράν αλλά και γύρω από το Ισλάμ. Από τη σκοπιά της Δύσης, η κινητοποίηση δυνάμεων της καθώς και η λήψη επιπλέον μέτρων πίεσης προς το Ιράν δεν οφείλεται σε θαυμασμό για το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν, αλλά στις επιπτώσεις μιας πιθανής ιρανικής νίκης στη μελλοντική εξάπλωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού και του εξτρεμισμού. Αν η ισλαμική Δημοκρατία, μολονότι βρισκόταν σε πόλεμο, είχε επικεντρωθεί μόνο στο εσωτερικό της και αν η εξωτερική της πολιτική ήταν λιγότερο επιθετική (ιδίως για να βοηθήσει και να υποκινήσει εξτρεμιστές που έκαναν βομβιστικές επιθέσεις αυτοκτονίας, συλλήψεις ομήρων και αεροπειρατείες), τα δυτικά έθνη δεν θα ανησυχούσαν και τόσο για την εμφάνιση του Ισλάμ ως πολιτικό μέσο ή ως απειλή για την εθνική τους ασφάλεια (Karsh E. , 1989, σ. 115). Με άλλα λόγια, η εκστρατεία του Ιράν να εξάγει την επανάσταση αλλού είχε αρνητικές συνέπειες για τη χώρα στο εσωτερικό μέτωπο.

Ωστόσο, η Τεχεράνη αναγνώρισε την αποτυχία και το κόστος της εκστρατείας της. Μέχρι τη στιγμή που έγινε αποδεκτή η κατάπαυση του πυρός, στα μέσα του 1988, οι απτές επιτυχίες του Ιράν στην εξαγωγή του μαχητικού Ισλάμ περιορίστηκαν στον Λίβανο όπου όμως οδήγησαν σε σύγκρουση με τη Συρία. Η μεγαλύτερη αποτυχία του ήταν στο Ιράκ, όπου κατέστη σαφές ότι η τοπική σιϊτική κοινότητα καθοριζόταν περισσότερο από εθνικά αραβικά - ιρακινά στοιχεία παρά από τη θρησκευτική της ταυτότητα. Αν και ο Χομεινί υποστήριζε πάντοτε ότι η ισλαμική επανάσταση του Ιράν διεξήχθη στο όνομα του συνόλου του Ισλάμ και ότι δεν υπήρχαν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών, στην πράξη, έλαβε (η επανάσταση) έντονο σιϊτικό χαρακτήρα.

Η απόφαση του Ιράν να δεχτεί το ψήφισμα 598 έδειξε ότι την απόφαση για μια σημαντική μετατόπιση της επικέντρωσης της θεοκρατίας από τον πόλεμο σε

εσωτερικά ζητήματα και πιο συγκεκριμένα την αναβίωση της εξασθενημένης και προβληματικής οικονομίας του Ιράν και τη συζήτηση σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις που διακόπηκαν από τον πόλεμο μόλις είκοσι μήνες μετά την επανάσταση. Η αρχή αυτής της μετατόπισης στα μέσα του 1988, με τη σειρά της, οδήγησε σε μια αλυσιδωτή αντίδραση που τελικά επηρέασε και την εκστρατεία του Ιράν για τη διάδοση του ισλαμικού εξτρεμισμού. Πρώτα απ' όλα, για να αναβιώσει η οικονομία, το μεγαλύτερο εσωτερικό πρόβλημα, το Ιράν χρειάστηκε να βελτιώσει τη θέση του στη διεθνή κοινότητα προκειμένου να αναπτύξει εμπορικούς εταίρους. Η ανακοίνωση της Τεχεράνης για την επανάληψη των σχέσεων με τον Καναδά, την ίδια μέρα που αποδέχθηκε τους όρους της κατάπαυσης του πυρός του ΟΗΕ, δεν ήταν σύμπτωση. Μετά από ένα τεταμένο έτος, το 1987, που χαρακτηρίστηκε από υποβάθμιση ή διακοπή των σχέσεων με τη Γαλλία, τη Βρετανία και τη Σαουδική Αραβία καθώς και με την ανάπτυξη δυτικών δυνάμεων στον Κόλπο, το Ιράν στα μέσα του 1988 ξεκίνησε μια νέα προσπάθεια για την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων, αρχίζοντας με την αποκατάσταση των δεσμών με τη Γαλλία τον Ιούνιο, με τον Καναδά τον Ιούλιο και με τη Βρετανία τον Δεκέμβριο. Δεύτερον, η ουσιαστική πρόοδος ήταν άμεσα εξαρτημένη από τη θέση του Ιράν σχετικά με την τρομοκρατία, και πιο άμεσα με τους ομήρους που κρατούνταν από φιλοϊρανικές ομάδες στο Λίβανο. Η Τεχεράνη βοήθησε την απελευθέρωση των τελευταίων τριών Γάλλων ομήρων τον Μάιο του 1988, με αποτέλεσμα στην αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με το Παρίσι. Τα δυτικά έθνη δίσταζαν να αναπτύξουν σχέσεις με το Ιράν χωρίς τουλάχιστον αυτό να δεσμευτεί ότι τα φαινόμενα ομηρίας θα τελείωναν. Οι πλέον σημαντικοί Ιρανοί αξιωματούχοι φαινόταν να γνωρίζουν το αυξανόμενο κόστος του ισλαμικού ζήλου. Σε αρκετές ομιλίες λίγο πριν και μετά την κατάπαυση του πυρός, ο Κοινοβουλευτικός Πρόεδρος Rafsanjani αναφέρθηκε στην ανάγκη της Τεχεράνης να «σταματήσει να κάνει εχθρούς» και να διορθώσει παλαιότερα λάθη της εξωτερικής πολιτικής.

Η κατάπαυση του πυρός δεν σηματοδότησε το τέλος της σταυροφορίας του Ιράν για να εξαπλωθεί η ισλαμική κυριαρχία σε ολόκληρη την περιοχή. Αντίθετα, έδειξε μια αλλαγή στα χρησιμοποιούμενα μέσα. Το σεμινάριο του 1982 ήταν περισσότερο αλλαγή τακτικής παρά αλλαγή πολιτικής. Αναγνωρίστηκε, τουλάχιστον μεταξύ ορισμένων κύκλων στην Τεχεράνη, ότι η δυναμική που

δημιουργήθηκε κατά την περίοδο της επανάστασης είχε χαθεί εξαιτίας δύο παραγόντων. Ο πρώτος οφειλόταν στις αρχικές υπερβολές της θεοκρατίας, ιδιαίτερα στις μαζικές εκτελέσεις και την αδίστακτη καταστολή της αντιπολίτευσης. Ο δεύτερος οφειλόταν στην άρνηση του Ιράν, μετά το 1982, να διαπραγματευτεί την ειρήνη με το αραβικό Ιράκ, γεγονός που αλλοίωσε περαιτέρω τα φονταμενταλιστικά στοιχεία στον αραβικό κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ

5.1 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΙΡΑΚ

Την εποχή που η ιρακινή κυβέρνηση επέλεξε να αρχίσει τις εχθροπραξίες, η οικονομία της χώρας βρισκόταν στον πρώτο χρόνο μιας δεκαετίας η οποία υποσχόταν μεγάλη οικονομική άνθιση. Η άνθιση αυτή πήγαζε από την εθνικοποίηση της Ιρακινής Εταιρείας Πετρελαίου και την έκρηξη της τιμής του πετρελαίου την περίοδο 1973-'74. Ειδικά μετά και τη Συνθήκη του Αλγερίου του '75 η οποία έφερε τον τερματισμό των εχθροπραξιών με τους επιθυμούντες αυτονομία Κούρδους, η οικονομία είχε μπει σε μια τροχιά ισχυρής ανάπτυξης που τίποτα δεν φαινόταν να είναι σε θέση να την επιβραδύνει (Alnasrawi, 1994, σ. 79). Επιπλέον, η ακολουθούμενη πολιτική μείωσης της παραγωγής και των εξαγωγών πετρελαίου από το θεοκρατικό καθεστώς της Τεχεράνης έφερε το Ιράκ στη δεύτερη θέση της κατάταξης στον πίνακα του ΟΠΕΚ με τις μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγές χώρες, μετά τη Σαουδική Αραβία. Η ευνοϊκή συγκυρία σε συνδυασμό με τη μεγιστοποίηση των εξαγωγών πετρελαίου επέτρεψαν στην κυβέρνηση να αυξήσει τις δαπάνες σε τομείς όπως οι υποδομές, η παραγωγή αγαθών, η παροχή υπηρεσιών, οι εισαγωγές καθώς και τις αμυντικές δαπάνες. Οι παραπάνω συνθήκες βοήθησαν σχεδόν όλους τους οικονομικούς δείκτες να εκτοξευθούν.

Οι πρώτοι μη στρατιωτικοί στόχοι που επλήγησαν, καθώς ο πόλεμος είχε ξεκινήσει, ήταν οι εγκαταστάσεις που αφορούσαν την άντληση και διακίνηση του πετρελαίου. Η κατάσταση αυτή σε συνδυασμό με το επιτυχές κλείσιμο του Περσικού Κόλπου από το αντίπαλο Ιράν – αμέσως μετά την έναρξη των εχθροπραξιών – όχι μόνο για τις εξαγωγές πετρελαίου του Ιράκ αλλά και για τις παντός είδους εισαγωγές αποτέλεσαν το ισχυρότερο πλήγμα, με διαφορά, για την οικονομία του Ιράκ. Έτσι αυτό αναγκάστηκε να προσανατολιστεί στη μεταφορά πετρελαίου μέσω χερσαίων οδών είτε μέσω αγωγών είτε μέσω βυτιοφόρων οχημάτων. Μέχρι το 1975, το Ιράκ χρησιμοποιούσε ως ένα βασικό μέσο

μεταφοράς πετρελαίου τον υπάρχοντα αγωγό διαμέσου της Συρίας. Λόγω των υφιστάμενων διαφορών μεταξύ των δυο μπασθικών καθεστώτων σχετικά με τα τέλη διαμετακόμισης, ο αγωγός αυτός έκλεισε το 1976. Ωστόσο, μεταξύ του 1974 και του 1976 οι Ιρακινοί είχαν κατασκευάσει έναν εσωτερικό αγωγό με κατεύθυνση βορρά-νότο και έναν πολύ μικρότερο αγωγό μέσω της Τουρκίας ώστε να είναι επομένως σε θέση να αντισταθούν στα αιτήματα της Συρίας για ακόμα υψηλότερα τέλη διαμετακόμισης. Όταν την άνοιξη του 1979 οι Σύριοι μείωσαν τις απαιτήσεις τους, οι Ιρακινοί επανέλαβαν αποστολές μέσω της Συρίας, αλλά σε πολύ μικρότερες ποσότητες. Το κλείσιμο του Κόλπου στις ιρακινές αποστολές πετρελαίου από τον Σεπτέμβριο του 1980 έθεσε και πάλι τους Ιρακινούς στο έλεος της Συρίας. Το 1981, οι Σύριοι επέτρεψαν περιορισμένες ιρακινές εξαγωγές μέσω του αγωγού τους. Την άνοιξη του 1982 όμως οι Ιρανοί έπεισαν τους Σύριους να κλείσουν τον αγωγό του Ιράκ προσφέροντας στη θέση των απολεσθέντων εσόδων από τα ιρακινά τέλη διαμετακόμισης ένα εκατομμύριο τόνους πετρελαίου ετησίως ως επιχορήγηση και επιπλέον πέντε εκατομμύρια τόνους ετησίως σε μειωμένες τιμές και εύκολους όρους πίστωσης. Αυτό άφησε τους Ιρακινούς με μία μόνο εναλλακτική, τον αγωγό μέσω της Τουρκίας με ικανότητα (τότε) 650.000 βαρελιών την ημέρα (TBD). Οι εξαγωγές πετρελαίου του Ιράκ το 1982 ήταν μόνο το ένα πέμπτο του όγκου τους πριν από τον πόλεμο.

Επιπλέον, οι τιμές του πετρελαίου που κορυφώθηκαν την άνοιξη του 1981 άρχισαν να μειώνονται. Τα έσοδα από το πετρέλαιο του Ιράκ, τα οποία είχαν υπερβεί τα 30 δις κατά τη διάρκεια του έτους που προηγήθηκε του πολέμου, μειώθηκαν σε περίπου 10 δις δολάρια ετησίως το 1981-3. Οι ιρακινές αρχές, στις αρχικές φάσεις του πολέμου, πίστευαν ότι οι εχθροπραξίες θα ήταν βραχύβιες και ότι σύντομα θα νικούσαν. Οι δημόσιες δαπάνες, τόσο οι στρατιωτικές όσο και οι πολιτικές, συνέχισαν να αυξάνονται, παρά την απότομη πτώση των εσόδων, κυρίως λόγω της δυνατότητας που παρείχε η συνεισφορά των κρατών του ΣΣΚ και ιδιαίτερα της Σ. Αραβίας και του Κουβέιτ. Η συγκεκριμένη πολιτική χαρακτηρίστηκε ως «όπλα και βούτυρο» (Alnasrawi, 1994, σ. 81). Εξαιτίας των μειωμένων εσόδων και της αύξησης των δαπανών προέκυψαν τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα. Επιπρόσθετα, η απαγόρευση χρήσης του Κόλπου ανάγκασε τους Ιρακινούς να χρησιμοποιήσουν χερσαίες διαδρομές (σαφώς πιο δαπανηρές) μέσω της

Ιορδανίας, της Τουρκίας και των αραβικών χωρών του Κόλπου για τις εισαγωγές τους.

Ένας πρόσθετος φόρτος για το ισοζύγιο πληρωμών από τον πόλεμο ήταν ο μεγάλος αριθμός εισαγόμενων αλλοδαπών εργαζομένων από την Αίγυπτο και άλλες χώρες. Τα εμβάσματα που αποστέλλονταν από αυτούς τους εργαζόμενους (των οποίων ο αριθμός εκτιμάτο σε περίπου 1,5 εκ.) ήταν περίπου 4 δις \$ ετησίως (Economist, 1986) καθώς δεν υπήρχαν αρκετοί γηγενείς άνδρες ικανοί για εργασία. Το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών εκτιμά ότι οι ένοπλες δυνάμεις του Ιράκ το 1987 ανέρχονταν σε ένα εκατομμύριο – εκτός των εφεδρειών³⁰. Αυτό σήμαινε ότι πάνω από το ένα τέταρτο των ενήλικων ανδρών ηλικίας 18-64 ετών υπηρετούσαν στις ένοπλες δυνάμεις. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρέασε αρνητικά την οικονομία ήταν οι εισαγωγές πολεμικού υλικού οι οποίες αυξάνονταν με γεωμετρική πρόοδο διαρκούντος του πολέμου, ξεπερνώντας κατά πολύ τα 6 δις \$ ετησίως (Grimmet, 1988). Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο παραπάνω ποσό δεν συμπεριλαμβάνονται οι δωρεές από τα γειτονικά αραβικά κράτη – οι οποίες συνολικά ανέρχονταν σε μερικές δεκάδες δις \$ - καθώς και οι διευκολύνσεις αποπληρωμής που πρόσφερε η ΕΣΣΔ.

Για να αντιμετωπίσει αυτές τις δυσχέρειες το Ιράκ υιοθέτησε ένα αυστηρό πρόγραμμα λιτότητας και μια νέα οικονομική στρατηγική. Η τελευταία συνίστατο από τρία στοιχεία: α) αύξηση της εξαγωγικής ικανότητας με την κατασκευή ή την επέκταση πετρελαιοαγωγών, β) εκτεταμένο εξωτερικό δανεισμό για τη χρηματοδότηση πολιτικών και στρατιωτικών εισαγωγών και γ) μεσοπρόθεσμα μέτρα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας της εγχώριας οικονομίας. Έτσι δημιουργήθηκαν νέοι αγωγοί προς Σ. Αραβία και Τουρκία με αποτέλεσμα οι εξαγωγές πετρελαίου να αυξηθούν από περίπου 800 TBD το 1981-3 σε περίπου 2,1 MBD το πρώτο τρίμηνο του 1988. Μέχρι τα μέσα του 1988 η κατάσταση της οικονομίας είχε βελτιωθεί, κυρίως λόγω της ανάκαμψης των εσόδων από το πετρέλαιο, και δευτερευόντως λόγω των μέτρων που λήφθηκαν. Παρ' όλα αυτά οι συνεχιζόμενες υψηλές στρατιωτικές δαπάνες και η μεγάλης

³⁰ International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 1987-1988*, p. 100.

κλίμακας κινητοποίηση συνέχισαν να προκαλούν αιμορραγία στην οικονομία. Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ είχε καταστεί πόλεμος φθοράς και στο οικονομικό και στο στρατιωτικό επίπεδο.

5.2 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΙΡΑΝ

Σε αντίθεση με το Ιράκ, το οποίο βρισκόταν εν μέσω μιας άνευ προηγουμένου άνθησης όταν ξεκίνησαν οι εχθροπραξίες, η οικονομία του Ιράν εμφάνιζε αρνητικές επιδόσεις χωρίς δείγματα ανάκαμψης. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτός ήταν ένας από τους παράγοντες που η ιρακινή ηγεσία έλαβε υπόψη στην αξιολόγηση της συνολικής δύναμης του Ιράν και της απόφασης για έναρξη των επιθετικών επιχειρήσεων. Η ιρακινή παραγωγή πετρελαίου, η οποία είχε φθάσει σε πολύ χαμηλό επίπεδο κατά τους μήνες πριν από τον πόλεμο (40,11 τόνους το 1980), υποχώρησε ελαφρά το 1981 (Mofid, 1990, σ. 16). Παρά τις υψηλές τιμές του πετρελαίου, τα έσοδα μειώθηκαν από 19 δις \$ το 1979 σε 13 δις \$ το 1980 και 12 δις \$ το 1981. Μεταξύ του 1974 και του 1978, τα ετήσια έσοδα από το πετρέλαιο (όταν οι τιμές ήταν μόλις \$10-12 ανά βαρέλι) ήταν μεταξύ 20 και 24 δις \$. Εκτός από την έντονη ανάγκη αναζωογόνησης της οικονομίας, το νέο επαναστατικό καθεστώς επιβαρύνθηκε και με το αυξανόμενο κόστος του πολέμου. Πριν από τον πόλεμο, το καθεστώς Χομεϊνί είχε μειώσει δραματικά τις στρατιωτικές δαπάνες από 14,2 δις \$ το 1978 (επί ηγεσίας σάχη) σε 7,5 δις \$ το 1980. Οι εισαγωγές όπλων μειώθηκαν ακόμη περισσότερο από 2,3 δις \$ το 1976-8 (ετήσιος μέσος όρος) στο χαμηλό των 470 εκατομμυρίων το 1980. Ο πόλεμος όμως ανάγκασε το καθεστώς να αυξήσει τις στρατιωτικές δαπάνες, τόσο αυτές της συντηρήσεως όσο και τις εισαγωγές όπλων. Η απότομη πτώση των εσόδων σε συνδυασμό με την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών οδήγησε σε μεγάλο έλλειμμα το ισοζύγιο πληρωμών. Τα συναλλαγματικά αποθεματικά, που κληρονόμησε από το προηγούμενο καθεστώς, μειώθηκαν από 14,6 δις \$ το 1979, σε περίπου ένα δισεκατομμύριο δολάρια στο τέλος του 1981.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι αρχές αποφάσισαν μια σημαντική επέκταση της παραγωγής πετρελαίου και των εξαγωγών και μέχρι το 1984 είχαν καταφέρει να αυξήσουν σε ικανοποιητικό βαθμό τα έσοδα από το πετρέλαιο. Εκείνη όμως την

περίοδο (1984), ήταν που οι Ιρακινοί επικεντρώθηκαν πολύ περισσότερο στον οικονομικό πόλεμο, βομβαρδίζοντας ιδίως εγκαταστάσεις πετρελαίου και δεξαμενόπλοια που μετέφεραν ιρανικό πετρέλαιο στους αγοραστές τους. Σε γενικές γραμμές, οι Ιρανοί αποδείχτηκαν αρκετά εύκαμπτοι επισκευάζοντας τάχιστα τις καταστροφές από τους βομβαρδισμούς. Ωστόσο, η παραγωγή πετρελαίου μειώθηκε από 2,5 MBD το 1983 σε 2,2 MBD το 1984 και το 1985. Επιπλέον, αυτό συνέβη ενώ οι τιμές του πετρελαίου παγκοσμίως παρασύρθηκαν προς τα κάτω. Τα έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου συνεπώς μειώθηκαν απότομα. Πλέον των ανωτέρω, οι Ιρανοί έπρεπε να αποζημιώνουν τους αγοραστές πετρελαίου για το πολύ υψηλότερο κόστος ασφάλισης και μεταφοράς από τη ζώνη του πολέμου - περίπου δύο με τρία δολάρια το βαρέλι (Karsh E. , 1989, σ. 243). Η διανομή της βενζίνης γινόταν με δελτίο ενώ εμφανίστηκαν και ελλείψεις στο πετρέλαιο θέρμανσης. Το 1986 ήταν μια καταστροφική χρονιά για την οικονομία. Εκτός από τα εργοστάσια που ασχολούνταν με τη στρατιωτική παραγωγή και άλλους τομείς με πολύ υψηλή προτεραιότητα (όπως το πετρέλαιο), ο κλάδος της βιομηχανίας καθώς και άλλοι τομείς αντιμετώπιζαν σοβαρή έλλειψη πρώτων υλών, ανταλλακτικών και μηχανημάτων με αποτέλεσμα η παραγωγή τους να μειωθεί δραματικά. Μόνο ο κλάδος της πολεμικής βιομηχανίας καθώς και οι εταιρείες που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονταν μ' αυτόν γνώρισαν άνθηση. Λόγω του εφαρμοζόμενου εμπάργκο όπλων οι Ιρανοί έδωσαν βάση στην εγχώρια ανάπτυξη οπλικών συστημάτων (αν και όχι τόσο εξελιγμένων τεχνολογικά) επιδιώκοντας την απόκτηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αυτάρκειας. Το γεγονός όμως ότι δεν κατάφεραν να μεγιστοποιήσουν την παραγωγή πετρελαίου επηρέασε μακροπρόθεσμα αρνητικά την ικανότητα συνέχισης του πολέμου.

5.3 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ο οικονομικός αντίκτυπος του πολέμου στις γειτονικές των αντιμαχομένων χώρες εκφράζεται αρχικά, όπως είδαμε, στην ανάγκη υποστήριξης του Ιράκ, δευτερευόντως στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τις δικές τους στρατιωτικές δυνάμεις και τέλος στις συνέπειες από την διατάραξη των θαλάσσιων κυρίως μεταφορών από την κορύφωση των εχθροπραξιών. Η αραβική οικονομική υποστήριξη προς το Ιράκ εκτιμάται ότι είχε κυμανθεί στα 37 δις δολάρια μέχρι το

1986 ενώ ενδεχομένως να ξεπέρασε το 50-60 δισεκατομμύρια μέχρι το τέλος του πολέμου, με το μεγαλύτερο μέρος να αναλογεί στη Σαουδική Αραβία (περίπου τα 2/3) και το υπόλοιπο μέρος να μοιράζεται κατά βάση μεταξύ Κουβέιτ και Κατάρ (Mofid, 1990, σ. 134). Αυτό είχε ισχυρό αντίκτυπο, ειδικά στη Σαουδική Αραβία καθώς από τα 97 δις δολάρια που ήταν περίπου τα ετήσια έσοδα από το πετρέλαιο τα έτη 1980-82, μειώθηκαν δραματικά στα 16 δις το 1987. Μολονότι οι αρχές της Σαουδικής Αραβίας είχαν ελαττώσει τις δαπάνες, αυτό δεν επαρκούσε. Αντί των τεράστιων δημοσιονομικών πλεονασμάτων, από το 1982-3 υφίστανται μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα που μεγάλωναν χρόνο με το χρόνο. Τα ελλείμματα αυτά μεταφράστηκαν σύντομα σε μεγάλα ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών κάθε χρόνο μετά το 1983. Τα χρηματοοικονομικά αποθεματικά της κεντρικής τράπεζας – που συσσωρεύτηκαν κατά τα έτη άνθησης – μειώθηκαν δραστικά για να καλύψουν τις απώλειες. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι σαουδαραβικές αρχές δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να αυξήσουν τις εξαγωγές πετρελαίου. Ο πόλεμος μεταξύ Ιράν και Ιράκ αν και δεν ήταν ο μόνος παράγοντας, εντούτοις επιδείνωσε σημαντικά τα οικονομικά δεινά της Σαουδικής Αραβίας, τα οποία με τη σειρά τους επηρέασαν το ρόλο της χώρας στον ΟΠΕΚ από το 1985 (Karsh E. , 1989, σ. 248).

Η επανάσταση στο Ιράν, η δυνητική άνοδος της επιρροής του σιϊτικού φονταμενταλισμού στις υπόλοιπες αραβικές χώρες του Κόλπου καθώς και η σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν υπήρξαν βασικοί παράγοντες για την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών από τα κράτη του Κόλπου. Οι στρατιωτικές δαπάνες της Σαουδικής Αραβίας αποτελούσαν το 21% περίπου του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ) κατά τα έτη 1984-5 ενώ του Κουβέιτ περίπου το 9% (Mofid, 1990, σ. 103). Ελάχιστες χώρες, σε μη εμπόλεμη κατάσταση, είχαν τόσο υψηλούς προϋπολογισμούς αμυντικών δαπανών. Η προσπάθεια αγοράς όλο και πιο εξελιγμένου και εξαιρετικά ακριβού στρατιωτικού εξοπλισμού υπήρξε χαρακτηριστικό και των υπολοίπων χωρών της περιοχής που επίσης εκπορευόταν, σε μεγάλο βαθμό, από το φόβο τους για το Ιράν.

Η δήλωση του Ιράκ για αποκλεισμό εναντίον του Ιράν οδήγησε σε έναν «πόλεμο δεξαμενόπλοιων (τάνκερ)» στον οποίο τα πλοία που μετέφεραν τα

εμπορεύματα και το πετρέλαιο των χωρών του ΣΣΚ κατέστησαν έρμαιο των αντιποίνων του Ιράν. Παρόλο που αυτά δεν επιβράδυναν την εξαγωγή πετρελαίου από τις χώρες του ΣΣΚ, προκάλεσαν σοβαρές ζημιές σε πλοία, σκότωσαν πολλά μέλη του πληρώματος και δημιούργησαν κατάσταση υψηλής έντασης στην περιοχή. Το Ιράν αύξησε τις επιθέσεις κατά των συγκεκριμένων πλοίων όταν επιδίωξε να ασκήσει πίεση στις χώρες σημαίας. Έτσι, η Σαουδική Αραβία δημιούργησε ένα νέο αγωγό στην Ερυθρά Θάλασσα ως εναλλακτική διαδρομή εξαγωγής πετρελαίου από τον Κόλπο. Το 1987, το Κουβέιτ, που αντιμετώπιζε τις κλιμακούμενες επιθέσεις του Ιράν, ύψωσε στα πετρελαιοφόρα του τη σημαία των ΗΠΑ, καθιερώνοντας τη συνοδεία τους από το ναυτικό όχι μόνο των ΗΠΑ αλλά και άλλων χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Παρ' ότι η υλική ζημιά στα κράτη του ΣΣΚ ήταν πρακτικά περιορισμένη, εντούτοις ο πόλεμος των δεξαμενόπλοιων αποτελούσε εξαιρετικά ανησυχητική απειλή για τη μόνη πηγή εισοδήματός τους.

5.4 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ

Μετά την απότομη αύξηση των τιμών του πετρελαίου που ακολούθησε την Ιρανική Επανάσταση, οι τιμές άρχισαν να πέφτουν την άνοιξη του 1980. Ο πόλεμος που ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ανέτρεψε προσωρινά την πτωτική πορεία. Οι τιμές κορυφώθηκαν την άνοιξη του 1981 και η πτωτική τάση επανήλθε – παρά τον πόλεμο – μέχρι την κατάρρευση των τιμών κατά το πρώτο εξάμηνο του 1986. Οι νέες συμφωνίες του ΟPEC³¹ που ανακοινώθηκαν το καλοκαίρι του 1986 έθεσαν τις τιμές στα 17-18 δολάρια ανά βαρέλι (έναντι 26-28 δολαρίων το βαρέλι το 1985). Η παραγωγή πετρελαίου όμως συνέχιζε να αυξάνεται. Αποτελεί αξίωμα της αγοράς ότι όταν η προσφορά αυξάνεται, η τιμή μειώνεται. Έτσι και στην περίπτωση του πετρελαίου, οι αυξήσεις στην παραγωγή και κατ' επέκταση στα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου έτειναν να ασκούν πίεση προς τα κάτω στις τιμές.

³¹ ΟPEC: Organization of the Petroleum Exporting Countries, Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών. (Ελλ. ΟΠΕΚ: αναγραμματισμός)

Τα οκτώ χρόνια του πολέμου οι χώρες του Κόλπου ζούσαν με το φόβο ότι ο πόλεμος θα τις «καταπιεί». Το τέλος των εχθροπραξιών έφερε σίγουρα μια αίσθηση ανακούφισης. Αλλά για τις χώρες της περιοχής που εξαρτώνται συντριπτικώς από τα έσοδα του πετρελαίου για την επιβίωσή τους – με τη Σαουδική Αραβία να είναι τρανταχτό παράδειγμα – τα επακόλουθα του πολέμου Ιράν-Ιράκ συνέχιζαν να τις επηρεάζουν αρνητικά από δημοσιονομική άποψη. Η μείωση των αποθεματικών τους (λόγω της βοήθειας στο Ιράκ) δεν θα μπορούσε να αντισταθμιστεί γρήγορα εξαιτίας των χαμηλότερων εσόδων από το πετρέλαιο. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες που εισάγουν πετρέλαιο «ανέπνευσαν». Η χαμηλότερη τιμή του πετρελαίου συνέβαλλε στην τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, στη μείωση των πληθωριστικών πιέσεων και επιτοκίων και στην ενίσχυση του ισοζυγίου πληρωμών τους.

5.5 Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΥΠΕΡΔΥΝΑΜΕΩΝ

Σε αντίθεση με τους πρόσφατους αραβοϊσραηλινούς πολέμους στους οποίους τέθηκαν αντιμέτωποι σύμμαχοι των ΗΠΑ από τη μια και της ΕΣΣΔ από την άλλη, οι υπερδυνάμεις είχαν μια πολύ περίεργη σχέση κατά τη διάρκεια του πολέμου του Κόλπου. Δεδομένου ότι δεν απειλήθηκαν άμεσα, ούτε είχαν έννομο συμφέρον να τον σταματήσουν, εντούτοις και οι δύο είδαν οφέλη στην αποτροπή μιας ιρανικής νίκης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι και οι δύο προθυμοποιήθηκαν – χωρίς να το παραδέχονται – να βοηθήσουν το Ιράκ, ειδικότερα κατά τα τελευταία πέντε χρόνια της σύγκρουσης. Η Σοβιετική Ένωση παρείχε τεράστιες ποσότητες όπλων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν ισχυρή στρατιωτική παρουσία στον Κόλπο, υποστήριζαν γενικά τη θέση του Ιράκ στα Ηνωμένα Έθνη και άλλους διπλωματικούς κύκλους ενώ επέβαλαν και το εμπάργκο όπλων εναντίον του Ιράν.

Οι υπερδυνάμεις εκείνη την περίοδο έδειχναν μια ανοχή ή μια προς την άλλη. Η σοβιετική κριτική για τις αμερικανικές στρατιωτικές ενέργειες, συμπεριλαμβανομένης της επίθεσης στις ιρανικές πετρελαϊκές πλατφόρμες τον Απρίλιο του 1988 και της κατάρριψης του ιρανικού αεροσκάφους, ήταν εξαιρετικά ήπια. Ομοίως, η ρητορική της προεδρίας Ρέιγκαν σχετικά με τη σοβιετική απειλή

για τον Κόλπο μειώθηκε σημαντικά κατά το τελευταίο έτος της διαμάχης, ιδιαίτερα μετά τις συμφωνίες της Γενεύης για το Αφγανιστάν. Οι Ιρανοί συνέχισαν να βλέπουν και τις δυο υπερδυνάμεις σαν την «μετενσάρκωση του κακού» (Karsh E. , 1989, σ. 275). Η αποξένωση του Ιράν και από τις δύο ενδεχομένως να ήταν το σοβαρότερο λάθος του καθεστώτος του Χομεινί.

Αυτή η ιδιαίτερη σχέση δεν απομάκρυνε την προϋπάρχουσα αμοιβαία καχυποψία μεταξύ των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, παρά τις φιλικές προθέσεις του κ. Γκορμπατσόφ και την αναμενόμενη σοβιετική αποχώρηση από το Αφγανιστάν. Οι Αμερικανοί εξακολουθούσαν να ανησυχούν για μια πιθανή αναβάθμιση της σοβιετικής ανάμιξης/επιρροής στο Ιράκ και ιδιαίτερα στο Ιράν. Οι Σοβιετικοί από την άλλη, ανησυχούσαν για την «επιτυχία» της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας στον Κόλπο και τη συνεπακόλουθη καθιέρωσή της. Και οι δύο χώρες ενδιαφέρονταν να σιγουρευτούν ότι η άλλη δεν θα εγκαθιστούσε ισχυρά ερείσματα στην περιοχή καθώς ο πόλεμος τελείωσε. Είχαν επίσης κοινό συμφέρον να δουν μια σχετικά σταθερή ισορροπία δυνάμεων μεταξύ του Ιράκ και του Ιράν.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση συμμετείχαν πλέον σε ευρείες διμερείς συζητήσεις για την επίλυση συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένης της δυναμικής των περιφερειακών συγκρούσεων και της μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων. Μην ξεχνάμε εξάλλου ότι μερικούς μήνες μετά τη λήξη του Α΄ Πολέμου του Κόλπου οι δυο ισχυροί πόλοι του διεθνούς συστήματος θα συνεργάζονταν και πάλι για να αντιμετωπίσουν την επιθετικότητα του Ιράκ εναντίον του Κουβέιτ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ υπήρξε αποτέλεσμα της Ισλαμικής Επανάστασης στο Ιράν. Ο Ιρακινός ηγέτης επέλεξε την πολεμική αναμέτρηση αρχικά για να διασφαλίσει την επιβίωση του καθεστώτος του και κατ' επέκταση τα κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας του από το απειλητικό - αναθεωρητικό περσικό κράτος. Επιπλέον, επεδίωξε να αναδείξει τη χώρα του σε κυρίαρχο παίχτη στην ευρύτερη περιφέρεια αποτελώντας μια μάχη για την ηγεμονία στον Περσικό. Είναι εμφανές ότι το δίλημμα ασφαλείας³², ως συστημικός καθαρά παράγοντας, είχε ιδιαίτερη συμβολή στην αύξηση της στρατιωτικής ισχύος του Ιράκ.

Από στρατιωτικής άποψης, το μεγαλύτερο λάθος του Ιράκ φαίνεται να ήταν το γεγονός της μη εκμετάλλευσης των αρχικών επιτυχιών του. Ξεκίνησε ένα περιορισμένο πόλεμο και σταμάτησε για να διαπραγματευτεί μόλις είχε κάνει την πρώτη αξιοσημείωτη πρόοδο, τη στιγμή που ο εχθρός ήταν αποδιοργανωμένος και σε σύγχυση. Έτσι, δόθηκε πολύτιμος χρόνος στους Ιρανούς να κινητοποιήσουν περισσότερες εφεδρείες με τελικό κόστος ακόμα οχτώ χρόνια μαχών και μερικών εκατοντάδων χιλιάδων νεκρών.

Η εξαιρετικά ήπια διεθνής αντίδραση στη χρήση χημικών όπλων από τους Ιρακινούς είναι ανησυχητική. Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί ότι ο κόσμος θα παρέμενε σχεδόν σιωπηλός (στην πραγματικότητα δεν θα έκανε τίποτα), δεχόμενος παθητικά μια αδίστακτη χρήση δηλητηριωδών αερίων από δύο χώρες του Τρίτου Κόσμου; Προφανώς οι διεθνείς συμφωνίες που απαγορεύουν τη χρήση χημικών όπλων στον πόλεμο έχουν λίγη δεσμευτική αξία όταν εξυπηρετούνται ισχυρότερα συμφέροντα – ιδιαίτερα μάλιστα όταν αυτά επηρεάζουν συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων.

³² Το *δίλημμα ασφαλείας* αποτελεί μια κατάσταση, στην οποία ένα κράτος αυξάνει το επίπεδο ασφαλείας του όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο είτε για προώθηση εδαφικών συμφερόντων είτε για την επιτυχή αντιμετώπιση πιθανού πολέμου (Jervis, 1978, σσ. 167-214)

Το βασικό μάθημα που πρέπει να αποκομίσουν όλες οι χώρες από τη σύγκρουση είναι ότι η στάση μιας χώρας που εμπλέκεται σε στρατιωτικές επιχειρήσεις είναι ένα ζωτικό στοιχείο όχι μόνο πολιτικά, αλλά και οικονομικά και επομένως στρατιωτικά. Τι ώθησε το Ιράν να συμφωνήσει στην εκεχειρία; Ήταν κυρίως η διεθνής απομόνωσή του. Καμία χώρα δεν μπορεί να αντέξει οικονομικά να απομονωθεί, διατηρώντας ταυτόχρονα μια ισχυρή στρατιωτική παρουσία. Στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, του οποίου κύριο χαρακτηριστικό είναι η αλληλεξάρτηση, η στρατιωτική ικανότητα κάθε μέσου και μικρού έθνους επηρεάζεται από τη διεθνή οικονομική και πολιτική θέση του. Ο πόλεμος του Κόλπου απέδειξε ότι αυτό πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κρίσιμη παράμετρος προκειμένου οποιαδήποτε χώρα αυτού του βεληνεκούς να σχεδιάσει μια πετυχημένη αμυντική πολιτική.

Στον συγκεκριμένο πόλεμο έκανε την εμφάνισή του ένα νέο στοιχείο που δεν μπορεί κανείς πλέον να μην το λάβει υπόψη. Οι περισσότερες συγκρούσεις μέχρι τότε ευδοκίμοσαν όταν στηρίζονταν στην εχθρότητα και την αντιπαλότητα μεταξύ των υπερδυνάμεων. Όπως ήδη είχε αρχίσει να εμφανίζεται με τους αραβοϊσραηλινούς πολέμους, τίποτα δεν μπορεί να εμποδίσει την επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Αυτή η αβεβαιότητα αποδείχθηκε ευρέως κατά τον Πρώτο αλλά και κατά τον Δεύτερο Πόλεμο του Κόλπου που ακολούθησε το 1990-1. Είναι ένα μάθημα που δεν πρέπει να αγνοηθεί.

Η αναθεώρηση της παραδοσιακής θέσης κρατών του ΣΣΚ που αντιτίθονταν στην παρουσία πολεμικών πλοίων των ΗΠΑ στον Κόλπο ήταν πράγματι μια δραματική αλλαγή που προκάλεσε ο πόλεμος και ο φόβος του Ιράν. Η αραβική σύνοδος κορυφής του Αμμάν υποστήριξε τα μέτρα που έλαβε το Κουβέιτ για την υπεράσπισή του (αλλαγή σημαίας), μια αποδεχόμενη σιωπηρά την εδραίωση της αμερικανικής παρουσίας στην περιοχή. Η εξωτερική νομιμοποίηση που αποζητούσε ο αμερικανικός παράγοντας ήρθε λοιπόν κατά αυτόν τον τρόπο. Δημιουργήθηκαν αεροναυτικές βάσεις για την υποστήριξη των επιχειρήσεων της υπερατλαντικής υπερδύναμης, βάσεις που χρησιμοποιήθηκαν στις μετέπειτα συγκρούσεις στην περιοχή ενώ συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα.

Τόσο το Ιράκ όσο και το Ιράν διέθεταν αρκετούς τρόπους άσκησης επιρροής στις μοναρχίες του Κόλπου, το πρώτο για να κερδίσει την υποστήριξή τους, το δεύτερο για να τις πιέσει προς την ουδετερότητα. Επιπλέον, αμφότεροι είχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν έμμεση βία. Η ρητορική, η προπαγάνδα και η πρακτική υποστήριξης των ισλαμικών επαναστατών στις χώρες του ΣΣΚ από το Ιράν ωστόσο δεν είχαν καμία επιτυχία στην ανατροπή αυτών των καθεστώτων, αν και υπονόμευαν τις σχέσεις μεταξύ τους. Παρόμοιο αποτέλεσμα είχε και η άμεση βία του Ιράν κατά των μοναρχιών του Κόλπου. Οι επιθέσεις εναντίον πλοίων και δεξαμενόπλοιων που εξυπηρετούσαν τα κράτη του ΣΣΚ ήταν εν μέρει αποτέλεσμα απογοήτευσης αν όχι απελπισίας. Η Σαουδική Αραβία και το Κουβέιτ διέθεταν μεγάλο μέρος του πετρελαίου τους για πώληση προς όφελος του Ιράκ ενώ το λιμάνι του Κουβέιτ χρησιμοποιείτο για να παραδώσει πολεμικό υλικό σε αυτό. Ωστόσο, η πίεση του Ιράν δεν είχε καμία επίδραση στην παύση αυτών των δραστηριοτήτων - απλά κατάφερε να τις περιορίσει.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο της διαμάχης αποτέλεσε η προσέγγιση της Συρίας με το Ιράν κατά τη δημιουργία του άξονα Ιράν – Συρίας – Λιβύης. Για λόγους εξυπηρέτησης εθνικών συμφερόντων προσέγγισε την Ισλαμική Δημοκρατία απομακρυνόμενη από την ιδέα του παναραβισμού. Γίνεται συνεπώς ξεκάθαρο ότι στο διεθνές σύστημα το εθνικό συμφέρον υπερισχύει των όποιων εθνικών, φυλετικών ή άλλου είδους δεσμών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Πόλεμος του Κόλπου μεταξύ Ιράν και Ιράκ, ο οποίος διήρκεσε σχεδόν οκτώ χρόνια υπήρξε αναμφισβήτητα μια από τις πιο αιματηρές συγκρούσεις από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Πράγματι, κατατάσσεται ως ένας από τους μακροβιότερους πολέμους αυτού του αιώνα. Τόσο η Βαγδάτη όσο και η Τεχεράνη προσπάθησαν να ανακηρυχθούν ως η κυρίαρχη δύναμη στην περιοχή με τα κράτη του Κόλπου να είναι τα έπαθλα της κυριαρχίας. Οι Ιρακινοί ξεκίνησαν τον πόλεμο το 1980 με την ελπίδα να επιτύχουν μια γρήγορη νίκη επί ενός γείτονα που βγήκε αποδυναμωμένος από την αλλαγή της πολιτικής κατάστασης (ανατροπή του σάχη). Κατά τη διάρκεια των ετών 1987-88 έγινε σαφές ότι η τελική νίκη που υποσχόταν σε ετήσια βάση η ηγεσία του Ιράν στο λαό ήταν μάλλον ουτοπική. Μια ξεκάθαρη νίκη από οποιαδήποτε πλευρά θα δημιουργούσε ένα βαριά οπλισμένο, φιλόδοξο καθεστώς με ηγεμονικές τάσεις προς τις άλλες μικρές, αδύναμες αλλά πλούσιες χώρες. Ένα αποτέλεσμα λοιπόν που κατέληγε με τους δυο αντιπάλους εξουθενωμένους και αδύναμους ήταν αυτό που επιθυμούσε ο υπόλοιπος κόσμος. Αυτός ο μάταιος πόλεμος κόστισε συνολικά περίπου ενάμιση εκατομμύριο θύματα καταλήγοντας στην ίδια σχεδόν γραμμή συνόρων με αυτή που ίσχυε πριν τις εχθροπραξίες, μια γραμμή μήκους 730 μιλίων από την Τουρκία στον Περσικό Κόλπο.

Η ιρανική επανάσταση και η θέση του Ιράν στον πόλεμο του Περσικού Κόλπου είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην ισλαμική αναγέννηση. Στα πρώτα στάδια και των δύο, το Ιράν χρησίμευσε ως έμπνευση σε ολόκληρο το Ισλάμ των εβδομήντα εθνών. Αλλά κατά τα τελευταία στάδια, και ιδιαίτερα τους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες, το φανατικό ιρανικό μοντέλο αποδείχτηκε μια δογματική φόρμουλα που δεν αποκαθιστούσε πολιτικά και κοινωνικά λάθη και απειλώντας τη στρατιωτική και οικονομική επιβίωση της χώρας. Τελικά, η αναγνώριση αυτών των αδυναμιών στην Ισλαμική Δημοκρατία διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην επιβεβλημένη αλλαγή πολιτικής των θεοκρατών της Τεχεράνης.

Αυτή η άσκοπη, τρομερή σύγκρουση, που αποτέλεσε τραγικό λάθος από την αρχή μέχρι το τέλος ελάχιστα μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση της στρατηγικής σκέψης και στην αποκόμιση χρήσιμων συμπερασμάτων για τους μελετητές της. Παρ' όλα αυτά οι προκληθείσες επιπτώσεις ήταν ζωτικής σημασίας για τα περισσότερα κράτη όχι μόνο της περιοχής αλλά και της ευρύτερης περιφέρειας. Αυτός ο πόλεμος αποτέλεσε μια σκληρή υπενθύμιση στον κόσμο ότι ακόμη και στο τέλος του 20ου αιώνα οι βίαιες συγκρούσεις που βασίζονται στον θρησκευτικό φανατισμό δεν αποτελούν φαινόμενο του μακρινού παρελθόντος.

Ένα από τα θεμελιώδη θέματα του οκταετούς πολέμου του Κόλπου ήταν το θέμα του φονταμενταλιστικού Ισλάμ ως εναλλακτική πολιτική λύση στη Μέση Ανατολή. Η νέα αυτή πτυχή του Ισλάμ που αναπτύχθηκε γύρω από την ιρανική επανάσταση διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην προέλευση του πολέμου, στην εξέλιξη του και στις συνθήκες που συνέβαλαν στο τέλος του.

Τέλος, ο πόλεμος κατέστησε τη Βαγδάτη πολύ πιο εξαρτημένη από τα χρήματα και την υλικοτεχνική υποστήριξη των αραβικών χωρών του ΣΣΚ. Η οικονομική εξασθένηση το έφερε το Ιράκ σε δυσχερή θέση. Μη δυνάμενο να αναλάβει από μόνο του πρωτοβουλίες για την επιθυμητή ανασυγκρότηση, υποχρεώθηκε να αναζητήσει τη στήριξη από τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής και ειδικότερα το Κουβέιτ. Η άρνηση παροχής επιπλέον βοήθειας στο καθεστώς του Σαντάμ, σε συνδυασμό με την άσκηση πίεσης προς την ιρακινή κυβέρνηση από πλευράς του μικρού κρατιδίου για την ταχεία αποπληρωμή των δανείων που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια του πολέμου αποτέλεσαν την κύρια αιτία της μετέπειτα προσάρτησής του Κουβέιτ, η οποία οδήγησε με τη σειρά της στον Β΄ Πόλεμο του Κόλπου δυο χρόνια περίπου μετά (Schaffer, 2003, σ. 109).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1986, March 15). *Economist* , σσ. 53-4.

Abdulghani, J. (1984). *Iraq and Iran: The Years of Crisis*. The Johns Hopkins University Press.

Alnasrawi, A. (1994). *THE ECONOMY OF IRAQ - Oil, Wars, Destruction of Development and Prospects, 1950-2010*. Westport: Greenwood Press.

American Foreign Relations. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 28, 2019, από Doctrines - The carter doctrine: <https://www.americanforeignrelations.com/A-D/Doctrines-The-carter-doctrine.html>

Bergman, R. (2008). *The Secret War with Iran*. Free Press.

Bew, J. (2016). *Realpolitik - A History*. Oxford: Oxford University Press.

Blight, J. G. (2012). *Becoming Enemies: U.S.-Iran Relations and the Iran-Iraq War, 1979-1988*. Rowman & Littlefield Publishers.

Cushman, J. H. (1988). U.S. Team To Hold Talks With Iraqis. *New York Times* , A4.

ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. (2019). Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2019, από <https://www.britannica.com/place/Iraq/Arabs#ref22939>

Friedman, A. (1993). *Spider's Web: The Secret History of How the White House Illegally Armed Iraq*. Bantam Books.

Fukuyama, F. (1986). *Moscow's Post-Brezhnev Reassessment of the*. Santa Monica: Rand Corporation.

Grimmet, R. F. (1988). *Trends in Conventional Arms Transfer to the Third World by Major Suppliers 1980-87*. Washington D.C: Congressional Research Service.

Grummon, S. R. (1982). *The Iran-Iraq war: Islam embattled*. New York: Praeger .

Gunay, N. (2000, October 19). *THE WASHINGTON INSTITUTE*. Ανάκτηση Νοέμβριος 15, 2019, από Arab League Summit Conferences, 1964-2000: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/arab-league-summit-conferences-19642000>

Hiro, D. (1991). *THE LONGEST WAR - The Iran-Iraq Military Conflict*. New York: Routledge.

Jervis, R. (1978). *Cooperation under Security Dilemma*. World Politics, Vol. 30, No.2.

- Johnson, R. (2011). *THE IRAN-IRAQ WAR*. London: Palgrave Macmillan.
- Joyner, C. C. (1990). *The Persian Gulf War: Lessons for Strategy, Law, and Diplomacy*. New York: Praeger.
- Karsh, E. (2002). *The Iran-Iraq War 1980 - 1988*. Oxford: Osprey Publishing.
- Karsh, E. (1989). *THE IRAN - IRAQ WAR IMPACT AND IMPLICATIONS*. Tel-Aviv : The Jaffee Center for Strategic Studies, Tel-Aviv University.
- Kevin Woods, M. W. (2014). *The Iran-Iraq War - A Military and Strategic History*. London: Cambridge University Press.
- Little, D. (2008). *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- MacFarlane, R. S. (1987). *Soviet Activism in the Third World*. Survival.
- Mofid, K. (1990). *The Economic Consequences of the Gulf War*. New York: Routledge.
- Murphy, R. W. (1987). *International Shipping and the Iran-Iraq War*. Washington D.C.: United States Department of State.
- Oberdorfer, D. (1987). Soviets Urge Truce in Iran-Iraq War. *Washington Post* , 1.
- Pelletiere, S. C. (1992). *THE IRAN-IRAQ WAR - Chaos in a Vacuum*. New York: Praeger Publishers.
- Rabinovich, I. (2008). *Israel in the Middle East*. Massachusetts: Brandeis University Press.
- Ralph King. (1987). *Irak-Iran: la guerre paralysee*. Paris: Editions Bosquet.
- Razoux, P. (2015). *The IRAN-IRAQ WAR*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University.
- Rezun, M. (1990). *IRAN AT THE CROSSROADS - Global Relations in a Turbulent Decade*. Boulder: Westview Press.
- Riggs, T. (2006). *Worldmark Encyclopedia of Religious Practices, Vol. 1*. Farmington Hills: Thomson Gale.
- Schaffer, D. (2003). *The Iran-Iraq War*. Farmington Hills: Lucent Books.
- Smolansky, O. M. (1991). *THE USSR AND IRAQ - The Soviet Quest for Influence*. Durham: Duke University Press.
- star.gr. (2017, Απρίλιος 27). Ανάκτηση Μάρτιος Τρίτη, 2019, από <https://www.star.gr/eidiseis/ellada/368149/oi-y-pogeies-driseis-ths-toyrkias-sth-thrakh-anthellhnikh-propaganda>
- Studies, I. I. (1988). *The Military Balance 1987-1988*.

Studies, T. D. (1983). *The Iran-Iraq War: Its Economic Implications*. Tel-Aviv: Tel-Aviv University.

Weinberger, C. W. (1987). *A Report to the Congress on Security Arrangements in the Persian Gulf*. Washington D.C.

Wikipedia. (n.d.). Ανάκτηση Οκτώβριος 16, 2019, από <https://en.wikipedia.org/wiki/Lurs>

WIKIPEDIA. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 07, 2019, από <https://en.wikipedia.org/wiki/Ummah>

WIKIPEDIA. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 15, 2019, από The Free Encyclopedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Amal_Movement

WIKIPEDIA - The Free Encyclopedia. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 25, 2019, από https://en.wikipedia.org/wiki/Iran%E2%80%93Contra_affair

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ - Η Ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. (n.d.). Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2019, από https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%AF_%CE%B9%CE%BC%CF%80%CE%BD_%CE%91%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%8D_%CE%A4%CE%AC%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CF%80

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ - Η Ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 04, 2019, από https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%AC%CF%81%CF%89%CE%BD

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ - Η Ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 13, 2019, από <https://www.google.com/search?q=fatwa&oq=fatwa&aqs=chrome..69i57j0l4j69i60.3580j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ - Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 03, 2019, από https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%A3%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%B4%CF%8E%CE%BD

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ - Η Ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 16, 2019, από https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%AC%CF%81_%CE%A3%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AC%CF%84

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ - Η Ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια. (n.d.). Ανάκτηση Νοέμβριος 05, 2019, από <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CF%87>

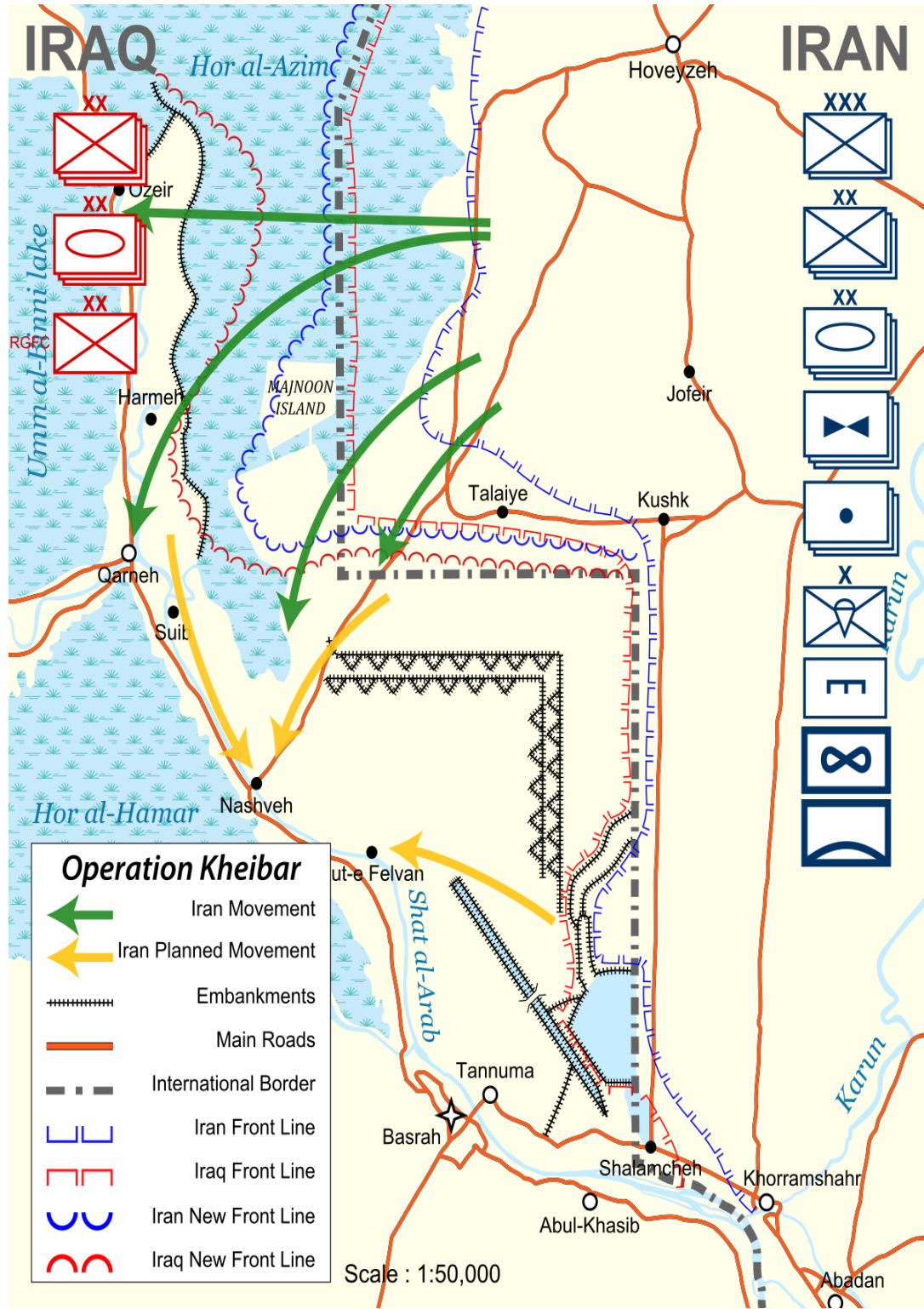
Στάθης, Ε. (2008). ΧΑΦΕΖ ΑΛ ΑΣΑΝΤ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

**ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «RAMADAN MUBARAK»**

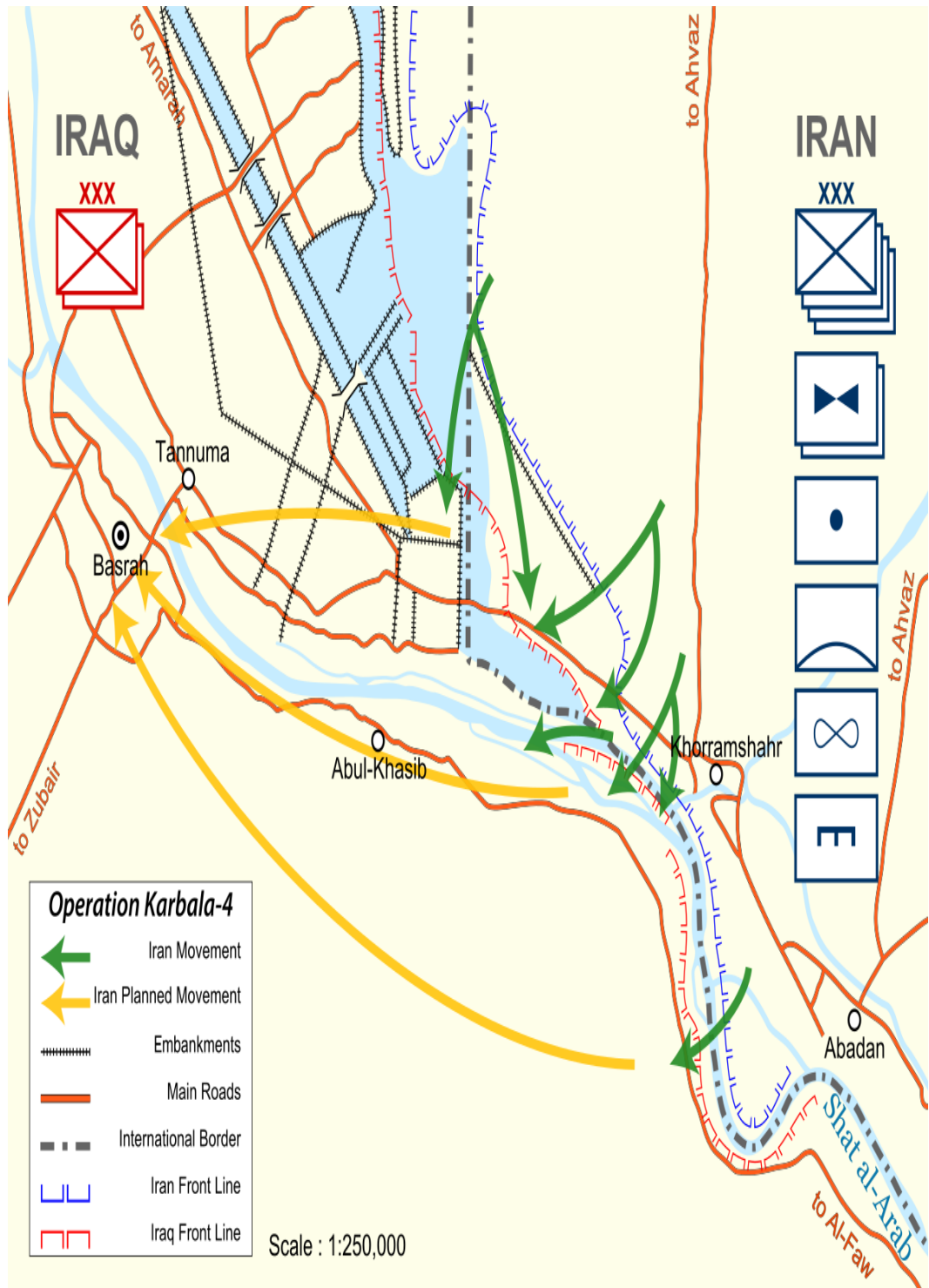
**ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «ΚΧΕΙΒΑΡ»**

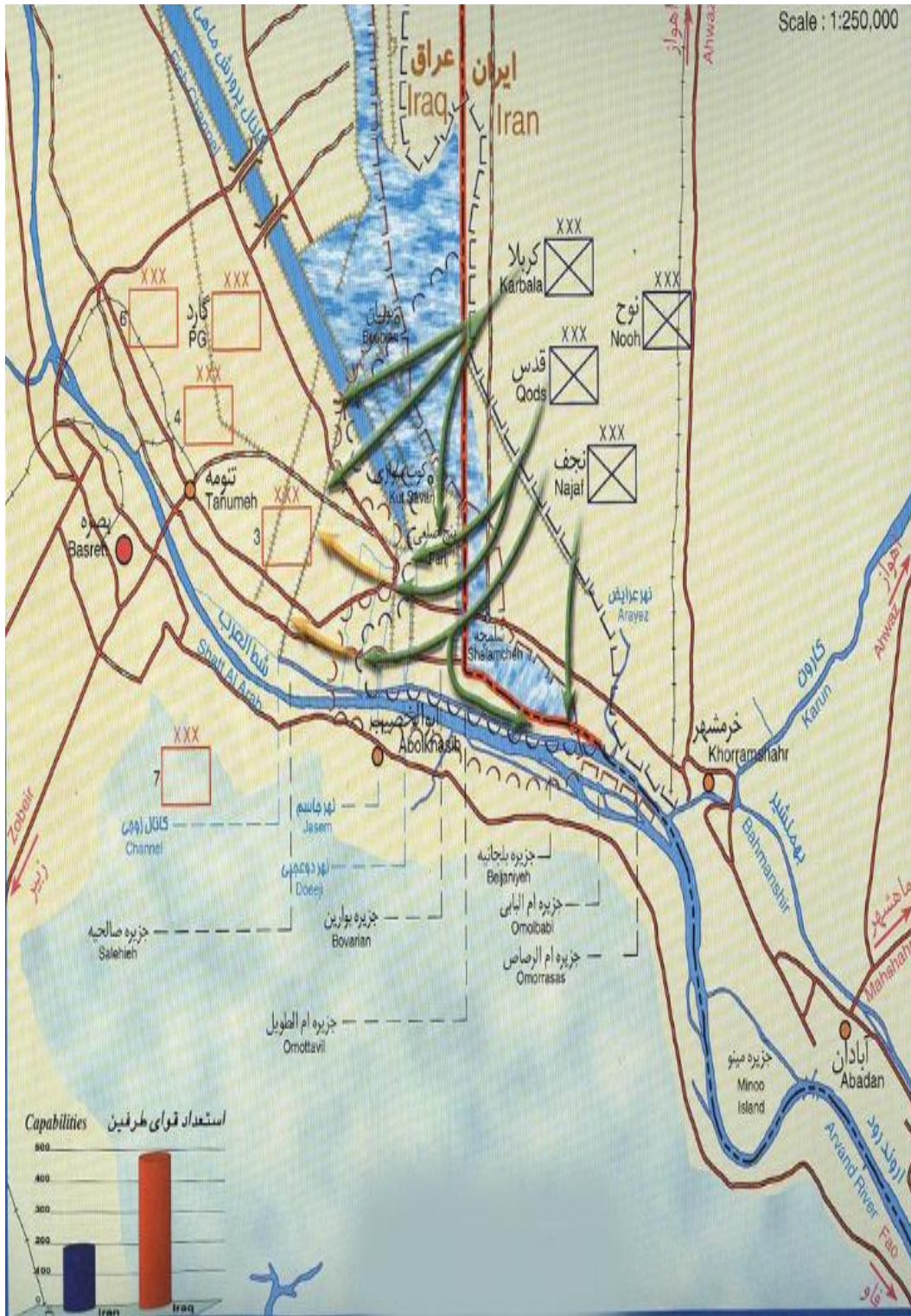
**ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «DAWN 8»**

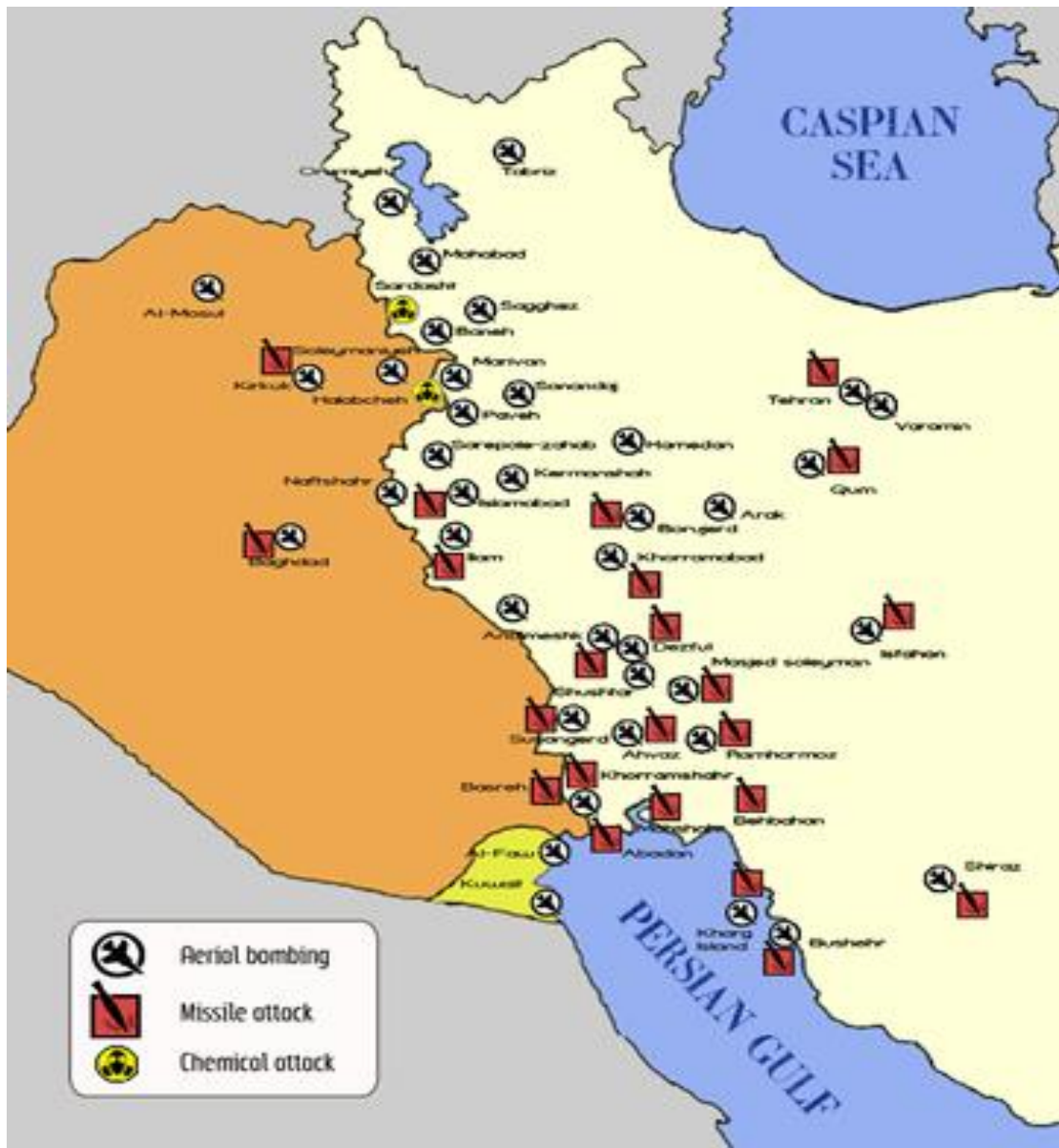
**ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «ΚΑΡΒΑΛΑ 4»**

**ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ «ΚΑΡΒΑΛΑ 5»**

**ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
«ΠΡΩΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ»**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «B»

ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΟΛΕΜΟΥ ΙΡΑΝ – ΙΡΑΚ 1980-19881979

- **26 Ιανουαρίου:** Ο Σάχης Μοχάμεντ Ρεζά Παχλαβί εγκαταλείπει το Ιράν
- **Φεβρουάριος:** Ο Αγιατολαχ Χομείνι φτάνει στην Τεχεράνη μετά από 15 χρόνια εξορίας. Οι επαναστατικές δυνάμεις αναλαμβάνουν τη διακυβέρνηση
- **1 Απριλίου:** Ανακήρυξη η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν
- **Ιούνιος:** Το επαναστατικό καθεστώς αρχίζει να παροτρύνει τους Ιρακινούς να εξεγερθούν εναντίον των ηγετών τους
- **16 Ιουλίου:** Ο Σαντάμ Χουσεΐν γίνεται Πρόεδρος του Ιράκ

1980

- **3 Φεβρουαρίου:** Ο Bani Sadr αναλαμβάνει την εξουσία ως ο πρώτος πρόεδρος του Ιράν
- **8 Μαρτίου:** Το Ιράν αποσύρει τον πρέσβη του από το Ιράκ
- **1 Απριλίου:** Δολοφονική απόπειρα κατά του αναπληρωτή πρωθυπουργού του Ιράκ, Tariq Aziz.
- **15 Απριλίου:** Δολοφονική απόπειρα κατά του Ιρακινού Υπουργού Πληροφοριών, Latif Nusseif al-Jasim
- **Μάιος – Αύγουστος:** Εντείνονται οι συγκρούσεις κατά μήκος των συνόρων
- **17 Σεπτεμβρίου:** Το Ιράκ αθετεί τη Συμφωνία του Αλγερίου του 1975 και δηλώνει ότι θα ασκήσει πλήρη κυριαρχία επί του Shatt al-Arab
- **23 Σεπτεμβρίου:** Ιρακινές δυνάμεις εισβάλλουν στο Ιράν
- **28 Σεπτεμβρίου:** Το Ιράκ σταματά στα περικόχια του Ahvaz και του Susangerd, έτοιμο να δεχτεί κατάπαυση του πυρός
- **5 Οκτωβρίου:** Το Ιράκ επιδιώκει την κατάπαυση του πυρός. Απόρριψη αιτήματος από το Ιράν
- **6 Οκτωβρίου:** Περικύκλωση Khorramshahr. Έναρξη οδομαχιών
- **22 Οκτωβρίου:** Το Αμπαντάν πολιορκείται από τους Ιρακινούς
- **24 Οκτωβρίου:** Κατάληψη Khorramshahr
- **25-26 Οκτωβρίου:** Το Ιράκ εξαπολύει πυραύλους κατά του Dezful
- **30 Νοεμβρίου:** Ιρανικά αεροσκάφη επιτίθενται στο ερευνητικό πυρηνικό κέντρο του Ιράκ στην Tuwaitha
- **7 Δεκεμβρίου:** Ο Σαντάμ Χουσεΐν ανακοινώνει ότι το Ιράκ θα διατηρήσει τα κατεχόμενα εδάφη αλλά δεν θα προχωρήσει περαιτέρω και θα καταφύγει σε μια αμυντική στρατηγική
- **24 Δεκεμβρίου:** Πρώτη αεροπορική επιδρομή του Ιράκ στον κύριο πετρελαϊκό σταθμό του Ιράν στο νησί Kharg

1981

- **5-11 Ιανουαρίου:** Σημαντική ιρανική αντεπίθεση γύρω από το Susangerd αποτυγχάνει
- **19-20 Μαρτίου:** Ανεπιτυχής προσπάθεια κατάληψης του Susangerd από το Ιράκ
- **31 Μαΐου:** Ιρανική επίθεση κοντά στο Qasr-e-Shirin και Dehloran
- **7 Ιουνίου:** Το Ισραήλ καταστρέφει τον πυρηνικό αντιδραστήρα Osiraq του Ιράκ
- **20 Ιουνίου:** Ο πρόεδρος Bani Sadr απαλλάσσεται από τα καθήκοντά του
- **28 Ιουνίου:** Απόρριψη ιρακινής προσφοράς για εκχειρία την περίοδο του Ραμαζανιού
- **27-29 Σεπτεμβρίου:** Επιχείρηση «Thamin al-Aimma». Το Ιράν σπάει την πολιορκία του Abadan
- **5 Νοεμβρίου:** Απόρριψη ιρακινής προσφοράς κατάπαυσης του πυρός του Muharram.
- **29 Νοεμβρίου - 7 Δεκεμβρίου:** Επιχείρηση «Jerusalem Way». Το Ιράν επανακαταλαμβάνει το Μποστάν, απειλεί να αποκόψει τις ιρακινές δυνάμεις στο Susangerd
- **12-16 Δεκεμβρίου:** Ιρανική επίθεση στην περιοχή Qasr-e-Shirin

1982

- **22-30 Μαρτίου:** Επιχείρηση «Undeniable Victory». Ιρανική επίθεση στην περιοχή Dezful Shush. Απώθηση ιρακινών δυνάμεων
- **10 Απριλίου:** Η Συρία κλείνει τον πετρελαιοαγωγό της για το ιρακινό πετρέλαιο
- **12 Απριλίου:** Ο Σαντάμ Χουσεΐν ανακοινώνει ότι το Ιράκ θα αποχωρήσει από το Ιράν εάν λάβει εγγυήσεις ότι αυτό θα έληγε τον πόλεμο
- **24 Απριλίου - 25 Μαΐου:** Επιχείρηση «Jerusalem»: Το Ιράν καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του Khuzestan (22 Μαΐου - απελευθέρωση Khorramshahr)
- **10 Ιουνίου:** Το Ιράκ ανακοινώνει κατάπαυση του πυρός. Απορρίφθηκε από το Ιράν
- **12 Ιουνίου:** Ψήφισμα του ΟΗΕ απαιτεί κατάπαυση του πυρός
- **20 Ιουνίου:** Ο Σαντάμ ανακοινώνει ότι τα ιρακινά στρατεύματα θα αποσυρθούν από όλα τα ιρανικά εδάφη εντός δέκα ημερών
- **13 Ιουλίου - 2 Αυγούστου:** Επιχείρηση «Ramadan». Πέντε ιρανικές επιθέσεις προς κατάληψη Βασόρας. Πολύ μικρά κέρδη αλλά μεγάλες απώλειες
- **9 Αυγούστου:** Ιδρύθηκε ξεχωριστό υπουργείο για το Σώμα Φρουρών της Επανάστασης (Πασνταράν)
- **1-10 Οκτωβρίου:** Επιχείρηση «Muslim Ibn Aqil». Κατευθύνεται εναντίον της Βαγδάτης και του Μαντάλι. Απορρίπτεται
- **1-11 Νοεμβρίου:** Επιχείρηση «Muharram». Τέσσερις ιρανικές επιθέσεις στην περιοχή Amara. Μικρά κέρδη αλλά αποτυχία βαθιάς διείσδυσης στο Ιράκ

1983

- **6-16 Φεβρουαρίου:** Επιχείρηση «Before Dawn». Ιρανική επίθεση στο νότιο τμήμα της περιοχής Musian. Απέτυχε
- **10-17 Απριλίου:** Επιχείρηση «Dawn»: Ιρανική επίθεση στο νότιο τμήμα κοντά στην Amara. Απέτυχε
- **4 Μαΐου:** Το κόμμα Tudeh διαλύθηκε στο Ιράν
- **7 Ιουνίου:** Το Ιράκ προτείνει εκεχειρία. Η προσφορά απορρίφθηκε
- **27 Ιουλίου:** Ο Tariq Aziz ανακοινώνει ότι το Ιράκ θα κλιμακώσει τις επιθέσεις στις εγκαταστάσεις πετρελαίου στο Ιράν
- **22-30 Ιουλίου:** Επιχείρηση «Dawn 2». Ιρανική επίθεση στο Κουρδιστάν. Προχώρησε εννέα μίλια (14,5 χλμ.) στο εσωτερικό του Ιράκ και κατέλαβε τη φρουρά του Hajj Omran
- **30 Ιουλίου - 9 Αυγούστου:** Επιχείρηση «Dawn 3». Ιρανική επίθεση στο κεντρικό μέτωπο στην περιοχή Mehran. Απωθείται
- **20 Οκτωβρίου - 21 Νοεμβρίου:** Επιχείρηση «Dawn 4». Ιρανική επίθεση στον βόρειο τομέα με στόχο τη λήψη του Penjwin. Εισήλθε μερικά χιλιόμετρα στο Ιράκ
- **2 Νοεμβρίου:** Το Ιράκ προειδοποιεί τα εμπορικά πλοία να αποφύγουν την «πολεμική ζώνη» στο βόρειο άκρο του Κόλπου

1984

- **Φεβρουάριος:** Έναρξη «πολέμου των δεξαμενόπλοιων»
- **7-22 Φεβρουαρίου:** Πρώτος «πόλεμος των πόλεων»
- **15-24 Φεβρουαρίου:** Επιχείρηση «Dawn 5 και 6». Η μεγαλύτερη ιρανική επίθεση στον πόλεμο μέχρι σήμερα. Ώθηση κατά μήκος ενός μετώπου μήκους 240 χλμ. μεταξύ Mehran και Bostan
- **24 Φεβρουαρίου - 19 Μαρτίου:** Επιχείρηση «Khaibar». Σειρά ιρανικών ωθήσεων προς την κατεύθυνση της Βασόρας. Αποτυχία, αλλά κατάληψη του νησιού Majnun
- **18-25 Οκτωβρίου:** Επιχείρηση «Dawn 7». Περιορισμένη ιρανική επίθεση στο κεντρικό μέτωπο (Mehran)

1985

- **28 Ιανουαρίου - αρχές Φεβρουαρίου:** Πρώτη ιρακινή επίθεση από το 1980 στο κεντρικό μέτωπο (Qasr-e-Shirin). Απέτυχε
- **11-23 Μαρτίου:** Επιχείρηση «Badr». Ιρανική επίθεση προς την κατεύθυνση της Βασόρας. Απέτυχε
- **22 Μαρτίου - 8 Απριλίου:** Ο δεύτερος «πόλεμος των πόλεων»
- **Ιούλιος:** Επιχείρηση του Ιράν στο Κουρδιστάν καθ' όλη τη διάρκεια του μήνα
- **Μέσα Αυγούστου-Δεκέμβρη:** Ιρακινή εκστρατεία από αέρος ενάντια στο νησί Kharg (περίπου 60 επιδρομές)

1986

- **6-10 Ιανουαρίου:** Ιρακινή επίθεση στο νησί Majnun
- **9-25 Φεβρουαρίου:** Επιχείρηση «Dawn 8». Ιρακινή επίθεση στο νότιο μέτωπο. Η Κατάληψη χερσονήσου του Φάο.
- **14 Φεβρουαρίου - 3 Μαρτίου:** Επιχείρηση «Dawn 9». Ιρακινή επίθεση στο Κουρδιστάν. Αποτυχημένη
- **25 Φεβρουαρίου:** Ψήφισμα του ΟΗΕ για την κατάπαυση του πυρός
- **12-14 Μαΐου:** Το Ιράκ καταλαμβάνει το Mehran. Προσφορά για ανταλλαγή με τη Φάο απορρίφθηκε από το Ιράν
- **30 Ιουνίου - 9 Ιουλίου:** Επιχείρηση «Karbala 1». Το Ιράν ανακαταλαμβάνει το Mehran
- **3 Αυγούστου:** Ο Σαντάμ ανακοινώνει ένα σχέδιο ειρήνης τεσσάρων σημείων
- **12 Αυγούστου:** Επιτυχημένη αεροπορική επιδρομή μεγάλου βεληνεκούς στο πετρελαϊκό τερματικό σταθμό του Ιράν στο Sirri Island (240 μίλια βόρεια του στενού Ορμούζ)
- **31 Αυγούστου:** Επιχείρηση «Karbala 2». Ιρακινή επίθεση στο Κουρδιστάν
- **1-23 Σεπτεμβρίου:** Επιχείρηση «Karbala 3». Ιρακινή επίθεση γύρω από τη χερσόνησο του Φάο και το νησί Majnun
- **25 Νοεμβρίου:** Αεροπορική επιδρομή στο πετρελαϊκό τερματικό σταθμό του Ιράν Larak
- **24-26 Δεκεμβρίου:** Επιχείρηση «Karbala 4». Ιρακινή επίθεση στην κατεύθυνση της Βασόρας

1987

- **9 Ιανουαρίου - 25 Φεβρουαρίου:** Επιχείρηση «Karbala 5». Μεγάλη ιρακινή επίθεση στην κατεύθυνση της Βασόρας. Αποτυχία με βαριές απώλειες
- **14-18 Ιανουαρίου:** Επιχείρηση «Karbala 6». Ιρακινή επίθεση στην περιοχή Sumar
- **17-25 Ιανουαρίου:** Τρίτος «πόλεμος των πόλεων»
- **Φεβρουάριος-Απρίλιος:** Τέταρτος «πόλεμος των πόλεων»
- **12 Φεβρουαρίου:** Η ιρακινή επιχείρηση Fatah 4 ξεκινάει στο Κουρδιστάν
- **7 Μαρτίου:** Επιχείρηση «Karbala 7». Ιρακινή επίθεση στην περιοχή Hajj Omran στο Κουρδιστάν
- **23 Μαρτίου:** Οι ΗΠΑ προσφέρουν προστασία των δεξαμενόπλοιων του Κουβέιτ στον Κόλπο
- **6 Απριλίου:** Το Κουβέιτ προτείνει την επανεγγραφή ορισμένων πλοίων στην κυριότητα των ΗΠΑ για προστασία και επιδιώκει τη μεταφορά άλλων στο σοβιετικό μητρώο
- **6-9 Απριλίου:** Επιχείρηση «Karbala 8». Ιρακινή επίθεση στην κατεύθυνση της Βασόρας
- **9 Απριλίου:** Επιχείρηση «Karbala 9». Ιρακινή επίθεση στην περιοχή Qasr-e-Shirin
- **14 Απριλίου:** Η ΕΣΣΔ ανακοινώνει ότι θα μισθώσει τρία δεξαμενόπλοια στο Κουβέιτ προκειμένου να μειωθούν οι ιρακικές επιθέσεις στη ναυτιλία του Κουβέιτ

- **15 Απριλίου:** Το Ιράν προειδοποιεί το Κουβέιτ κατά της μίσθωσης δεξαμενόπλοιων σε εξωτερικές δυνάμεις
- **6 Μαΐου:** Οι ΗΠΑ συμφωνούν κατ'αρχήν να επανεγγραφούν 11 δεξαμενόπλοια του Κουβέιτ υπό αμερικανική σημαία
- **20 Ιουλίου:** Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ εγκρίνει το ψήφισμα 598 που ζητεί την κατάπαυση του πυρός και την απομάκρυνση των ιρανικών και ιρακινών δυνάμεων σε διεθνώς αναγνωρισμένα όρια. Χαιρετίστηκε από το Ιράκ και απορρίφθηκε από το Ιράν επειδή δεν ονόμασε το Ιράκ ως επιτιθέμενο
- **22 Ιουλίου:** Το αμερικανικό ναυτικό ξεκινάει τη συνοδεία των δεξαμενόπλοιων του Κουβέιτ που φέρουν τη σημαία των ΗΠΑ
- **4 Σεπτεμβρίου:** Το Ιράν εξαπολύει πυραύλους προς το Κουβέιτ. Το Κουβέιτ απελαύνει 15 Ιρανούς διπλωμάτες
- **22 Σεπτεμβρίου:** Πλοίο των ΗΠΑ συλλαμβάνει ιρανική ναρκοθέτιδα με νάρκες επί του σκάφους
- **8-22 Οκτωβρίου:** Οι ΗΠΑ βυθίζουν τρία ιρανικά περιπολικά στον Κόλπο. Το Ιράν εξαπολύει πυραύλους σε μη προστατευμένα δεξαμενόπλοια από τις ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ καταστρέφουν μη χρησιμοποιούμενη ιρανική πλατφόρμα πετρελαίου. Το Ιράκ επιτίθεται στον πετρελαϊκό τερματικό σταθμό του Κουβέιτ με πυραύλους επιφανείας *Silkworm*

1988

- **14-15 Ιανουαρίου:** Το Ιράν επιτίθεται σε τρία δεξαμενόπλοια σε δύο ημέρες
- **29 Φεβρουαρίου - 30 Απριλίου:** Πέμπτος «πόλεμος των πόλεων»
- **15-16 Μαρτίου:** Οι ιρακινές δυνάμεις εξαπολύουν χημική επίθεση στην κουρδική πόλη Halabja, σκοτώνοντας χιλιάδες πολίτες
- **19 Μαρτίου:** Πρώτη στρατιωτική σύγκρουση Ιράν-Κουβέιτ καθώς το Ιράν επιτίθεται στο νησί Bubiyan
- **18 Απριλίου:** Το Ιράκ ανακτά τη χερσόνησο του Φάο μετά από δύο ημέρες έντονων συγκρούσεων. Αμερικανικά πολεμικά πλοία βυθίζουν έξι ιρανικά σκάφη
- **25 Μαΐου:** Το Ιράκ ανακτά το έδαφος γύρω από τη Salamcheh, το οποίο κρατείται από το Ιράν από τον Ιανουάριο του 1987
- **25 Ιουνίου:** Το Ιράκ απωθεί τις ιρανικές δυνάμεις από το νησί Majnun
- **3 Ιουλίου:** Το USS *Vincennes* καταρρίπτει ιρανικό πολιτικό αεροσκάφος στον Κόλπο, καθώς το εκλαμβάνει ως μαχητικό
- **13-17 Ιουλίου:** Το Ιράκ εισέρχεται στο ιρανικό έδαφος για πρώτη φορά από το 1982 και στη συνέχεια αποσύρει τις δυνάμεις του, προσφέροντας ειρήνη
- **17 Ιουλίου:** Το Ιράν δέχεται σιωπηρά την κατάπαυση του πυρός, αποδεχόμενο άνευ όρων το ψήφισμα 598 του ΟΗΕ
- **20 Ιουλίου:** Αποδοχή κατάπαυσης του πυρός σε ραδιοφωνική εκπομπή στο ραδιόφωνο της Τεχεράνης από τον Αγιατολαχ Χομείνι. Το Ιράκ συνεχίζει την επίθεση κατά μήκος των συνόρων
- **20 Αυγούστου:** Η εκχειρία αρχίζει
- **24 Αυγούστου:** Οι υπουργοί Εξωτερικών του Ιράν και του Ιράκ ξεκινούν ειρηνευτικές συνομιλίες στη Γενεύη